

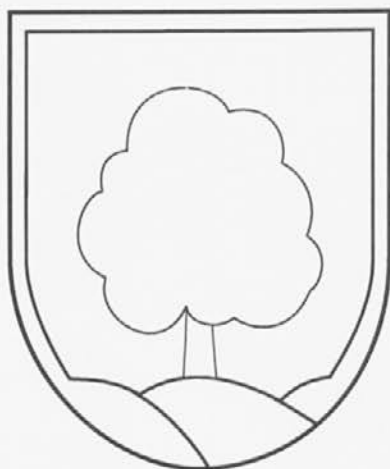

ZGODOVINA
KULTURA
ŠTUDIJE
PLANINSTVO
POTOPISI
ZANIMIVOSTI

KOROŠKI FUŽINAR

LETO 53 ŠT. 2 DECEMBER 2003 500 SIT

POKROVITELJI

OBČINA RAVNE NA KOROŠKEM

Gačnikova pot 5
2390 Ravne na Koroškem

OBČINA MEŽICA

Trg svobode 1
2392 Mežica

SLOVENSKE ŽELEZARNE
METAL • RAVNE d.o.o.

2390 Ravne na Koroškem • Slovenija

**OBČINA
ČRNA NA KOROŠKEM**

Center 101
2393 Črna na Koroškem

Koroška c. 14, 2390 Ravne na Koroškem

ZIP center d.o.o.
podjetje za proizvodnjo, storitve,
usposabljanje in zaposlovanje invalidov

Koroška cesta 14
2390 Ravne na Koroškem

- GRAFIČNA DEJAVNOST
tel.: 02 870 6670
- LESARSKA DEJAVNOST
tel.: 02 870 6674

VSEBINA

LOVRO KU HAR - PREŽIHOV VORANC 1893–1950 2 Janez Mrdavšič	NASTAJA BIOGRAFSKI LEKSIKON PREVALJ 27 Greta Jukič
STODESETLETNICI PREŽIHOVEGA ROJSTVA IN KU HARJEVIM DNEVOM 2003 OB ROB 4 Miroslav Osojnik	KOROŠKI BIOGRAFSKI LEKSIKON V ELEKTRONSKI OBLIKI 28 Simona Šuler Pandev
RAZSTAVA PREŽIHOV VORANC, SOLZICE – FRANCE MIHEL IČ, ILUSTRACIJE 7 Simona Javornik	A.L.P. PECA – VIZIJA RAZVOJA Povej mi, kaj počneš – in povem ti, kdo si 30 Davorin Rogina
VORANČEVA POT 8 Anne Marie Valentar	KOVAČI PRI RUDNIKU MEŽICA 33 Tadej Pungartnik
PO PREŽIHOVIH LITERARNIH POTEH "Dehtijo solzice" 12 Anže Pečnik	PROSTOVOLJNO GASILSKO DRUŠTVO KOTLJE Osemdesetletnica kronana z novim domom 41 Emil Pušnik
PISMO VORANCU ZA 110. ROJSTNI DAN 13 Kristina Brenkova	SPOMINI NA RAD – REICHARBEITSDIENST Trda predvojaška vzgoja mladih fantov 46 Franc Gornik
MARJAN KOLAR – OB 70-LETNICI 15 Dr. Helga Glušič	STO PLANINSKIH POHODOV SLOVENSКИH ŽELEZARJEV 49 Andreja Čibron-Kodrin
NE VERJAMEM V SVETOVNO GLASBO, TEMVEČ V GLASBE SVETA Intervju z akademikom Lojzetom Lebičem 17 Miro Petek	TAKIH SO OBLIK KOT SANJE (Fontainebleau, Francija, 17.–26. oktober 2003) 54 Robert Jamnik
VINKO OŠLAK – PRVI SLOVENSКИ ESEJIST V LETU 2003 23 Marjan Kolar	VABILO NA NEDELJSKI IZLET Gozdno-turistična pot Plešivec 56 Andreja Čibron-Kodrin
PRIČEVANJE PREVALJSKEGA ROJAKA O 2. SVETOVNI VOJNI 25 Marjan Kolar	KO SONCE NE ZAIDE 59 Marijan Lačen

Lovro Kuhar - Prežihov Voranc

1893–1950

Janez Mrdavšič

Šest let mu je bilo, ko je leta 1900 postal oče najemnik pri Prežihu. Takrat je Kuharjev Lovro prvič v resnici postal Prežihov Voranc. Prej se je družina selila s kmetije na kmetijo. V lepem spominu so mu ostajale prisojne domačije s širokimi razgledi, nicin ni maral.

Raznarodovalna šola ga je razočarala, saj so v njej nemški učitelji uporabljali slovenščino le kot uvod v poučevanje nemščine. Zaničevali so jo in jo označevali kot jezik hlapcev in dekel. Formalno šolsko izobrazbo si je mladi Voranc pozneje izpopolnjeval samo še v zadržnem tečaju v Ljubljani in višjem združnem tečaju na Dunaju. Največji učitelj mu je postalo življenje.

Sedemnajstleten je hotel v Ameriko (1911), a se mu podvig ni posrečil. Razočaran se je vrnil domov, kjer je oče tega leta kupil Prežihovo bajto in prav tisto vigrad (1912) prvič zaoral brazdo v lastno zemljo.

Že avgusta leta 1914 je moral Voranc k vojakom, pa na bojišča pri Doberdolu in na Tirolskem, kjer je jeseni 1916 prebežal k Italijanom, da bi se pridružil jugoslovanskim prostovoljcem.

Ko se je leta 1919 razočaran vrnil iz italijanskega ujetništva, se je zaposlil v guštanjski železarni in že za prvi maj leta 1920 s svojimi somišljeniki ustanovil podružnico Socialistične delavske stranke – poznejše komunistične partije. Usmerjal je njen razvoj in široko razvejeno dejavnost.

Leta 1930 se je moral umakniti v tujino. V potpisni reportaži Ob versajskih plotovih je pozneje zapisal, da je, ko je na Strojni zapuščal domače kraje, pomislil: »**Da, iti moraš ... Če poneseš s seboj v srcu vso lepoto, ki jo zdaj vidiš in jo slutiš, in če poneseš s seboj vse dosedanje življenje, te ne bo konec niti onstran versajske meje ...**«

In spomin na lepoto koroške pokrajine, vse vedenje o domačih krajih in ljudeh je nosil s seboj vsa dolga leta »borbe na tujih tleh«, kjerkoli že je bil: na Dunaju, v Pragi, Berlinu ali Parizu, ko je kot inštruktor pri Rdečih mednarodnih sindikatih (Profinterni) potoval po Norveškem, Romuniji, Bolgariji, Grčiji, Franciji, kjer naj bi bil pomagal organizirati stavke poljedelskih in gozdnih delavcev.

Med to dolgo odsotnostjo si je za božič leta 1932 zaželel srečanje z družino. Poklical je ženo k teti v Logo vas nad Vrbskim jezerom. Ker pa ji oblasti niso izdale potnih dovoljenj, se je s hčerkama napotila v hudi zimi in globokem snegu skrivaj k njemu skozi koprivske in kapelske globače, a so Voranca medtem aretirali in so se lahko sešli le za kratek čas v celovškem zaporu.

Drugič ga je žena obiskala v Parizu leta 1935, a se je vrnila domov, ko je Voranc odpotoval na VII. kongres Komunistične internacionale v Moskvo.

In tretjič je prišla k njemu v Pariz leta 1937 in ostala tam do sredine leta 1939. Takrat se je zaradi bližajoče se druge svetovne vojne vrnila v domovino, novembra istega leta pa se je vrnil tudi Voranc in še vedno pod izmišljenimi imeni živel v okolici Ljubljane, na Dolenjskem in v Zagrebu. Po zasedbi in razkosanju Slovenije leta 1941, ko je bila slovenščina (vsaj na ozemlju, ki so ga zasedli Nemci) takoj pregnana iz vsega javnega življenja, ko smo bili Slovenci kot narod dokončno obsojeni na smrt, se je Prežih vrnil v Ljubljano in se aktivno vključil v delo Osvobodilne fronte.

Januarja 1943 ga je aretirala prostovoljna protikomunistična milica. Zaprt je bil v ljubljanskih zaporih, nato v Begunjah in Berlinu. Od tod so ga premestili v koncentracijski taborišči Sachsenhausen in končno Mauthausen, kjer sta ga rešila gotove smrti njegova sotaboriščnika.

Krutost taborišče so doživljale tudi žena in hčerki. Preživele so in avgusta 1945 se je končno vsa družina naselila pri Prežihu. Tam je Voranc kmetoval in pisal, sodeloval v družbenem življenju domačih krajev, bil predsednik Ljudske prosvete pa poslanec zvezne skupščine v Beogradu. Zavzel se je za ohranitev Mohorjeve družbe in tako agrarno reformo, ki bi upoštevala poseben položaj planinskega kmeta.

Literarna nagnjenja je začutil že zgodaj in jih začel odločno uresničevati. Pisati je začel pri Prežihu na parni. Šestnajstleten je leta 1909 v celovškem Miru objavil prvo – socialno črtico V tujino in istega leta v Domačem prijatelju psihološko črtico Smrt pijanca in s tem napovedal razvoj v politični in psihološki smeri. Nadaljeval je s kratkimi opisi domačega okolja.

Prvo knjigo z naslovom – Povedi – je izdal leta 1925 pod pravim imenom Lovro Kuhar. Slovenska literarna kritika izida skorajda ni opazila, ko pa je v tridesetih letih prejšnjega stoletja začel objavljati svoje samorastniške novele, je ostrmela. Pojavil se je zanjo nov, a že docela izoblikovan pisatelj – Prežihov Voranc.

Pozneje je v svojih velikih romanih Doberdob, Požganica in Jamnica spregovoril o pomembnih dogodkih: prvi svetovni vojni, bojih za severno mejo nove jugoslovanske države na Koroškem, o plebiscitu leta 1920 in dogodkih med obema vojnama v njegovih Kotljah – v Jamnici.

Med knjigami, ki jih je izdal po drugi svetovni vojni, so najbolj znane Solzice (1949). Do sedaj so bile samo v

Sloveniji devetindvajsetkrat ponatisnjene, so pa ob Prešernovih Poezijah in nekaterih Cankarjevih črticah največkrat prevedeno slovensko literarno delo. Tudi v kitajščino. V zbirki govori pisatelj o svojih močno občutenih in doživetih odzivanjih na prva zavestna srečanja s svetom in z življenjem, o prvih spoznanjih o notranjih globinah in širinah človekove psihe in medsebojnih človeških odnosih.

V svojih delih se je torej loteval pomembnih tem. Toda opisi še tako pomembnih dogodkov in še tako zanimivih usod posameznikov, zgolj prepisani iz življenjske resničnosti, še niso umetnine in hitro zatonejo v pozabo. Šele ustvarjalna moč umetnika jih preoblikuje in jih ohranja prihodnosti.

Tudi Prežihova dela bi ne bila preživela avtorja, ko bi v njih ne nastopale umetniško prepričljive literarne osebe s svojo preteklostjo, svojimi nazori, značaji, temperamenti, navadami in razvadami. V romanih so to posamezniki v množici tesno povezanih skupnosti. V Požganici je gotovo najpomembnejši Močivski Petruh. V Jamnici jih je cela vrsta, od premožnega, vplivnega Lenarta Munka do samosvojega pohajkovalca Moškopleta in beračice Ajte. Med živimi in slikovitimi opisi tekočega življenja kolektivov jih pisatelj tu in tam izloči iz množice in jih izostreno izpostavi svoji prenicljivi pozornosti.

Še posebno tankočutno je Prežih opisal nekatere ženske like: v Ljubezni na odoru Radmanco, v Samorastnikih Hudabivško Meto, v Jamnici mlado Munkinjo, nesrečno Zabevko in Černjakovo terbo.

Velik mojster je bil Prežih kot opisovalec narave. Največkrat jo je opisoval v gibanju.

Tako smo med branjem črtice Prvi maj priče porajanja zgodnjepomladanskega jutra, **ko vrhova najvišjih gor zagorita v škrlatnem plamenu**, Prežihov vrh pa je **kakor samotni otok sredi jutranjega kipenja**. Nato se začne megla sesedati, škrlatno sonce blede, dolino pa zalijejo modrikasta svetloba in tisočeri glasovi ptic in prvih jutranjih sap. Mladi Voranc se zlije s pokrajino in narava ga vsega prežame.

V Ajdovem stmišču pisatelj prelje v naravo svoje razpoloženje in polje se mu zazdi **nekako otožno, ker že vsa poletna rast zamira, toda vsa ta zamišljena otožnost ... je tako lepa, da človekovo srce nehote prisluhne čudnim, daljnim mislim**.

Toda narava je lahko tudi drugačna.

Oblaček, ki se komaj opazen zariše nad Svinjsko planino, hitro raste in njegova barva postaja vedno ostudnejša. Mirna žetev rži na Bunkovi njivi pod Goro se spremeni v krčevit boj za vsako kopo, vsak snop rži – za vsako peko, vsak hleb kruha. Pa oblak buti ob goro in **pebeli polje s točo, kot da ga je pokril sneg**.

Borovnik v noveli Vodnjak uresničuje sen prejšnjih rodov in svoj življenjski cilj. Izkopati hoče vodnjak. Spoprime se s suho zemljo, rine globlje in globlje, dokler ne naleti na vodo in se v njej utopi. Vodnjak se hitro napolni in voda se razlije po njivah in travnikih. Borovnikova smrt torej ni bila zaman. S svojim početjem je olajšal življenje bodočih rodov Borovnikov.

Najbolj okrutna je narava v noveli Boj na požiralniku. Dihurji, najbolj nesrečni in najbolj samorasli med vsemi samorastniki, se spoprijemajo s požiralniki, ki jim uničujejo pridelek. Spopadajo se z njimi, toda zemlja kipi v vedno večjem krogu in na obronkih tega kipenja se slinijo novorojeni požeruhi. Končno se Dihur le prerije skozi vrhno plast rdeče ilovice do legla teh sluzastih požeruhov in voda z vso silo privre na dan. Toda občutek zmagovalca je kratek. Dihur v tem boju vendarle podleže in po njegovem pogrebu tuja roka razdre Dihurjevo gnezdo.

Snov za svoja dela je Prežih zajemal iz zakladnice živega spomina in resničnosti svojih dni. Bogatile so ga zgodbe, ki mu jih je pripovedovala mati – živa kronika vaškega življenja. Dragocene življenjske izkušnje in razgledi po literaturi so mu daleč od doma izostrili poglede na življenje v domačem okolju. Zagledal ga je v luči aktualnih evropskih dogajanj. Z načelnostjo svojega pogleda na svet in življenjska dogajanja jih je prežarjal, pa so mu dela in posamezni liki zadobivali in dobili simboličen pomen.

Svoje pripovedi in izpovedi je Prežih izražal v jeziku, ki je koreninil v narečju kraja njegovega otroštva in zgodnje mladosti. Kot svoje politične in literarne nazore si je tudi jezik kultiviral in bogatil samorastno, brez priučene šolske jezikovne modrosti. Najlepše in najbolj živo mu je zazvenel takrat, ko sta se snov in jezik ujela v polnem soglasju.

Zakaj torej ob stodeseti obletnici njegovega rojstva in dobrega pol stoletja po njegovi smrti sploh še govoriti o njem?

Zato, ker je v svet slovenske pripovedne proze prvi vključil tudi slovensko Koroško, še posebno Mežiško dolino in Kotlje.

Ta svet je poselil z literarnimi osebami, sposobnimi enakovrednega življenja v družbi z literarnimi osebami, ki so jih ustvarili drugi največji mojstri slovenske književnosti.

Ob branju njegovih del lahko spoznamo, iz kakšne preteklosti prihajamo, in kljub nekaterim stranpotem, pomislekom in trenutnim težavam vendarle lahko z zadovoljstvom ugotavljamo, da smo preteklost, kakršno je opisoval Prežih in kakršna trajno živi v njegovih delih, pustili že daleč za seboj. Toda človekovi notranji problemi in njegove stiske, tudi socialne, ostajajo. Nastopajo sicer v novih pojavnih oblikah in na drugačni ravni kot nekoč, a nič manj bolj boleče in nič manj krivične kot nekoč.

Še danes, ko spet stojimo pred usodnimi spremembami, nas Prežihova dela spomnijo na naše dolžnosti do prejšnjih rodov, njihovih žrtvovanj in žlahtnega dela njihovega izročila. Tudi na pravico in dolžnost, da zavestno ohranjamo in ohranimo našo nacionalno samorast, še posebno jezik, to največjo živo umetnino, ki so nam jo ustvarili vsi rodovi naših prednikov, tudi v družbi z drugimi evropskimi narodi, v katero vstopamo.

STODESETLETNICI PREŽIHOVEGA ROJSTVA IN KUCHARJEVIM DNEVOM 2003 OB ROB

Miroslav Osojnik

Letos so bili skoraj četrtino avgusta in polovico oktobra v Kotljah, na Preškem Vrhu in na Ravnah pravcati »kulturniški manevri«. Z njimi smo se v naši občini dostojno oddolžili spominu na našega velikega pisatelja in na njegove brate.

Vse skupaj se je pričelo v soboto, 9. avgusta, ko je Koroški radio na svojih valovih predstavil radijsko igro »Judenburg«, prvič izvedeno 20. februarja 1959, ki jo je po Prežihovem romanu priredil dramaturg Mitja Mejak, režiral pa Hinko Košak.

Točno na pisateljevo 110-letnico rojstva je v nedeljo, 10. avgusta, pri Prežihovi bajti Mitja Šipek že tisočinnevolikokrat zaigral monodramo »Svetneči Gašper«, ki jo je sam priredil po Prežihovi noveli Pot na klop. Kljub temu da je izjemno vroča avgustovska nedelja kazala tudi v senci zavidljivo temperaturo, je bil obisk osrednje avgustovske prireditve več kot spodoben! Moderatorske niti je povezovala direktorica muzeja mag. Karla Oder, slavnostni nagovor pa je imel Maksimilijan Večko, naš župan.

V torek, 12. avgusta, je potekalo na Centru za socialno delo in na Prežihovi bajti »Potovanje s časovnim strojem – 11. šola šala«. Časovni stroj je usmerjala po Prežihovih sledih Liljana Suhodolčan, kustodinja-pedagoginja v ravnem muzeju.

Če še nismo bili na dopustu v mesecu juliju, smo si ga lahko privoščili po tem dogodku, saj je kulturna rubrika na Koroškem radiu napovedovala nadaljevanje avgustovskih kulturnih dogodkov pod aktualno oznako »Kuharjevi dnevi« šele v drugi polovici oktobra.

V nedeljo, 19. oktobra, je bila v centru Kotelj pred Batičevim »Pobičem s solzicami« svečana otvoritev prenovljene »Vorančeve poti« s pohodom po njej. Hotuljci so se izkazali, saj so ob tej priliki pripravili prikupno zgibanko, ki jo je izdala in založila naša občina. Edina pripomba k tej publikaciji je ta, da so jo priredili malo po svoje (verjetno iz komercialnih in podobnih razlogov), saj so meninč-tebinič izpustili iz označenih postaj kar pet postojank, ki jih je pred leti utemeljil dr. Franc Sušnik in ki označujejo Vorančeve hotuljske postaje ali postaje njegovih literarnih junakov. Tonejeva bajta, domačija Vorančevega deda

nad Kozarinom, je prva izpuščena, pa je, na srečo, v besedilu vsaj omenjena! Tudi Lužnikova domačija, kjer je v leseni bajti umrl Svetneči Gašper, pa Mihelje, kjer se je rodil Vorančev brat Alojz, in Kravperh, starodavni dom Vorančeve matere, so izpuščeni iz redne Vorančeve poti, ampak, na srečo, spet vsaj omenjeni v publikaciji. Kdor želi opraviti daljšo varianto koroške kulturne transverzale, jo torej lahko prehodi ... Sta pa tik pred Prežihovo bajto izpuščeni dve postaji, bistveni za Vorančevo življenje in delo! Izpuščena (in niti omenjena!) je domačija pri Prežihu, kjer so bili Vorančevi starši dobrih deset let najemniki. Voranc je bil torej tu od svojega 8. do 18. leta; tu se ga je po tedanji šegi prijelo ime te domačije. To ime pa je pozneje vzel tudi za svoj pisateljski psevdonim. In ne nazadnje, tu je začel tudi pisati, saj o tem priča kamniti spomenik ob stari hiši. Žal je izpuščena tudi nekdanja Časova hiša čisto blizu Prežiha. V svobodi se je Voranc iz srca rad vrnil na svoj sončni Preški Vrh. Cel Prežihov grunt je po osvoboditvi postal splošno ljudsko premoženje v upravi Društva slovenskih pisateljev, dan v dosmrtno uživanje Vorancu in njegovi ženi. Tu je torej naš priljubljeni pisatelj preživel svoja zadnja leta od junija 1945 do zime 1950.

V ponedeljek, 20. oktobra, smo bili spet v hotuljskem kulturnem domu. Člani ravske Foto-dia sekcije pri DU Ravne so nam priredili razstavo »Prežihovi kraji nekoč in danes«. Pod »nekoč« je sodeloval s svojim gradivom ravnem muzej, pod »danes« pa so člani sekcije predstavili svoje najboljše avtorske posnetke. Ob tej priložnosti so v Kotljah razglasili tudi rezultate literarnega natečaja na temo »Po Prežihovih literarnih poteh«.

V sredo, 22. oktobra, je ravnem župan najprej povabil na tiskovno konferenco koroške novinarje. Profesor Janez Mrdavšič je novinarjem predstavil faksimile prve izdaje Prežihovih Solzic, ki jih je izdala Prežihova ustanova v Ljubljani, magistrica Karla Oder pa nova muzejska vodnika, izdana ob 110-letnici Prežihovega rojstva in 50-letnici ravskega muzeja.

Že leta 2001 smo v ravenskem muzeju ob dnevih evropske kulturne dediščine z bolj širokimi zamahi dvignili prah z usod Vorančevih bratov in skupaj s pisateljavo predstavili javnosti »Poti bratov Kuhar«, ki so od takrat naprej zaživele na informativnih panojih v biografskem prostoru (nekdanjem »štiblcu«). Za tisk istoimenske publikacije pa nam je v tem letu, žal, zmanjkalo sredstev. Ker pa sta v tem času pošla prva lastna muzejska vodnika (»Prežihova bajta – spominski muzej Prežihovega Voranca« in »Od Kotelj do Prežihove bajte«), je muzej ob tej priložnosti pripravil za tisk in izdal dva nova vodnika. Prvega smo posvetili Prežihu: »Lovro Kuhar – Prežihov Voranc: rod in življenjska pot«, v drugem pa smo še v pisni obliki izdali težko pričakovane poti bratov Kuhar: »Bratje Kuhar – 'Prežihovi pobi'«.

Ker je bila Prežihova bajta tudi topel in ljub dom za vse Prežihove »pobe«, smo torej z omenjeno publikacijo zgoščeno predstavili njihove življenjske usode, saj je bilo vsem bratom skupno, da so se kljub različnemu političnemu prepričanju imeli srčno radi, kjerkoli pa so že bili po svetu in karkoli so že počeli, so v svojem srcu nosili ljubo Mežiško dolino in ta skromni kmečki dom na sončni rebri Preškega Vrha. Zato tudi ni naključje, da je velika večina pisem, dopisnic in fotografij, ki so jih bratje Kuhar pošiljali v domovino, bila naslovljena na Ivana Kuharja, gospodarja na Prežihovi bajti. Četudi ni bil najstarejši, ga zato kot gospodarja domačije v omenjenem katalogu predstavljamo prvega.

Publikacija, ki kar se da zgoščeno razgrinja življenje bratov Kuhar, je torej še čisto sveža in bo ob že utečenih in ustaljenih vodnikih, ki so doslej izšli o Prežihovi bajti – spominskem muzeju Prežihovega Voranca ter o našem koroškem pisatelju, morda zanimiva tudi za domačine, zato na tem mestu posebej opozarjamo nanjo. Če vas bo od prihodnje pomladi naprej kadarkoli sprehod zanesel na sončni Preški Vrh, v

Udeleženci pohoda po Vorančevi poti so v senci lip na Kóglu prisluhnili profesorici Bojani Verdinek, ki je prebrala odlomek iz Solzic. (Foto: A. Č.)

Tiskovna konferenca ob 110. obletnici Prežihovega rojstva – od leve proti desni: mag. Karla Oder, župan Maksimilijan Večko in profesor Janez Mrdavšič. (Foto: A. Č.)

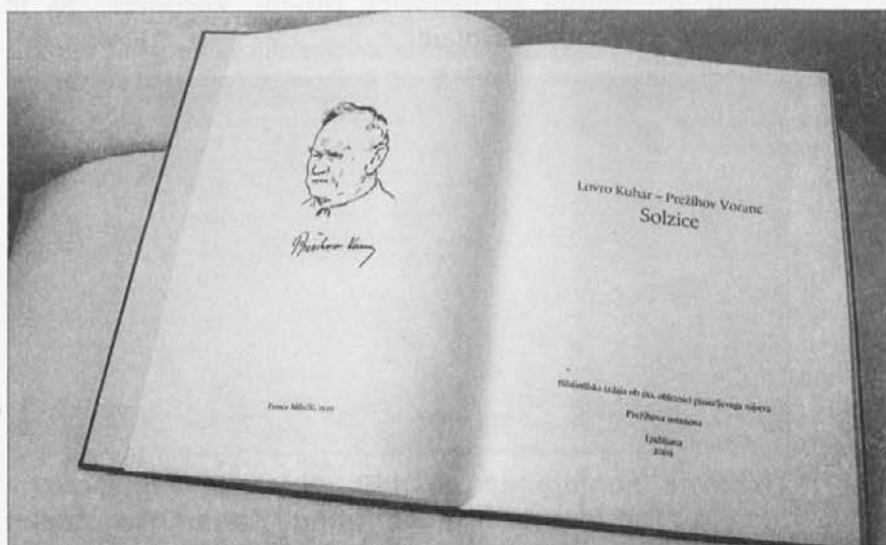

"Poti bratov Kuhar", kot so opisane na panojih v Prežihovi bajti, so zdaj zajete tudi v katalogu »Bratje Kuhar – 'Prežihovi pobi'«. (Foto: A. Č.)

Osrednja slovesnost v Kotljah: slavnostni govornik profesor Janez Mrdavšič.

(Foto: Karli Krevh.)

Bibliofilska izdaja Solzic (z Miheličevim portretom Prežihovega Voranca)

(Foto: A. Č.)

spominskem muzeju jo lahko kupite za borih 500 tolarjev. Enako ceno ima tudi vodnik, posvečen Prežihovemu življenju in delu.

Istega dne (22. 10.) smo v muzejskem razstavišču odprli razstavo »Prežihov Voranc, Solzice – France Mihelič, Ilustracije«, ki so nam jo prijazno posredovali kolegi iz Pokrajinskega muzeja Ptuj. Razstavo je predstavila ptujška kustodinja Stanka Gačnik, ki je prispevala tudi besedilo za lično zgibanko. Otvoritvi razstave je sledila še filigransko natančna predstavitev bibliofilske izdaje Prežihovih »Solzic«, ki jo je v sebi lastnem slogu predstavil profesor Janez Mrdavšič, brez dvoma največji v naši dolini živeči poznavalec Prežihovega življenja in dela.

Nadaljevati moramo v telegrafskem slogu, ker še vedno nismo pri kraju! V petek, 24. oktobra, je bil

predviden v Glasbenem domu na Ravnah literarni večer s pesniki »kultne« pesniške zbirke »Pesmi štirih«. Za Janeza Menarta smo že dolgo vedeli, da ga ne bo na Ravne, ker je bolehen, pa je – na žalost – medtem zbolel še Tone Pavček. Zbrani ljubitelji lepe slovenske lirike so se lahko vseeno sprostili in naužili estetike ob pesniških mojstrovinah Kajetana Koviča in Cirila Zlobca.

V soboto, 25. oktobra, pa so se Kuharjevi dnevi v resnici sklenili. Ob 19. uri je bila v Prežihovih Kotljah v kulturnem domu še osrednja slovesnost ob 110-letnici pisateljevega rojstva. Slavnostni govornik profesor Janez Mrdavšič je z izbranimi in s tehtnimi besedami vsestransko označil Prežihovo življenje in delo in znova utemeljil njegovo veličino in pomen.

Če sklenemo: Danes verjetno prav vsi Korošci vemo, da dvanajst knjig Prežihovega Zbranega dela dokazuje pisateljevo izredno plodovitost, saj jo je zmožel v času, ki je bil zbranemu in tihemu pisateljskemu snovanju izrazito nenaklonjen. Vorančeva dela so prevedena v srbohrvaščino, ruščino in nemščino, v

zadnjih letih pa tudi v angleščino, kitajščino, češčino, slovaščino, albanščino in še nekaj drugih jezikov. Z gotovostjo lahko torej sklenemo, da Prežihov Voranc ni zgolj slovenski, ampak tudi že evropski pisatelj. Ali še lepše, kakor je znala to utemeljiti literarna zgodovinarica dr. Marja Boršnikova: »Prežihov humanizem je pretpel dve hudi preizkušnji: prvo in drugo svetovno vojno, ki je bil v njej sam, predmet brezmejnje človeške okrutnosti, vržen v osrednji vrtinec nasilja. Prvo vojno je v sebi premagal in nam dal po njej največjo leposlovno prozo, kar je iz tega časa imamo, druga vojna pa ga je telesno izjedla, preden je mogel iz sebe izluščiti veliki klasični tekst. Tega bi nam mogel dati le ustvarjalec njegove izrazne sile in njegove vsečloveške dozorelosti.«

Če so bili v petdesetih letih koroški festivali praznik koroške dežele, potem so si prireditve ob 110-letnici Prežihovega rojstva in letošnji Kuharjevi dnevi brez najmanjšega dvoma zaslužili ta epitet.

RAZSTAVA PREŽIHOV VORANC, SOLZICE – FRANCE MIHELIČ, ILUSTRACIJE

Simona Javornik

Ob letošnji jubilejni 110. obletnici rojstva našega literarnega velikana Prežihovega Voranca in ob tem posebej slovesnih oktobrskih Kuharjevih dnevih, v okviru katerih so potekale najrazličnejše kulturne prireditve, se je muzej na Ravnah aktivno vključil v praznovanje z likovno razstavo Prežihov Voranc, Solzice – France Mihelič, Ilustracije. Razstava je bila plod sodelovanja ravskega muzeja in Pokrajinskega muzeja Ptuj. Pokrajinski muzej Ptuj v svojem grafičnem kabinetu vse od leta 1992 hrani zapuščino nedvomno enega največjih slovenskih slikarjev, grafikov in, poleg Ivana Vavpotiča, Hinka Smrekarja in Maksima Gasparija, tudi enega največjih slovenskih ilustratorjev – Franceta Miheliča.

Slovesno otvoritev razstave, ki je bila v muzejskem razstavišču na ravnskem gradu odprta do 21. novembra, je celovito zaokrožila tudi predstavitev bibliofilske izdaje Solzic, ki jo je ob obletnici izdala Prežihova ustanova. Solzice so bile zadnja knjiga, ki jo je Prežihov Voranc izdal še za časa svojega življenja in zajema 11 zgodb. Izdano knjigo je v vizualno skladno celoto z izvirnimi risbami zaokrožil France Mihelič. Od originalnih 30 Miheličevih ilustracij v Solzicah iz leta 1949 se jih je danes ohranilo le šest.

Na razstavi predstavljene ilustracije Franceta Miheliča sledijo pripovedim črtic iz Solzic Tri pisanke, Ajdovo strnišče, Prvi maj, Solzice, Potolčeni kramoh in Levi devžej. Avtorica

razstave gospa Stanka Gačnik, višja kustodinja galeristka ptujskega muzeja, ki je umetnika tudi osebno poznala, je v svojih raziskavah

Miheličevega dela¹ izpostavila umetnikovo osebno izkušnjo. Prežihovo življenje, kot ga opisujejo Solzice in ki ga je Mihelič upodobil v svojih delih, mu je bilo blizu, saj je kot otrok živel v podobnem okolju in je

zato poznal kmečko življenje. France Mihelič je prav tako poznal življenje številne družine, revščino, pomanjkanje na eni strani, bujno otroško domišljijo in ljubezen čuteče matere na drugi. Ilustracija² (beseda izhaja iz latinsko *illustrare* v pomenu razsvetliti, razjasniti) je pri Miheliču sledila izvornemu pomenu. Kot ilustrator in kot grafik je nastopal z jasno, s konkretno linijo, ki ne dopušča nikakršne nedorečenosti. Liki v njegovih delih so ostro začrtani, z obliko umetnik povedno sledi zgodbam iz Prežihovega življenja.

Poleg, za nas seveda edinstvenih, prizorov iz Solzic je bil na razstavi predstavljen še izbor 14 odličnih Miheličevih ilustracij Bevkove Pestrne, Levstikovega Martina Krpana in otroške knjige Štirje letni časi, ki jo je umetnikova soproga Mira Mihelič izdala v letu 1956. Stanka Gačnik je ob otvoritvi razstave in v spremnem katalogu k tej razstavi predstavila tudi ostali bogat Miheličev opus ilustracij leposlovja za mladino, s katerimi je umetnik v svojem ustvarjalnem življenju prevajal pisano besedo v slikovito vizualno podobo in s tem zgodbe še bolj približeval mladim bralcem.

Opombi:

¹ Gačnik S.: Podoba besede. France Mihelič ilustrator. Diplomaska naloga. Ljubljana 1998, str. 23.

² Snoj M.: Slovenski etimološki slovar, Ljubljana 1997, str. 182.

Otvoritev razstave v muzejskem razstavišču na ravnskem gradu (glasbenik Borut Mori, župan in predsednik Prežihove ustanove Maksimilijan Večko in direktorica muzeja mag. Karla Oder)

(Foto: Jani Kogal, arhiv Koroškega muzeja.)

VORANČEVA POT

Besedila zbrala in uredila **Anne Marie Valentar**

Ob 110. obletnici rojstva rojaka, pisatelja Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca, so Krajevna skupnost Kotlje, Kulturno društvo Kotlje in Občina Ravne na Koroškem obnovili že pred leti uveljavljeno **Vorančevo pot**, ki predstavlja postaje pisateljevega življenja v rojstnih Kotljah, od rojstva naprej.

»Lovro Kuhar je pomenljiva osebnost ne le v krajevnem, ampak tudi v mednarodnem merilu. Njegov pomen presega domača, slovenska merila. V njegovi podobi se dovršujejo vsi vzgibi ljudske duše za osvobodjenje. Kotlje so srenja in soseska, ki ima to spoznanje, da je Lovro Kuhar v vsej svoji človeški, politični in umetniški celovitosti velika kulturna bogatija. Ta čudoviti svet, koder poteka spominska pot, je stvarna življenjska pot,

povzdignjena v simboliko borbe za svoj svet.« (dr. Franc Sušnik) ... Na njej moremo začutiti dih tihih globeli, ljubezen do zemlje in razbijanje kovaških peči. Tukaj se prepletata trdo življenje kmeta in delavca, ki sta ujeta v naročju Gore in gledata na svet z drugačnimi očmi, ki naredijo ta kraj lepši in drugačen od drugih.

Vorančevo pot, zarisana v Kotlje, Podgoro in Preški vrh, je svojevrsten, značilen in enkraten spomenik. Iz trde zemlje vedno znova raste lepota pisane besede, ki jo je s svojimi deli tej pokrajini podaril Lovro Kuhar - Prežihov Voranc.

VP 1 POBIČ S SOLZICAMI

Vorančevo pot se prične v centru **Kotelj**. Pri pošti, nasproti avtobusne postaje, je v parku postavljen bronast kip **Pobiča s solzicami**, obrnjenega proti Preškemu vrhu. Kip je delo akademskega kiparja Stojana Batiča in daje centru poleg simbolike tudi lepo, kulturno podobo.

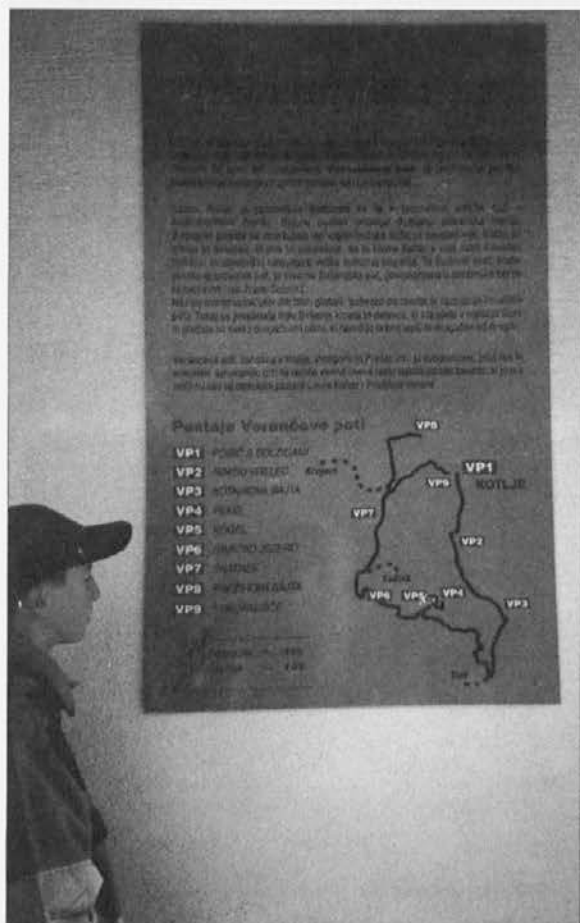
Od tu se odpravite naprej po asfaltni cesti mimo šole, naravnost proti Rinskemu vrelcu. Na vzhodni strani se razteza novo stanovanjsko naselje, na jugozahodni strani se v zatišju Gore razprostira prijazen svet Podgore in Podkraja.

VP 2 RIMSKI VRELEC

Na **Rinskem vrelcu** se morate ustaviti! Nekoč je bilo tu priljubljeno letovišče, znano po izviru čiste alkalične in brezžveplene **hotuljske slatine**, ki so jo priporočali slabokrvnim ljudem in proti boleznim srca in ožilja. Domačini temu vrelcu, pri katerem se lahko še vedno odžejate, pravimo »Kisèva voda«. Tukaj je ohranjena tudi reliefna podoba – spomin na rimsko cesto Celeia-Virunum, ki je vodila iz Starega trga mimo Zagrada nad Prevaljami.

Na južni strani stavbe, kjer izvira slatina, je vzdana **spominska plošča**, ki priča o nacističnih grozotah med 2. svetovno vojno, v bližnjem gozdu pa je **spomenik** mučenim in pobitim žrtvam v policijski postojanki na Rinskem vrelcu.

Od tu pelje zložna pot naprej, lahko pa se vrnete do križišča in po makadamski cesti nadaljujete pot proti Kotniku, rojstni hiši Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca.

Osnovne informacije o Vorančevi poti so napisane na tabli v t. i. vaškem središču. (Foto: A. Č.)

VP 3

KOTNIKOVA BAJTA

Pri Kotniku v Podgori se je 10. avgusta 1893 rodil Lovro Kuhar in živel tu samo nekaj mesecev, do vigredi 1894. Na mestu Vorančeve rojstne hiše stoji danes obnovljena hiša, na kateri je vridana spominska plošča.

Pot pelje naprej nekaj časa po makadamski cesti, potem se nadaljuje skozi gozd, ob slikoviti podobi hudournika, do Kozarnika, kjer je v bližini, nad cesto, **Tonijeva bajta**. Tu je bil dom Vorančevega deda. Desno od Kozarnika pelje pot po makadamski cesti naprej proti Kóglu.

VP 4

PEKEL

Sredi poti se odcepi steza desno v gozd in ko ga prečkate, se pred vami pokaže Kógel. Tukaj se najprej odpravite po makadamski cesti proti **Peklu**, kjer je Voranc pasel in od koder je materi prinesel dehteče solzice.

VP 5

KÓGEL

Iz Pekla pelje najprej makadamska in potem travnata pot nazaj, proti **Kóglu**, k mogočnim lipam. S Kóglu je Voranc 4. novembra 1899 začel hoditi v šolo. Od tod je tudi opazoval požar, ko so Kotlje tega leta gorele.

VP 6

IVARČKO JEZERO

S Kóglu se po isti poti vrnete nazaj, potem pa se po cesti odpravite proti **Ivarčkemu jezeru**. Ivarčnik nad Ivarčkim jezerom je kmetija, ki jo je Prežih v romanu »Jamnica« poimenoval **Bunk**.

Pot pelje okoli jezera, kjer se lahko ustavite in okrepite, potem pa naprej, mimo parkirišča, proti Šratneku. Na križišču, kjer se stikata makadamska in asfaltna cesta, gremo naravnost po makadamski cesti in pot nas vodi na Šratnek. Pred nami se odpre čudovit pogled na Kotlje, Brdinje in Preški vrh.

Če se v križišču odpravimo desno, po asfaltni cesti, pridemo do kmetije **Lužnik**. Tam je umrl ostareli Svetneči Gašper, ki ga je Prežih prikazal v noveli »Pot na klop«. Lužnik pa je podoba starega Munka iz Jamnice.

TURISTIČNA PRILOŽNOST ZA KOTLJE

Prva v sklopu prireditev ob 110. obletnici rojstva Prežihovega Voranca je bila otvoritev prenovljene Vorančeve poti, ki so jo zasnovali že leta 1977, letos pa sta jo Kulturno društvo Kotlje in tamkajšnja krajevna skupnost ob pomoči domače občine obnovila ter postavila tudi kažipote. Po slovesnosti v središču Kotelj, pred kipcem Pobiča s solzicami, po kulturnem programu ravninskih in hotuljskih osnovnošolcev ter govoru podžupana Občine Ravne na Koroškem Tomaža Rožena se je na pohod po Vorančevi poti pod vodstvom predsednice KD Anne Marie Valentar podalo okrog osemdeset udeležencev, ki so v sončnem vremenu in ob gostoljubnosti domačinov preživeli lep dan, kar lahko vidite tudi na fotografijah.

Iz govora podžupana Tomaža Rožena: »... Vorančeva pot je posvečena Prežihovemu Vorancu, namenjena pa vsem bodočim obiskovalcem od blizu in daleč, ki jo bodo prehodili.

Lovro Kuhar - Prežihov Voranc je bil velik človek. S svojim delovanjem, pisanjem in z vsemi svojimi potmi, ki so ga vodile daleč od Kotelj širom sveta, je ustvaril neizmerljivo in nikoli usahljivo knjižno bogastvo. To bogastvo spoznavajo vsi šolajoči se otroci v celotni Sloveniji, ki se tako večinoma prvič srečajo z našimi Kotljami, Vorančevo rojstno vasjo, v katero se je celo življenje vračal.

Prežihov Voranc je bil doma iz Kotelj, toda njegov duh je bil svetovljanski. Lahko rečemo, da je bil prebivalec sveta, ki je kljub svoji duhovni in intelektualni veličini ali ravno zaradi nje ohranil svojo preprosto držo, ki se je kazala skozi razumevanje tako delavcev kot kmetov in bajtlarjev. Sporočila, ki nam jih je zapustil v svoji literaturi, so neminljiva, univerzalna in lahko vsem prihodnjim rodovom bogatijo njihove življenjske poti.

Vorančeva pot tako pomeni priložnost za Kotlje, da vsem obiskovalcem in pohodnikom ponudimo spoznavanje naše prelepe vasi pod Uršljo s pomočjo velikega Hotuljca. Pot, na kateri bomo spoznavali požiralnike in nicine, nas namreč vodi od Pobiča s solzicami, mimo kisle vode, do rojstne hiše Voranca, skozi Pekel, znan iz Solzic, mimo značilnih nicin čez Šratnek k lepo vzdrževani Prežihovi bajti in se konča pred njegovim zadnjim tuzemeljskim počivališčem pod obličjem Svete Marjete, naše hotuljske priprošnjice. Vorančeva pot nam tako predstavi značilnosti, dobro znane vsem bralcem Prežihovih del.

Rečemo lahko, da je Vorančeva pot turistična priložnost za Kotlje v bogatem, izvorno vsebinskem pomenu turizma, ki skuša obiskovalcem predstaviti naše značilnosti, take kot so. Smisel turističnih potovanj je v njihovi resničnosti in spoznavanju vseh vrst lepot in izročil določenega kraja. Poleg prelepe hotuljske pokrajine, nad katero kraljuje Uršlja gora, je naše največje izročilo vsem ravno Prežihova literatura. Vorančeva pot pa nam nudi tudi delni vpogled v krajino nicin in požiralnikov, ki so nepogrešljiv del Prežihove literature.

Katerikoli obiskovalec želi resnično spoznati Kotlje, enostavno mora spoznati Prežiha. Bralec, ki želi doumeti Prežiha, mora obiskati Kotlje. Preko požiralnikov, nicin, strmišč, Uršlje gore, bajt in solzic, ki so del njegove literature in hkrati del Kotelj, se ustvarja večna zaveza med Prežihom in Kotljami. ...«

A. Č.

Takšna kažipotna znamenja pohodnika usmerjajo na Vorančevi poti (njen logotip so solzice). (Foto: A. Č.)

VP 7 ŠRATNEK

Na Šratneku na pot vodi mimo ostankov gradu Šratnek, nekaj metrov niže pa stoji ob cesti cerkev sv. Mohorja in Fortunata, ki je lepa, baročno predelana gotška stavba z zvezdastim obokom prezbiterija. Cerkev stoji na »turških šancah«, obrambnih okopih, ki so jih ljudje v času turških bojev zgradili v obrambne namene. Turške šance so speljane iz Podgore, mimo Šratneka, čez Preški vrh in k javorniški graščini.

Od tu nas pelje pot proti Preškemu vrhu. Če prej, takoj za cerkvijo, zavijemo levo, na makadamsko cesto, nas ta pripelje do Miheva in Krautbergerja. Mihelje je Voranc opisoval kot lep, prijazen kmetski dom. Tukaj je Kuharjeva družina našla kratkotrajen gostaški kvartir in tu se je rodil drugi sin, Alojz Kuhar, najprej duhovnik v domači fari, potem dvakratni doktor. Krautberger (Kravperh) je prastari dom Vorančeve matere in tam so bili Kuharji slabi dve leti.

VP 8 PREŽIHOVA BAJTA

Prežihovo bajto na Preškem vrhu je kupil Vorančev oče leta 1911. To je značilna koroška stavba malega kmeta (bajtlerja), ki nas s svojo notranjostjo

spominja na značilno okolje Prežihove mladosti. Bajta je prislonjena ob sončno reber Preškega vrha, od koder je lep razgled na Kotlje in vso hotuljsko kotlino na vzhodni in košato Uršljo goro na južni strani. Skupaj s hlevom predstavlja bajta vzporedni tip kmečkega doma.

»Vorancu je bil to dom od njegovega 18. do 29. leta, tu je tesaril, oral in sejal, od tod je šel v združno šolo v Ljubljano in v kmetijski združni tečaj na Dunaj, šel in se vračal domov, od tod je moral k vojaku in v vojsko in se je spet vrnil domov. V teh letih je používal Kotlje, materine pripovedi, dušo si je napolnil z vsem, kar je potem, ko je bil po svetu, izbruhnilo iz njega – vse tisto veliko, kar zaznamuje ime Prežihov Voranc, od Boja na požiralniku do Ajdovega strnišča. Pri bajti si je Voranc nabral zakladnico za prihodnji čas.« (dr. Franc Sušnik)

Tik nad Prežihovo bajto stoji nad nekdanjim ajdovim strniščem bronast Prežihov spomenik, delo akademskega kiparja Stojana Batiča.

VP 9 POKOPALIŠČE

Potem pelje pot nazaj, mimo spomenika po cesti in naprej proti Kotljam, mimo kmetije Zdove, do pokopališča, kjer je ob cerkvi sv. Marjete Vorančev grob. Ob njem so nagrobni spomeniki Kuharjevih. Od tu je samo še nekaj korakov do centra, do Pobiča s solzicami, kjer se pot zaključi in znova prične.

Za pot potrebujemo štiri ure zmerne hoje. Kogar pa bo pot vodila še do Tonija, Lužnika, Miheva in Krautbergerja, bo potreboval še uro in pol več časa.

Viri in literatura:

Od Kotelj do Prežihove bajte, Ravne na Koroškem 1995

Tone Sušnik: Po Prežihovih Kotljah, Ravne na Koroškem 1989

Dr. Franc Sušnik o Prežihovi bajti, Ravne na Koroškem 1976

Opomba:

Besedilo je iz zloženke Prežihove Kotlje – Vorančeva pot, ponatisnjeno z dovoljenjem avtorice in izdajatelja.

UTRINKI S POHODA

(Foto: A. Č.)

PO PREŽIHOVIH LITERARNIH POTEH

"Dehtijo solzice"

Anže Pečnik

"Bilo je nekoč ..." Tako bi jaz začel pripovedi in zgodbe izpred petdeset ali sto let. Star sem nekaj več kot dvanajst let. Zame so ta leta tako zelo oddaljena.

Včasih sem kar malo zmeden ob pravljicah, pripovedkah in povestih. Vse so v času, ko so nastajale, opisovale nek daljni čas ali pa tudi sedanjega. Ampak moj čas je čisto drugačen. Stare pripovedi in pravljice se mi zdijo nekako brezčasne, čeprav so vredne, da jih beremo ob vsakem času in poskrbimo, da jih bodo poznali tudi naši otroci.

Prav take so tudi Prežihove pripovedi. Njegove otroke sem videl tudi na filmih. Bili so mi blizu, saj je bilo veliko njih Korošcev, največ Strojancev. Pa tudi igrali so dobro.

Lovro Kuhar jih je zelo dobro opisoval skozi lastno doživljanje mladeži in sebe v hotuljskih grapah, rebrih in bregovih. Spoznal sem jih v šoli pa od babice, prababice, pradedka in iz knjig.

Vorančeva slika v moji glavi je samo moja. Naj vam ga opišem takega, kot sem ga spoznal skozi knjige in pripovedovanja.

Bil je radoveden pobič, ki je znal gledati svet okoli sebe. Znal ga je zapisati in shraniti v svojo dušo in razum. Brez tega ga ne bi mogel tako srčno opisati, ko je bil že v odraslih letih.

Prepričan sem, da je bil dokaj visoko raščen za svoja leta, ker je nekoč zapisal, da jim kruha ni zmanjkalo, le varčni so morali biti. Zaradi dela je imel lopataste dlani in trd, počasen korak. Od babice je dobival mehko dobroto, od mame skrivne znake ljubezni. Občutek imam, da ji je od vseh otrok pomenil največ, ker je veliko dala na to, kaj bodo rekli ljudje. Voranc se je znal lepo vesti, če je bilo potrebno, v šoli je bil priden. Mama je bila zato ponosna nanj.

Oblečen je bil tako kot otroci tistega časa. Doma so morali zelo varčevati, da bi lahko kdaj šli na svoje. Bili so najemniki in so se večkrat selili od hiše enega bogatega kmeta do drugega in za najemnino so trdo delali. Potem jim je uspelo kupiti hišo in zemljo. Bili so na svojem. Bral sem o očetovem in maminem ponosu, ko sta govorila: »To je zdaj naše. Če bomo še tako revni, pregnati nas nihče ne more.«

Po mojem je Voranc takrat dobil značilen lastniški pogled na Kotle, ki ga kaže na spomeniku, ko gleda "dou na vas in bližnje hribe".

Ko je bil Voranc mojih let, je že skrivaj pisal. Našel si je kotiček na gamni in tam pisal prve zgodbe in pripovedi. Izmislil si je psevdonim Petkov Cenc. Ime Cenc je bilo v tistih časih pogosto.

Najbolj živo pa si ga predstavljam, ko je pasel. Pa ne zaradi dogodka v Peklu in kako je nabiral solzice za mamo. Ta zgodba mi je zelo pri srcu, ampak jo pogosto odrinem iz misli. Ne vem, če bi jaz to naredil. Že smeti ne odnesem rad, ko je zunaj tema. Zjutraj ob štirih pa sploh ne, čeprav bi mama to znala ceniti.

Razmišljam, kako jih je pikalo v noge. Oblečeni so bili v hlače iz grobo tkanega blaga. Imeli so naramnice. Do pozne jeseni so pasli bos. Moj praded mi je nekoč pripovedoval, kako je tudi on, kot Voranc, pasel živino. Pastirci so čakali, da je krava naredila kup in nato so hitro potisnili noge vanj, dokler je bil še topel. Tako so si jih pogreli. Če jih je bilo več, so si zakurili ogenj.

Voranc je bil na paši večinoma sam, zato ni mogel počenjati posebnih vragolij. Za krave in ovce takrat ni bilo električnega pastirja in če ni pazil nanje, so ušle na njive. V takih primerih pa gospodarji in očetje niso ravnali mehko. Kazni so bile zelo hude. Zame kar krute.

Včasih razmišljam, kdo spreminja čas in ljudi. Danes je vse tako drugače. Pravimo, da so drugi časi in drugačni ljudje. Najbrž smo res drugačni.

Kaj nas je pripeljalo v drugačnost? Ljudje. Ljudje, ki znajo vedno več. Ljudje, ki se učimo drug od drugega, od pametnejših ljudi, iz preteklosti in iz tega ustvarjamo prihodnost.

Ne vem še, kaj bom počel, ko bom odrasel. Vem pa, da bom tudi jaz doprinesel k razvoju tega sveta.

Pripis uredništva:

Objavljamo spis Anžeta Pečnika iz 7. c, OŠ Prežihovega Voranca Ravne na Koroškem, ki se je na regijskem literarnem in likovnem natečaju na temo Po Prežihovih literarnih poteh po izboru ocenjevalne komisije uvrstil med najboljša dela. Učenčeva mentorica je bila Vanja Benko.

Kristina Brenkova

(Foto: osebni arhiv.)

PISMO VORANCU ZA 110. ROJSTNI DAN

Človek živi, dokler živi njegov spomin ...

Tako nekako so verjeli že hebrejski pastirji in davni zapisovalci o dogajanju njihovih rodov in je zapisano v knjigah stare zaveze.

Voranc, to velja še danes, tvoj spomin bo živel, dokler bo tvoj koroški in človeški rod bral tvoje zgodbe. Rada bi ti – kot splašena šolarka, a zanesljiva kurirka – napisala čisto na kratko, da se ne boš »matral« s tem mojim tipajočim pisanjem.

Živel bo tvoj spomin, dokler bodo živele tvoje knjige, dvanajst zajetnih knjig v zbirki Slovenski klasiki, v katere je pisatelj Drago Druškovič zbral vse, kar si napisal, in v opombah osvetlil tvoje zgodbe. Zdaj je pred tiskom še trinajsta knjiga, monografija o življenju in delu Prežihovega Voranca.

Pozabljen ne bo Mitja Šipek, inženir, izumitelj, koroški pisatelj, igralec, ki je po številnih koroških odrih in nepreštetih šolah igral (sam dramatisiral) tvoje samorastniške pripovedi. In slišala sem, da je prav za tvojo 110. rojstno letnico pri sedanji tvoji bajti odigral tisočo predstavo Svetnečega Gašperja, ki jo je za monodramo pripravil po tvoji noveli Pot na klop. Nikoli ne bodo koroški ljudje pozabili (ob tvojem tudi) njegovega imena ne.

Potem je tu pisatelj prof. Janez Mrdavšič. Raziskovalec in pisec o tvojem življenju in delu. Zato ga poimenujemo kar po tvojem pisateljskem imenu – prežihoslovec. Bil je na čelu pripravljalnih odborov za pripravo in izvedbo simpozijev o tvoji umetniški besedi in življenju ob devetdesetem in stotem rojstnem dnevu. S sodelovanjem akademika dr. Jožeta Pogačnika je zbral razprave in jih strnil v zbornik 1983–1993 pod naslovom: Odmev živega človeka in krajine.

Pevac Milan Kamnik je pel pesmi o Jirsu in Bavhu, o Levem devžeju, o Solzicah ... Slišala sem jih na prelepem večeru.

Tvoja hči Mojca bo napisala, obljubila mi je, kako so na Prežihovem hribu snemali film Koplji pod brezo, režiral ga je partizanski pesnik France Kosmač. Režiser Igor Pretnar je ustvaril filmske Samorastnike. Filme po tvojih zgodbah je oživel režiser prof. Janez Drozg. In med njimi je gotovo najboljši Boj na požiralniku. O tem naj pišejo zgodovinarji slovenskega filma. Dramatizirali (pisatelja Miloš Mikeln in Herbert Grun in še kdo) in igrali so tvoje pripovedi v mariborskem gledališču.

Žive šole s tvojim imenom, bila sem večkrat v slovenski šoli na Doberdobo in v slovenski Dolini pri Trstu. Pred šolama stojita kipa, v marmor vklesano tvoje obličje stoji tudi pred šolo tvojega imena v Srednji Bistrici ob reki Muri. Postavil ga je tvoj prijatelj Ferdo Godina. In še so slovenske šole in knjižnice, ki spoštljivo nosijo tvoje ime.

V hribu nad tvojo bajto je tvoj spomenik – delo akademskega kiparja Stojana Batiča. Ob njem se zbirajo šolarke, šolarji in bralci tvoje besede iz slovenskih dežel.

Nadarjeni organizator prof. Stane Vrtič je ustanovil Prežihovo ustanovo, za koroške študente z obeh strani Drave bo skrbel. Upajmo, da bo dobila v Ljubljani pod Golovcem hišo, ki bo nosila ime Vorančev dom. Varen dom za koroške študente, ki so v novem času njih očetje izgubili službe, tako so mi rekli na ustanovni praznik.

Živi Prežihov zbornik iz leta 1957, uredila ga je Marja Boršnik, leta 1983 pa je prišel k bralcem še elegantni Prežihov album, zanj je

poskrbel (zbral pripovedi in fotografije in vse uredil) prof. Tone Sušnik.

Spet je letos oživila Prežihova pot od Kotelj do tvoje rojstne hiše, zaznamovane s spominsko ploščo ob tvojem prihodu na naš svet. In lani so Korošci z udeleženci iz drugih krajev Slovenije organizirali že deseti tradicionalni božični nočni pohod čez goro k očetu. Ta jubilejni pohod je bil v znamenju 70. obletnice romanja tvoje žene, z dekletoma – še otrokoma, v zasneženi in mrzli božični noči skrivoma čez mejo v Železno Kaplo in na srečanje s teboj v Celovec. A, kot veš, te je tik pred njihovim srečnim prihodom aretirala avstrijska policija. Oče tega pohoda je nekdanji in sedanji župan Raven gospod Maksimilijan Večko. Korošcem se pridružujejo Dolenjci, ko s svojim

pohodom
vsako jesen
oživijo
Vorančev
potopis Od
Mokronoga do
Pijane gore.

V Koroški
osrednji
knjižnici dr.
Franca Sušnika
so zbrane vse
tvoje knjige in
prevodi, tudi
prevod Solzic v
kitajščino.

Tvoje
zgodbe so
prevedene v številne govore našega sveta, posebej Solzice v toliko jezikov kot Cankarjev Hlapec Jernej in Levstikov Martin Krpan (in mogoče še v več kot Bartolov Alamut). Tudi Samorastniki so med prevodi, ki govore v svet o tvoji in Metini nepreklicni veri v zmago pravice na našem svetu. "Vse to je vaše," je povedala Meta svojim nadarjenim pankrtom.

In ne nazadnje sta tu tvoj zvesti ohranjevalec spomina pisatelj ter pesnik dr. Franc Sušnik in njegov sin prof. Tone Sušnik.

Živela bo Prežihova bajta, vsa čista v svoji spominski podobi, soba bratov Kuhar v starem hotuljskem župnišču in bogve kaj vse sem še pozabila.

Živi Prežihova bralna značka, prva slovenska bralna značka, rodila se je leta 1960. Ob štiridesetletnici jo je pisatelj Tone Partljič osvetlil s svojo besedo in ji za vselej podaljšal

življenje. Ob značkah bosta živeli tudi imeni profesorja Stanka Kotnika in pisatelja Poldeta Suhodolčana, ki sta jih podarila našim mladim bralcem – šolarjem.

Dragi Voranc, srbski guslarji bi rekli danes za tvoje delo: "Sve če to narod pozlatiti." Si slišal, Voranc? Stari Rimljani bi te posvojili in odkrili, da si genij "genius loci". Po njihovo bi to pomenilo (kot berem v leksikonih) varuh kraja, če dovoliš, ti zapišem: "S svojimi deli si dobri duh koroških dolin in njihovih ljudi. Vsak dan jih bo več, ki bodo segali po skorjice upanja, po Kruh upanja na tvoji pisateljski mizi. V svojih srcih bodo ohranjali tvojo vero v boljši svet."

Kristina Brenkova,
tvoja zanesljiva kurirka 1941–1943

Prežihov spomenik na Preškem Vrhu nikoli ne sameva. (Foto: A. Č.)

Pripis:

Kristina Brenkova je bila med drugo svetovno vojno, od leta 1941 do 1943, torej v času NOB, Vorančeva kurirka. Takrat je pisatelj ilegalno živel v Ljubljani kot aktivist Osvobodilne fronte. O tem in o drugih srečanjih s Prežihom ter o njegovem umetniškem delu je njegova kurirka napisala zares lepo knjigo spominjanja "Kruh upanja". Bralec, ki ga zanima pisateljeva dramatična življenjska pot in njegovo književno delo, bo z veseljem posegel po njej. Ohranja spoštljiv spomin nanj, na varuha koroških dolin in njih ljudi na obeh straneh reke Drave. Tretji ponatis je izšel pri založbi Karantanija v Ljubljani z letnico 2002.

Stane Vrtič

MARJAN KOLAR – ob 70-letnici

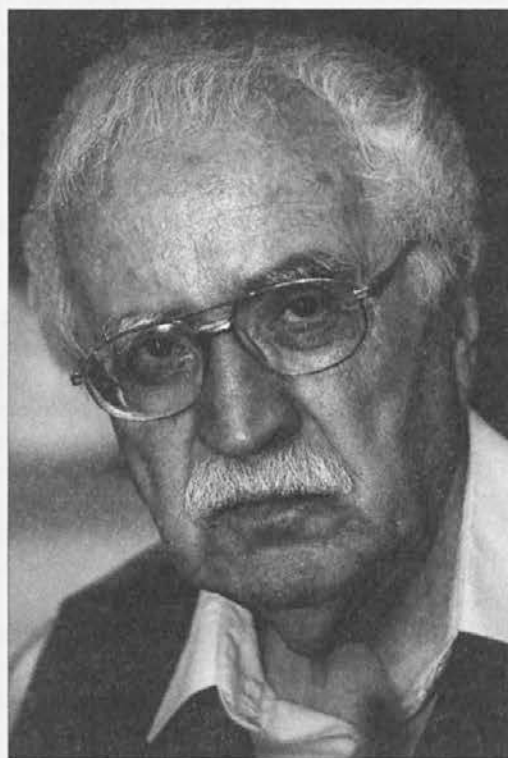
Dr. Helga Glušič

Pisatelj Marjan Kolar v svojih romanih in v zbirkah kratkih pripovedi zajema zaokroženo podobo Koroške od Mislinje in Slovenj Gradca, kjer se je rodil 6. oktobra 1933, do medvojnih izgnanskih taborišč v Nemčiji, do Raven na Koroškem, ki jim je naklonil velik del svojega poklicnega dela, do Kotelj, kjer razmišlja o koroški pokrajini in njenih ljudeh, o svojem življenju in o pisateljstvu. V zbirki kratkih pripovedi z naslovom SVETO SIVO ŽIVLJENJE pisatelj omenja še dve pomembni točki svoje preteklosti, bolnišnico in zdravilišče, ter čas, ki ga je preživel kot študent germanistike in slavistike v Ljubljani, a središče njegovega epskega navdiha ves čas ustvarjanja ostajajo domači kraji in spreminjajoči se mozaik soseske, s katero doživlja stiske in nasprotja časa in družbenih okoliščin.

S pogledom kritičnega in hkrati tenkočutnega literarnega reza tako v Kolarjevem delu rastejo realistične zgodbe s posebno pozornostjo do duševnosti literarnih oseb in do njihovih čutnih odzivov, značilnih za okolje, ki ga kot čutno in čustveno dinamično vseskozi prepozna slovenska književnost. Pogled na Kolarjev psihološki realizem z naturalističnimi in grotesknimi ter s satiričnimi prvini je v literarni zgodovini najprej zabeležil Matjaž Kmecl leta 1967 v knjigi Slovenska književnost 1945–1965, ko sta zbirki **PRAZNO NEBO** in **SAMOMOR V NEBESIH** že določno odkrivali izbiro pisateljeve literarne snovi, stilnega oblikovanja in idejne naravnosti.

Kolarjeva proza je najprej spodbujena z izzivi družbene, miselne in moralne podobe življenja takoj po drugi svetovni vojni, kar jo je vodilo v odkrivanje človeških intimnih doživetij v stvarni, vsakdanji razklanosti in negotovosti, v kateri se njegovi literarni junaki rešujejo tudi z ironijo in s humorjem, sam pisatelj pa še posebej s prestopom iz realne in opisne podobe v prisposodo, v alegorični odmik, v katerem ima literarno sporočilo proste roke za bolj ali manj nedvoumno igro.

V tej dvojni ustvarjalni perspektivi Kolarjeve proze ima pomembno mesto tudi avtobiografska snov, oblikovana kot izrez spomina ali kot izpoved pogleda na svet, kakršnega je narekoval viharji čas preskušenj in življenjskega zorenja.

Marjan Kolar (Foto: Andrej Knez.)

V zbirki kratkih pripovedi **PRAZNO NEBO** so zbrane podobe podeželskega življenja, zgodbe o delu, ljubezenskih ali družinskih dramah, o socialnih delitvah in o novi oblasti, o šoli, učiteljih in učencih, skratka zgodbe kot krajevna kronika s poudarjenim vzdušjem razgibane, vedno budne in kritično opazujoče skupnosti.

Značilne fraze prvih povojnih let (slavnostni govori, sestankovanje, komiteji, sekretarji, politične parole), ki naj bi ljudi prepričale o pomembnih vrednotah novega, drugačnega in boljšega družbenega reda, so navdihnile Kolarjevo zbirko humoresk z naslovom **SAMOMOR V NEBESIH**, v katerih je grenkobno kritičnost zamenjal za sproščen posmeh in grotesko.

V svojem prvem romanu **SEZUJ SE, KADAR STOPIŠ V MOŠEJO** se pisatelj vrne v realistično okolje, v svet delavcev in njihove predanosti grobemu fizičnemu delu, situaciji, ki pisatelju omogoča opise izrazitega čutnega doživljanja okolja železarske topilnice, kjer, kot zapiše, »vsaka misel ugasne v vročem prahu in moč odtoka z blatnim znojem iz telesa« in ob tem tako kot v opisih erotičnih scen v ostrem besednem ritmu poudarja posebno izpostavljenost človeškega telesa v delovnem procesu.

Roman je v slogovnem pogledu zelo enovit, z močnim notranjim ritmom sledi človeškemu bivanjskemu obredju dela, ljubljenja in umiranja. S povezavo junakove molčečnosti in pogovorov starcev, ki obujajo spomine na svoje fantovske dogodivščine, ko so po ubijajočem težaškem delu sproščali svoje nebrzdane nagone, z ljudsko modrostjo, s popivanjem, z ljubljenjem in molitvami – je zaokrožena slika odločilne moči prvinskosti v ljudeh in v naravi rudarskega kraja, katere zgodbo spremlja še nenavadni lik elementarne Farone, pastirice na gori, ki se iz divjega samotarskega dekleta spremeni v partizansko sodelavko in strastno ljubico.

S premišljeno kompozicijo svojega drugega romana z naslovom **IŠČI POLDAN** je pisatelj avtobiografske prvine pripovedi prepletel z zgodbo o miselni in duhovni rasti dveh vsaj navidez nasprotujočih si literarnih oseb, ki ju je mogoče razumeti tudi kot dvojno naravo ene same osebe, intelektualca, razpetega med socialističnim aktivizmom in kritičnim uporništvom. V okolju dveh gimnazij in krajevnega časopisa se srečujeta glavni osebi, oba gimnazijska profesorja, in se v pripovedi izmenjuje odkrivata, tehtata svoja dejanja in vsak na svoj način »iščeta poldan«, smisel svojega dela in stališč. Njuna nasprotja gradijo celotno atmosfero dogajanja v romanu, zato je njuna sprava nakazana šele na koncu zgodbe.

V romanu krajevna kronika rudarskega mesta skupaj z živahnim družabnim in družinskim življenjem krajanov predstavlja vlogo slikovitega ozadja za zgodbi obeh protagonistov. Hkrati imajo v poteku dogajanja pomembno vlogo tudi spomini na pisateljeva študijska leta oziroma na prebolevanje tuberkuloze v bolnišničnem in zdraviliškem okolju. Spominska perspektiva pripovedi je v nasprotju z opisi vzdušja rudarskega kraja oblikovana v zadržanem elegičnem tonu, z močnejšim poudarkom na čustvenem in miselnem doživljanju, ki se v obeh osebah usmerja v preseganje nemoči, v doživljanju literarnega lika kritičnega pisatelja pa se odprejo tudi vprašanja ustvarjalnega postopka, ki ga spremljajo dvomi in muke ob pisateljstvu.

Zadnji Kolarjev roman nosi zgovorni naslov **ZVEZDE IN KRIŽI**. Roman je obsežna krajevna in družinska kronika ter hkrati vojni roman z osrednjima osebama, mladeničem Joletom in njegovo materjo. Epska širina pripovedi, ki zajame tako podrobne opise dogajanja v vojnem času skupaj z vojaškimi, s političnimi in socialnimi okoliščinami življenja, prikazom trpljenja v koncentracijskem taborišču in nato povojnih družbenih sprememb, vsebuje vse poudarjene značilnosti Kolarjeve proze, predvsem opise dogajalnega vzdušja, prostora in gibanja množice, oblikovanje značajev in portretiranje literarnih likov ter njihovih duševnih in miselnih tokov, ki v dramatičnih situacijah v sebi iščejo moč za razumevanju sveta in njegovih zakonitosti.

Poleg mladinskih povesti **SLEDOVI MEDALJ, SOTESKA JUNAKOV, URA in POSTERJI NA BEGU**, ki je bila predvajana tudi kot radijska igra, in igre za odrasle **ROBINZONOVA ZASTAVA** pisatelj v preteklih letih objavlja kratko prozo predvsem v slovenjgraških Odsevanjih in na Radiu Slovenija.

Za novo knjigo proze se je pisatelj odločil šele po dobrih dveh desetletjih umaknjenega ustvarjanja. Zbirka z naslovom **SVETO SIVO ŽIVLJENJE** (2003) vsebuje literarne podobe, izdelane kot legende, groteske in izpovedi. Ob elementarnosti doživljanja sveta, v katerem pisatelj posebej boleče občuti nravi človeštva vseh časov, nepremagljivo nasilje, sovraštvo in zlobo, prestopa v poetičnost in rahločutno razumevanje človeške stiske, samote, odtujenosti in hrepenenja.

Besede njegovih pripovedi zdaj nihajo v loku med stvarnim pogledom na vsakdanost in liričnostjo čustvenega videnja človekove usode. Tokrat so Kolarjeve pripovedi oblikovane tudi s prviniami mita in parabole. Z njimi se odmika od za njegovo prozo značilnega razčlenjevanja človeške duševnosti in v motivih poišče poetično razsežnost iracionalnega.

Liričnost kot vodilni oblikovalni postopek je povezana tudi z motivi samote, pregnanstva in praznine prostora, kjer beseda začne izgubljeni svoj povezovalni pomen. V pripovedi *Kamen in žena*, na primer, zapiše: »In ko okamenijo ljudje, začno govoriti kamni.«

Pripoved te vrste ni več dramatična, temveč poteka v svečanem obrednem ritmu, ki odslikava nihanje človeškega trpljenja. Z izostrenimi portreti človeških figur, opazovanih v vznemirljivem, negotovem stanju, pisatelju uspe oblikovati shrljivo kafkovsko sceno, ki izžareva popolno človekovo nemoč v prijemu poniževalnega pritiska, kot jo pisatelj ustvari v zagonetni in napeti pripovedi *Sami domači obrazi*.

S humorjem prekrita resnoba pisateljevih misli o življenjskih dobah in o času, ki se pretaka v njegovi zavesti, se splete v izpovedna besedila, ki jim je namenjen zadnji del zbirke **SVETO SIVO ŽIVLJENJE**. Tu se zgostijo spomini in razmišljanja s pogledi na besedno ustvarjanje, na iskanje plodnih vezi med čutnim in nadčutnim, z željo potopiti se v svet skrivnostnega miru in lepote: »Obmiruješ in se zagledaš v plamen, skozenj strmiš, čisto počasi se začnejaš oddaljevati dnevu in sebi.« Ob tem pa s posebnim občudovanjem in pozornostjo v Kolarjevo pripoved vstopajo podobe prvinskih oblik narave, povezane z razmišljanjem o trenutkih bivanjskih dvomov in stiske v odločnem spopadu z voljo do življenja, predvsem pa z iskanjem notranjega duhovnega ravnovesja, kar odseva tudi v pisateljevem nepremagljivem ustvarjalnem nagibu.

Želimo mu, da ga spodbudi tudi vetrovna, a z živimi barvami prekrita jesenska pokrajina.

Ne verjamem v svetovno glasbo, temveč v glasbe sveta

Z akademikom Lojzetom Lebičem vsestransko o glasbi, dogajanjih v preteklosti in refleksiji v sedanosti ter seveda o Koroški, od koder izhaja in kjer je junija letos postal častni občan občine Prevalje

Miro Petek, novinar Večera

Lojze Lebič:
"Zapredeni
v magijo
vsakodnevne
dialektike
smo nehote
pomagali
pri
zapeljevanju
in lažeh.
To je
med nami
zapustilo
nekak
sram
brez krivde."

(Foto: Stane Jerko,
arhiv
Koroškega fužinarja.)

Akademik Lojze Lebič, kaj je za vas pri vašem glasbenem življenju dominantna: ustvarjanje glasbe ali njeno znanstveno preučevanje? Kritiki seveda pravijo, da je skladateljsko delo najbolj izpostavljeno, zanimata pa me vaš pogled in mnenje. Redki

so namreč primeri, ko bi se v eni osebi združeval odličen skladatelj in hkrati znanstveni analitik glasbe in dogajanja okrog nje.

"Moje zunajskladateljsko delo ne sodi v območje znanstvenosti. Kar kdaj napišem, ne teži k popolni

zanesljivosti, varnosti, razumljivosti in podobnim zahtevam, ki so temelj tudi muzikološki znanosti. Glasba zame ni le zato, da bi jo razumeli, marveč da bi jo doživeli. Če pa bi bil znanstvenik, bi me preganjalo vprašanje, kaj žene človeka, da tisto, kar je mukoma ustvaril, z voljo istega razuma podira. Zakaj je na primer v 17. stoletju nenadoma nastopila monodija ali leta 1750 klasicizem ... Ali obrnjen primer, ko je bilo sredi 16. stoletja v kromatiki Gesualda da Venose vse pripravljeno za dodekafonijo, pa je glasba potrebovala od Monteverdija kar 350 let do Schönberga.

V zadnjih letih večkrat pomislim, kako je mogoče, da v času, ki hlasta za novostmi, kulturologi in muzikologi že malodane 40 let začarani stojijo v risu postmodernizma. Se je nekaj zares zataknilo? To bi nas moralo zaskrbeti, še posebej, če sprejememo Varesejevo opredelitev, da je 'glasba v zvok položena inteligenca' – ali pa česa več ne vidimo prav."

Ali skladatelj, ki se ukvarja še s teorijo in z znanostjo, lažje opraviči svojo skladateljsko odločitev?

"Pritisnili ste me v kot. Če rečem, da ustvarjalcu oziroma skladatelju ukvarjanje s teorijo in z znanostjo ni potrebno, se postavim na stran tistih, ki pravijo, da komponirajo 'iskreno', 'iz sebe', 'po občutku' – zame sami nemogoči odgovori. Če pa rečem, da mora biti v skladbi vsaka nadrobnost teoretično znanstveno razložljiva, sem podoben zbiralcu rožic za herbarij. Ko so Sibeliusu rekli, naj podrobneje razloži neko svoje delo, je odgovoril, da tega iz principa ne počne, češ da je s skladbo tako kot z metuljem. Ko se ga enkrat dotaknemo, je čarovnije konec ...

Odlučil se bom takole: Glasba je zame najprej višje spoznanje, potem šele s pomočjo teorije in znanosti (analize) razberljiv estetski predmet. Ko se pojavijo prvi tonski obrisi, so moje predstave zelo neoprijemljive, tudi naivne, ko pa jih je treba uloviti, urediti in zapisati, pa v tako krušljivem gradivu, kakršen je svet zvokov, brez razuma ne gre. Kot pri tistem Goyevem Caprichos, ki mu je mojster pripisal: 'Kjer razum spi, se budijo prikazni!'"

Ali je tisto, kar zapišete v notno črtovje ali v partituro, mogoče opisati z besedami ali pa je to mogoče le slišati, doživeti?

"Glasba ima v današnjem svetu, ki predvsem gleda in bere, težave. Literarno delo opisujemo z istimi znaki in jezikom, kot je napisano, glasbe pa ni mogoče opisati z glasbo. Od tod tolike zmote kritikov ali zlorabe nasilnikov. Ko so npr. želeli očrniti D. Šostakoviča, so zapisali, da v njegovi muziki slišijo formalistično umetnost, drugje pa so s podobnimi opisi potisnili opus P. Hindemitha med zakrnelo Entartete Kunst.

Opis glasbe z besedami je vselej tvegan. Glasba je dinamična, neulovljiva in brezdanja. V tem je njena veličina, za današnji čas pa tudi slabost, ko nam slišanje in doživetje ni zadosti in iščemo pomen."

Liberalci glasbeno kulturno nočejo dozoreti

Končali ste dve fakulteti, natančneje eno fakulteto in akademijo. Vas je arheologija, ki ste si jo najprej izbrali, resnično mikala, ali pa je glasba, ki je v vas in vaši družini živela od malega, šele okrog vaših dvajsetih let povsem privrela na dan, da ste se ji na koncu povsem predali?

"Vprašanje me vrača v čas druge svetovne vojne, ko je bila pri nas materinščina prepovedana in so nam otrokom zato ob večerih, v obvezni zatemnitvi, doma brali slovenske knjige, kdaj pa kdaj smo po tistem tudi zapeli. Iz tistih dni so mi ljudska pesem, slovenstvo in narodno dragocene vrednote. Čeprav sem o glasbi vedel le toliko, kolikor sem nabral po cerkvenih korih, kaj malega teorije in klavirja, sem čutil, da sem z njo zaznamovan. Starša sta prihajala še iz dobrih starih šol, ki so od učiteljev obvezno zahtevale zdrav glas, posluh in igranje vsaj enega instrumenta. Ravenska gimnazija z ravnateljem Francem Sušnikom, možem evropske širine, in profesorji so mi dali za popotnico neko univerzalno etičnost, ki ji želim ostati zvest.

Glasba mi je že iz tistih časov velika skrivnost, nerazložljiva in čudežna. Skladatelj sega nekam, kjer v resnici ni ničesar, ne črpa iz spomina ne iz vidnih predstav ne iz pojmov, kvečjemu iz tišine. V jeziku je vselej tudi 'notranja', razumska misel, v glasbi je samo stvariteljski duh. Kot v Mahlerjevi Osmi z začetno himno 'Veni creator spiritus'. Pridi stvariteljski duh, ne stvariteljski razum ...

Odhod v Ljubljano je bilo moje prezgodnje slovo od mladosti. Z glasbo sem moral začeti od kraja (začetka), da bi ohranil študentski status, sem na univerzi vpisal arheologijo. Kljub stiski s časom sem jo vzljubil in končal. Podnevi glasbenik, ponoči arheolog. Čudna dvojnost, ki pa mi je pomagala razumeti in pomiriti nasprotje med starim in novim, ljudskim in umetnim, trajnejšim in hitro minljivim, površnim."

V duhu demokratičnih pridobitev je, da ima vsakdo pravico, da si izbira glasbo. Toda postavlja se vprašanje, ali je ta izbira res svobodna. Ali se vam ne zdi, da nam glasbo in okus diktirajo drugi, spet veliki narodi in države, ki imajo za sabo močno industrijo. To seveda v prvi vrsti velja za zabavno glasbo. Ali se lahko izognemo diktatu velikih pri sodobni resni glasbi?

"Glede pravice do izbire sem seveda na vaši strani. Toda ali jo imamo ob rjoventju zvočnikov po trgih, ulicah, v lokalih, šolah? Glasbeni okus, naravnani na zunajumetnostno, nižje strukturirano 'zabavno' glasbo, zagotovo vsiljujejo tuje industrije zabave, diktat pa prihaja od doma. Pogosto se mi zdi, da večerajšnji ZSMS-jevci – današnji globalni liberalci – glasbeno kulturno nočejo dozoreti. Niti toliko, da bi se vsaj od sosedov poučili, da sta glasba znotraj pop kulture in

umetnostna glasba dve stvari, ki se dotikata komaj kje na robovih. Da prihaja pop kultura iz mlina, kjer se reciklira, reklamira in domujeta senzacionalizem in trivialnost, da je estetika poppredmetnosti in del mašinerije modernega dobičkarstva.

Še nekaj je, kar je nekoč nesramežljivo povedal Mike Jagger, član že pozabljenih Rolling Stonesov: 'Mi si nenehno prizadevamo predvsem za to, da bi obvladali misli in voljo ljudi ...' Zamrzniti domišljijo in kritičnost, mlade pa čim dlje zadržati v 'global party'. Za to gre. Ker ste začeli z demokratičnostjo izbire, vas vprašam: Če v RTV-studiu glasbeno neizobražen posameznik pritiska na gumb in v eter ali na ekran pošilja svoje tabloidne čenčarije, tisoči pa so na drugi strani odvisni od njegovega neokusa, mar ni to nasilje? Moje besede so neudobne. Vem. Vendar predvsem zato, ker mi je veliko do glasbene umetnosti."

Evropa bo še dolgo poznala glasbena središča in robove

Ali je pri nas resna glasba v primerjavi z drugimi zvrstmi umetnosti preveč zanemarjena, mogoče tudi v javnosti zapostavljena in premalo prisotna?

"Ne bi rekel, da je umetnostna, to je resna glasba pri nas zanemarjena ali zapostavljena. Vse umetnosti so danes ujete v svet, ki ga je pozitivistični nazor povsem razčaral, sociološke znanosti pa do kraja dekonstruirale. Nekaj se v človeku temu upira, in tako se zatekamo v vzporedno stvarnost, k umetnosti, k nečemu, kar je od Bacha do Ligetija ali naših Gallusa do Kogoja, Ramovša in Kreka na pragu ontološkega. Gre za upor naravnega čuta. Abonmaji naših orkestrov so obiskani, festivali po Sloveniji, tudi komorni koncerti: kvintet Slowind, kvartet Tartini, odlični orglavci, mladi tolkalci, operni in drugi solisti ..., mariborska Carmina Slovenica ali ljubljanski Akademski zbor in njima podobni so v svetovnem vrhu, med nami so izjemne pihalne godbe ...

Z glasbo, in to tisto, ki jo površno označujemo kot resno, se danes pri nas ljubiteljsko ukvarja zanesljivo več Slovencev kot s športom. Težava je v tem, da se nam ta znamenja duhovnega zdravja prikazujejo v izmaličeni podobi. Ali z nekoliko bizarno primerjavo: medtem ko morate za Wagnerjevo glasbo v Bayreuthu ali Mozartovo v Salzburgu stopiti v nekajletno čakalno vrsto za vstopnice, se pri nas nekateri resno ukvarjajo s kako ponešrečeno popevčico v slogu nanana ali bumčika-bum."

Si slovenska glasba pridobiva samospoštovanje, da ponosno stopa v svet, kajti pred desetletjem je bila slovenska glasba v svetu prepoznavna kot del jugoslovanske glasbene ustvarjalnosti. Kakšno je v svetu mesto slovenskih glasbenikov – ustvarjalcev

in poustvarjalcev –, ki po svoji glasbeni nadarjenosti gotovo ne zaostajajo, vendar to vedno ni dovolj?

"Samospoštovanje naroda, posameznih strok ali umetnostnih področij se začne pri samospoštovanju posameznika. Če želimo po svetu uveljaviti glasbeno 'slovenistiko', moramo najprej postati Slovenci.

Kljub evropski skupnosti in prežvečenih besedah o globalizaciji bo Evropa še dolgo poznala glasbena središča in robove. Robove od Španije, skandinavskih držav, Rusije do Grčije in središča, kot so Dunaj, Berlin, Pariz. Vendar se podoba spreminja. Središča so vse bolj tam, od koder prihajajo nove ustvarjalne zamisli in poustvarjalno mojstrstvo.

Za nas glasbenike je življenje 'v središčih' in povezovanje s svetom samoumevno, od renesančnega Gallusa do Pro musica viva ali Svetovnih glasbenih dnevov, ki se bodo letos jeseni odvijali od Kopra do Maribora.

V svetu umetnostne glasbe se ne sprašuje, kdo si in od kod prihajaš, marveč kaj znaš in kakšna je tvoja glasbeniška morala."

Med prej in danes se je spremenila le smer

V kolikšni meri sta osamosvojitve in demokratizacija vplivali tudi na sodobno glasbeno ustvarjanje v Sloveniji? Ali se je zatiralska narava prejšnjega režima kazala tudi v glasbi? In na drugi strani, ali se vam ne zdi, da današnji čas, ki je prežet s potrošniško mentaliteto, tudi s pomočjo glasbe ustvarja politično in socialno otopelost?

"Glede sodobnega glasbenega ustvarjanja ne vidim nesreče v potrošništvu oziroma porabništvu, marveč v tem, da je večino ljudi uspelo zapresti v tisto, kar je v 19. stoletju zapisal F. Nietzsche: 'Nič ni resnično, vse je dovoljeno ...' Kar pomeni, da je vse tudi enakovredno (Chopin ali vaški popevkar), da ne obstaja dobro in slabo (nekdo, ki leta vadi instrument, je enak tistemu, ki se je zjutraj naučil brenkati nanj), da ni nič obvezno (mnenje glasbeno neukega ima isto težo kot izobraženega), skratka, ni ne mene ne drugega, sem samo JAZ s svojimi neobveznimi resnicami.

Med prej in danes se je spremenila samo smer: prej marksizem, sedaj relativizem, prej bratstvo z državami vzhoda, sedaj globalizirana multikulturalnost z zahodom, prej umetnost za ljudstvo, sedaj množična pop kultura ter glamur srednjeselejev – in tako brez konca."

Leta 1991 ste v Sodobnosti zapisali, da glasba zaradi svoje abstraktnosti največkrat ni blizu oblasti, kar ji zagotavlja visoko stopnjo svobode. Ker pa zaradi tega nima družbene kritične vloge, je za večino oblasti

tudi nepomembna. Ali pri tej misli vztrajate tudi dobro desetletje kasneje?

"Pri pisanju v Sodobnosti sem imel v mislih čas, ko se je prejšnje stoletje že prevesilo v konec. Socrealistični duh je kmalu po 50. letih izginjal. Oblast, ki je postajala vse bolj pragmatična, je odkrila popevko in narodno zabavno glasbo – ti sta postali množični, za ono drugo, umetnostno, pa je ugotovila, da je zahtevnejša, torej manjšinska in je ne ogroža.

Seveda je bila partija budna tudi potem in navzoča, kadar je bilo treba kaj demontirati, kaznovati, kadar je šlo za upravljalvske položaje na RTV, kulturnih skupnostih, v usmerjenem izobraževanju in drugod.

Kar zadeva razmerje do umetnostne – estetske glasbe, žal med časom pred političnimi spremembami in današnjim, desetletje pozneje, ne vidim razlike. Nekaj so krivi glasbeniki sami, ker se – predvsem mlajši, od katerih bi to pričakoval – niso navezali na izjemne dogodke, ko se je oblikovala samostojna država, veliko pa je tudi v duhovni naravi obeh časov. Komunizem je svoje bivanje utemeljeval na marksizmu, postkomunistični liberalizem na nihilizmu. V nobenem ni potrebe po duhovnem, presežnem, metafizičnem, kar je v jedru vse velike muzike."

Svet kot gomila črepinj

Kakšno je v Sloveniji glasbeno stanje duha: ali smo sposobni v glasbi zaznati kvaliteto ali pa v njej iščemo le ugodje in zabavo? Skratka, koliko so Slovenci pripravljeni sprejemati glasbo, ki zahteva tudi nekaj intelektualnega napora?

"Stanje kulture in duha oblikujejo starši, šola, mediji, informacijska tehnologija in še kdo. Vsi hkrati. Če naštete pogledate posamič, ugotovite, da so podobni najbolj razglašenemu orkestru. Ne dvomim, da se starši, najbrže tudi šola, trudijo; a mediji, posebej televizija, nam vsak večer posredujejo svet kot gomilo črepinj. Zmedenec pride v medije že, če si na majico nariše kljukasti križ ali srp in kladivo. Gledališča se utaplajo v litrih krvi in sočnih kletvicah. Kdo neguje današnjo množično nekulturo, njeno industrializacijo, poulično nastopaštvo? Strelnikov ali Molotov in podobni notorični zločinci so na reklamnih panojih. In pri vsem tem se še opleta z umetniško svobodo in demokracijo.

Vendar je še neki drugi svet. Srečujem ljudi, pisatelje, pesnike, slikarje, ki živijo in ustvarjajo mimo take, tudi hote povzročene hysterije. Ustvarjajo, ker vedo, da umetnost ne sme zapustiti prostorov domišljije, avtonomnosti in človeškega. Le-ti so danes zares nekonformistični ustvarjalci."

Kantata Požgana trava je nastala na besedilo Daneta Zajca. Vam je poezija Zajca kot imenitnega pesnika posebej blizu? Kaj je tisto v poeziji, kar za skladatelja pomeni vzgib, da jo postavi še v notno črtovje?

"Kot sva se že pogovarjala, se glasba zaradi nepovednosti in dokajšnje abstraktnosti pogosto išče z drugimi bolj 'razumljivimi' umetnostmi. Zajčevo poezijo in še katero občudujem zaradi čarobnega sobivanja ekspresionizma in nadrealizma in seveda zaradi pretresljive, kar boleče navzočnosti v stiskah našega časa.

Izbira literarnih predlog je pri različnih skladateljih zelo različna. Pri meni je ponavadi najprej glasbena zamisel, ustvarjalni simbol, potem iščem ustrezno besedilo, pri čemer odločajo soodmevnost, zadostna prostornost in primernost za uglasbitev.

Govor in glasba sta – potem ko sta se v davnini razšla – dva ločena sistema. Beseda je vselej vezana na besednjak in pravila, je predvsem sredstvo za sporazumevanje, glasba pa je resničnost sama. Vedno se bosta iskali, a nikoli našli."

Bi si želeli vedeti, kakšna bo slovenska glasba čez pet desetletij ali stoletje? Bi si to mogoče upali napovedati? Kakšna je vaša slutnja prihodnosti?

"Najbrž je to ostalina moje arheologije, da gledam stvari z razgledišča počasne in dolge zgodovine, ko je vse samo variiranje istega, le protagonisti so drugačni. Na srečo – ali nesrečo – je človeški spomin šibek in vsaka nova generacija misli, da odkriva nekaj, česar še ni bilo. Tudi v slovenski glasbi bo tako.

Glede prihodnosti nasploh pa se bojim, da bo 21. stoletje še močno zaznamovano s strahotami minulega. Nam Slovencem bo tudi v prihodnje živeti med dvema uničujočima mlinskima kamnoma: duhovno in materialno opustošenim pogoriščem, ki ga je utopični ideološki totalitarizem pustil za seboj pri nas in na vzhodu – kako pretresljivo to odmeva v glasbi – ter 'zahodnjaškim' slepim zaupanjem v funkcionalnost, mehanično tehnično odrešilnost in ekonomizem.

Pred leti je na naši SAZU predaval ugleden znanstvenik pod naslovom 'Ali smo res preneumni, da bi preživeli?' Ne spomnim se odgovora, ni pa se treba truditi, da opazimo okoli sebe veliko civilizacijsko utrujenost, ki se pri nas, posebej pri mladih, kaže kot beg pred resničnostjo v zatekanju v mamila, samomore ... Nasploh pa Slovenci izumiramo. To je resničnost. Popolna odsotnost smisla tako v državi kot pri posameznikih, namesto tega pa laži in preigravanja z besedami o absolutni svobodi na meji anarhizma ter novem svetovnem bratstvu.

Zopet si bom pomagal s Prešernom, z njegovim pismom Čelakovskemu pred več kot 150 leti ter besedami, ki jih je vzel iz Danielove knjige: '... Da se nam le ne bi zgodilo kakor babilonskemu kralju: če naj bi nas tehtali in šteli, bi nas utegnili najti prelahke ...'.

Sram brez krivde

Prejeli ste dve nagradi Prešernovega sklada, prvo že leta 1967, drugo leta 1971, in veliko Prešernovo nagrado leta 1994. Vemo,

Župan Občine Prevalje dr. Matic Tasič je akademiku Lojzetu Lebiču na slovesnosti 28. junija letos izročil listino o imenovanju za častnega občana. (Foto: arhiv Občine Prevalje.)

da niste bili režimski umetnik, ravno nasprotno. Bili ste eden tistih, ki so totalitarni režim s svojim delom presegali in rušili: niste namreč počeli tistega, kar je režim od vas pričakoval ali zahteval.

"Kar zadeva prejšnje čase, raznim organizacijam in združbam res nisem bil blizu. Bil sem del večine, ki je 'tisočletno carstvo' – tako je kazalo – jemala kot neizbežno usodo. Nič disidentskega. Malo je bilo Jožetov Pučnikov, ki so si v najtrših časih upali napisati sodbo realnemu komunizmu vedoč, da bo kazen kruta. Zaprejeni v magijo vsakodnevne dialektike smo nehoti pomagali pri zapeljevanju in lažeh. To je med nami zapustilo nekak 'sram brez krivde', ki mnoge odvrne od pogovora o teh stvareh; tudi o nagradah, ko se pustijo znesti, če jim izpraševalec poočita slabo govorjenje o režimu, ki jih je nagrajeval. Moj odgovor je: Dobro ali zlo, ki koga zadene, je zanj pomembno, osebna bližina nečemu pa ne more biti edino merilo. Je tudi solidarnost. Fašizem ni segel k nam na Koroško, pa je zlo, nacizem ni prizadel vsake družine, pa je zlo, divjanja križarjev pred tisoč leti in konkvistadorjev pet stoletij pozneje se nas niso dotaknila, pa so zlo ... Naj se ob doslej najhujši človeški moriji, ob stotih milijonih pobitih, ki jih ima na vesti realni komunizem, sprenevedamo kot o nezlu?"

V politiko ne posegate v prvi bojni črti, vendar ste vselej poleg, ko je potrebno zastaviti ime in podpis za demokratizacijo družbe, pravico ali pravičnost. Ste sopodpisnik mnogih javnih izjav, bili ste tudi med tistimi, ki so zahtevali ustanovitev Nove revije. Ali je ta država resnično tisto, kar ste si pred letom devetdeset želeli, ali pa ste nad dogajanjem v njej morebiti razočarani?

"Razočaranje je prehuda beseda, razen muke, ko gledam, kako staronova oblast dopušča, da posamezniki, skriti za nekake zakone tržnosti, mečejo ljudi na cesto, preostale pa v strahu za delo disciplinirajo. To nam ni bilo potrebno. Presenečen pa sem tudi nad ljudmi, kajti nisem pričakoval, da je preteklost toliko otopila samostojnost njihove presoje. Pri političnih spremembah in osamosvojitvi proti koncu prejšnjega stoletja so sodelovali zelo različni ljudje, v marsičem s kar nasprotujočimi si nameni. Od navdušencev, romantikov, umetnikov, demokratov ... do premetenih lisjakov 'perestrojke', ki se jim vsak dan bolj prilega tisto iz Prešernove Elegije mojim rojakom: '... Lani je slepar starino še prodajal ... letos kupi si graščino ...'.

Glede vtikanja v politiko pa je tako: Po padcu berlinskega zidu in navideznem vasesesutju realnega komunizma se je govorilo, kako vmešavanje intelektualcev v politiko ni več spodobno. Priznam, da so se umetniki pogosto izkazali za prave politične tepke – za primer celo oba velika Richarda (Wagner in Strauss) ali sovjetski Hlebnikov, toda zakaj bi naenkrat bilo slabo to, kar občudujemo pri Prešernu, Slomšku, Levstiku, Cankarju, Ipavcih, Ostercu, Lajovcu in drugih velikih Slovencih, ki so poleg umetniške dognanosti izpričevali odgovornost in skrb tudi za javne in skupne stvari, za politiko."

Še vedno omerta nad zločinom na Lešah

V čem sta vas zaznamovala Koroška in rodne Prevalje: kaj vam je dala mladost v teh krajih, Brinjeva gora, Uršlja, gimnazija Ravne, vsi ti ljudje, s katerimi še danes vzdržujete

stike, koroška narodna pesem? Kaj vas je zaznamovalo po človeški in glasbeni plati?

"Pravijo, da človek zapusti dom, a domači svet nikoli ne zapusti človeka. Morda se tega ne zavedamo, a zagotovo nosimo s seboj glasbeni slovar krajev, iz katerih prihajamo; jaz koroškega. Nekateri arhetipske glasbene poteze bi kot koroške znal celo opisati: široka, v velike obsege razpeta melodika – osamljenost, v akorde nadpostavljeni harmonski toni – hrepenenje, odsotnost motoričnih, živahnejših ritmov – okornost in zavrtost ...

Danes je modno, da ustvarjalci poudarjajo, kako da sta tujstvo in brezdomovinskost malodane njihova dolžnost. Svetovno državljanstvo ljudi, ki lahko svoje talente polno izživijo le tako, da odidejo po svetu, je samoumevno, a brezdomovinskost razen v posebnih primerih ni. Kadar poslušam glasbo, ki je ne poznam, pa ne morem ugotoviti, od kod skladatelj prihaja – je Japonec, Norvežan, iz Južne Amerike –, me taka glasba začne dolgočasiti. Ne verjamem v svetovno glasbo, marveč v glasbe sveta.

Imena krajev iz prevaljske okolice me vračajo v mlada leta pravljic in skrivnosti, ko je bilo vse še tako enostavno. Od tam so mi dali ljudje za popotnico nauk, da brez vrednot, morale in meril – pa naj so še tako spremenljiva – ni mogoče razumeti ničesar. Pozneje so mi sicer govorili drugače, a od tam, s Koroške, nosim s seboj predstavo sveta kot velike zamisli. Glasba je njen del."

Že naslovi nekaterih vaših del, kot denimo Nicina in tudi drugi, kažejo na vašo navezanost na rodno Koroško.

"V naslovih skladb kot Korant, Nicina ali v obdelavah ljudskih pesmi se brez dvoma kaže moje spoštovanje duhovne tradicije, ki pa jo doživljam zunaj nacionalnega romantizma. Nicina sodi med moja še bolj prvoosebna zgodnejša dela. V nas Korošcih je svojevrstna grenkoba. Lepo je to v ljudski pesmi zapisal fant iz Roža: 'Da sem lih žavosten, / bom pa koj pev, / bojo pa mislili, / da sem vesev.'

Nekaj te dvojnosti in prikrivanja pravijo, da je tudi v moji muziki."

Kdaj ste prvič slišali za poboje na Lešah? Moja generacija je morala slaviti le dogodke na Poljani, kjer se je konec vojne kri pretakala povsem po nepotrebem, niso pa nam hkrati povedali, kaj se je le kakšen teden dni kasneje dogajalo na bližnjih Lešah.

"Sprašujete o strašnih stvareh. Za povojne zločine na Lešah sem zagotovo slišal že kot gimnazijec na Ravnah, v širši okvir povojne zločinske norosti revolucionarjev pa so se mi Leše vključile, ko sem prišel v Ljubljano, ob komentarjih k Smoletovi Antigoni in pozneje ob Strniševih Ljudožercih; torej iz literarnih, ne iz zgodovinskih pisanj. Od domačinov je za zločin na Lešah lahko izvedel vsakdo, ki je zanj hotel vedeti, leži pa nad vsem tem vse do dandanes nekaka omerta.

Najbrže pri teh zločinih neposredno ob zahodni meji ni šlo samo za to, vendar je tudi tu bila v ozadju strašna logika, ki jo je v teh krajih v enaki meri najprej uveljavil okupator, za njim pa 'osvoboditelji': kdor bolj ustrahuje ljudi, ta ima nad njimi večjo moč.

Nič ne vem o pravu, a slutim, da naše zahodno že dolgo ne dovoljuje dvoje: maščevanja in spregleda zločina. Zločin mora biti obsojen, šele nato (na ravni kazni ali brez nje) so mogoča odpuščanje, obžalovanje, sprava in iz tega izhajajoča razgraditev krivde. Nekoč mi je domačin z brega nad Lešami govoril o lučkah, ki jih v mračnih nočeh videvajo spodaj v grapi. Kdor ne verjame Kajnovi zgodbi iz Svetega pisma, naj odpre Shakespearovega Machbetha, pa bo prebral: '... Mrtvi se vračajo ...'.

So stvari, ki so globoko pod razsvetljensko, nemitološko vsakdanostjo. Leše in stotine podobnih strašnih krajev po Sloveniji mečejo smrtne sence tudi na našo prihodnost. Premislite naslednje: nismo Slovenci začeli druge svetovne vojne, toda, zakaj imamo z našo navzočnostjo v njej po več kot šestdesetih letih večje težave od Nemcev ali Italijanov, ki so jo začeli? Na takih krajih, kot so Leše, je meja med dobrim in zlim povsem jasna kot v Auschwitzu ali na Kolimi; zadeva človeško kulturo in civilizacijo v temeljih."

Na Prevaljah ste postali častni občan. Verjamem, da vam to veliko pomeni. Ti kraji so res na obrobju dežele, vendar ne vselej tudi provinca, če provinco pač vzamemo kot stanje duha. Krstne izvedbe vaših del so namreč bile tudi na Prevaljah, ne le na velikih koncertnih odrih. Se radi vračate na Koroško?

"Morda sem se Koroški in domačim Prevaljam res odtujil. Toda tudi v mestu sem tujec. Nekje vmes sem, v dolini, ki se je medtem spremenila v sanjsko deželo mladih dni. Prevalje in drugi kraji Mežiške doline seveda niso provinca. Najboljši orkestri, zbori, skupine in solisti od doma in drugod radi koncertirajo v teh krajih. Tu še najdejo pravo razmerje med svetovljanskimi ambicijami in regionalno zaokroženostjo, med vrednotami mestne in podeželske civilizacije. V središču tega razgibanega dogajanja sta kulturno društvo Mohorjan in inženir – glasbenik Jožko Kert.

Ljudje teh krajev so se po političnih spremembah pred dvanajstimi leti znašli v hudi stiski. Ravne pa tudi drugi so najprej žrtev socialističnega gigantizma, po njegovem sesutju pa pravne razpuščenosti nove države. Slovenija potrebuje novo in popolno reformo pokrajinske razdeljenosti in drugačno medsebojno ekonomsko, socialno in kulturno politiko. Le kaj, ko je to predaleč od moje glasbeniške pameti.

In počastitev? Postati častni občan kraja, kjer si se rodil in od tamkajšnjih ljudi prejemal prve nauke ter izročila prednikov, mi pomeni velik dar."

Opomba: Intervju je bil objavljen v Sobotni prilogi časnika Večer 28. 6. 2003, na str. 38. Ponatisnjen je z dovoljenjem avtorja.

VINKO OŠLAK – PRVI SLOVENSKI ESEJIST V LETU 2003

Marjan Kolar

Septembra je naš rojak Vinko Ošlak prejel Rožančevo nagrado za svojo knjigo **SPOŠTOVANJE IN BIT – Eseji o naravi, človeku in kulturi** (Založba Litera, Zbirka Nova znamenja, Maribor 2003). V utemeljitvi žirije piše, da je to že sedma zbirka esejev v njegovem svojstvenem osebnem slogu. Ošlak je svoj paradoksalni slog izpilil do konca in dosegel miselno zrelost.

Zelo težko pristaja na družbene kompromise in se raje odloča za preroško etiko. Kliče k novi družbenosti, kjer sosodstvo prerašča v prijateljstvo. Bralec v Ošlakovih esejih uživa tako intelektualno kot estetsko, ker ima pred seboj res izvirno slovensko besedilo in tudi esej v najlepšem pomenu besede: poskus potovanja v miselno deželo, kjer še nismo bili.

Čestitamo!

Odlomek iz knjige

"Tako kultura kakor tudi narod sta človekovi učilnici in ne človekovi pravi bivališči. Kultura ga uči dojemati, razumevati, uživati, spoštovati in negovati naravo. Višjo kulturo je kdo dosegel, bolj je v svojem občutenju blizu narave – in bolj nraven je tudi v svojem vedenju in občevanju z drugimi. Narodnost ga uči presegati okvire družinske, vaške, rodovne in plemenske pripadnosti. Višjo narodno zavest kdo razvije, širši je njegov kulturni in etični horizont, bolj je sposoben in pripravljen razvijati in uresničevati solidarnost med posameznimi narodnimi deli – in nazadnje tudi med posameznimi narodi na vsečloveški ravni. Narod je tako rekoč prva velika preizkušnja in izkušnja povezovanja onkraj meja, znotraj katerih so ljudje povezani še s krvno vezjo. Zato nihče ne more mimo narodne ravni postati svetovljan in kozmopolit, kakor nihče ne more prav dojeti in vzljubiti narave mimo kulture in etike."

NAGRAJENIH ŠEST ESEJEV

Ošlakova knjiga **Spoštovanje in bit** obsega šest esejev.

V spremni besedi Hubert Požarnik ugotavlja, da Ošlak obravnava zelo kompleksne probleme, s katerimi se danes srečujemo. Neko obdobje gre h koncu, zato stari vrednostni sistemi niso več primerni, treba je najti času ustrezne odgovore. Potrebujemo globalno zavest in etiko ter planetarni dialog, saj se krepijo nasprotni tendence: kulturni etnocentrizem, nacionalizem, ekološki, verski in politični fundamentalizem ter separatizem. Po Požarnikovem mnenju nosita precejšen del krivde za to pozitivizem, ki je prevladal v znanosti, in individualizem v socialnem življenju.

Tu je Ošlak zastavil svoje pero. V eseju **Narava, kultura, narod** pravi, da kultura uči človeka uživati in spoštovati naravo. Narodnost ga uči presegati okvire družinske, rodovne in plemenske pripadnosti. Nihče ne more mimo narodne ravni postati svetovljan, nihče pa tudi ne more vzljubiti narave mimo kulture in etike.

V **Kulturi med domom in svetom** zaključuje, da singularne kulture ni. Danes imamo samo še svetovno kulturo in nekaj ostankov prastarih etničnih kultur.

V **Krščanstvu in kulturi nove Evrope** Ošlak piše, da obstaja samo skupna evropska kultura, utemeljena skupaj z evropsko zavestjo in fenomenom Evropa na treh gričih (Golgota, Akropole in Kapitola). Današnja Evropska zveza ni projekt kulture in vere, ampak projekt finančnega kapitala. To sicer ni nujno slabo, a v ciljih Evropske zveze ni niti besede o kakšnem kulturnem samozavedanju. O Evropi v pravem pomenu besede je mogoče govoriti samo z vidika ciceronske in krščanske pojmovane kulture.

Sodobna kultura kot nadomestilo religije ljudi ne povezuje, temveč razdvaja. (Esej **Pomen kulture za sožitje – raznolikost, ki bogati ali ovira**) Kultura je evropski pojem, a Evropa je v hudi stiski. Ošlak se strinja s Haeckerjem: "Samo s krščanskim verovanjem lahko evropska literatura znova doživi vstajenje."

Človek išče svojo podobo. Med tem, kar človek je, in tem, kar človek ima, ni nobene simetrije. Človekova bit daleč presega človekovo imetje. Človek ni zbirka svojih dobrih in slabih del, temveč je le njihov imetnik. Človek je visoko dvignjen tako nad svojo zaslugu kakor tudi nad svojo napako ali zlo. Napaka in zlo nista človeško bitje, ampak njegova lastnina.

V spoznanju te razlike je utemeljeno človekoljubje, humanizem, pa tudi človekove ureditve

in ustanove. V tej razliki je naposled utemeljen vir človekovega upanja na vedno nov začetek.

Zadnji esej ima naslov **Čemu spoštovati človeka**. Človek po Ošlaku ni homo sapiens sapiens, temveč homo dei similis – Bogu podoben človek. Človek je dober zato, ker biva in ima to bivanje po Bogu. Človekova bogopodobnost dobi v spoštovanju svoj univerzalni in adekvatni izraz.

Današnji plitki in nesveti človek (homo profanus) skuša postaviti medčloveško sožitje na všečnosti, interesu, poželjivosti, kupljivosti, kompromisu in toleranci. Trajno sožitje pa je mogoče samo na osnovi spoštovanja, utemeljenega na človekovi temeljni bogopodobnosti, čisti eksistenci.

Takšni so Ošlakovi odgovori na izzive našega časa.

SEKIRA ZA DLAKO

Tako sta naslovila svoje pogovore v filozofski kavarni 56-letni pisatelj in publicist Vinko Ošlak in njegov kolega, koroški Slovenec, 23-letni absolvent dunajske univerze Tim Wuester. Izdala jih je Mohorjeva družba v Celju leta 2003.

Vlogi sta razdeljeni tako, da Wuester sprašuje, Ošlak odgovarja. Teme so aktualne, nekatere celo večno zanimive, pristop je publicističen s filozofskim besednjakom, vendar ni zamejen z discipliniranim okoljem kakšnega filozofskega seminarja na univerzi, ampak določen s sproščenim vzdušjem kavarne, kjer se besede ne tehtajo na grame.

Dialog med Wuestrom in Ošlakom ne vsebuje tiste napetosti, ki bi bila dana, če bi sogovornika zastopala različna izhodišča in bi zagovarjala vsak svoj prav. Oba sta katoliška izobraženca, ki imata na življenje, svet in filozofijo sicer domala enake poglede, zato dinamiko v besedilu ustvarita na ta način, da oblika Wuestrovih vprašanj izzove Ošlakove odgovore.

Razpon tem je izjemno širok, saj sega od politike do religije, od estetike do etike in se ne izogne niti 11. septembru 2001 v ZDA. Naslovi so privlačni:

"Med vero in spoznanjem", "Narodno in občečloveško", "Večno in moderno", "Je vzgoja sploh mogoča", "Materializem – idealizem", "O dokazih za Božje bivanje", "Kristjan in politika", "Sokrat in Jezus", "So ljudske modrosti res modrosti", "Pesniške zmote", "Nespamet teologov", "Kaj je človek", "Kaj je ljubezen", "Cerkev in država", "Vojna filozofov – filozofija vojne", "Je filozofija res dlakocepstvo" itn., itn.

Knjiga vsebuje vrsto bistrilih ugotovitev in duhovitosti, tudi marsikatero dragoceno spoznanje, kar vse je v seštevku že precej dolgo zaščitni znak Ošlakovega načina razmišljanja in pisanja in s čimer si je v slovenskem prostoru ustvaril ime prodornega misleca in publicista. V tej knjigi se mi zdijo še posebej imenitno prikazani npr. socializem, komunizem, nacizem in fašizem, precej pa je v njej tudi tem, o katerih si ne upam soditi, ker jih premalo poznam. Obseg je pač tako širok, da bi ga "pokrila" komaj vrsta strokovnjakov družboslovcev.

Ošlak že na začetku razloži svoje razumevanje filozofije in odnos do (mnogih) filozofov. Ker ta odnos določa osnovni ton, nekakšno rdečo nit vse knjige, pogledjmo nekaj citatov:

– Filozofi ateisti a priori ne morejo biti resnejši sogovorniki o filozofiji.

– Kdor filozofijo samo pojmuje, ne da bi jo tudi živel, ne more veljati za resničnega filozofa, to je samo zgodovinar filozofije ali pa teoretik, profesor o filozofiji, kar pa je nekaj povsem drugega.

– Pokantovska filozofija se ukvarja samo še s samo seboj. Noče se več ukvarjati ne z ontologijo ne z etiko.

– Filozofija je a priori religiozna ali pa je ni, a po Kristusu je tudi a priori krščanska ali pa je ni. Zunaj krščanstva in tudi judovstva je filozofija zgolj pozitivistična stroka o filozofiji, lastni zgodovini, o lastnih pojmih in lastnih instrumentih, predvsem logiki. **Prava filozofija, se pravi prizadevanje k modrosti in življenju po modrosti, je mogoče samo v duhu krščanstva in v misiji krščanstva.** (Poudaril M. K.)

Potem ko je Ošlak tako gladko odklonil filozofijo, kakršno poučujejo na vseh univerzah po svetu (gre seveda za izjemno velike številke, saj ima npr. samo Nemčija letno vpisanih okoli 5.000 študentov filozofije), je odprl vrata svoje filozofske kavarne:

"Vsak človek je lahko filozof, če to želi. Kvalifikacija za filozofa ni toliko v znanju, kakor meni šolska filozofija, temveč v volji, v odprtosti, začudenju, v sprejetju skrivnosti ... na videz očitega."

Priznam, da me je nekaj teh drznih trditev osupnilo. Potem sem pomislil, da Ošlak seveda enako dobro kot jaz pomni, kako se je naš socializem nekoč širokoustno bojeval proti elitizmu (beri proti strokovnosti) na vseh področjih z geslom: "Vsi smo politiki, vsi smo umetniki." Kot protiutež je ponujal politične tečaje in programe delavskih univerz.

In sem se pomiril. Ošlak namreč nikjer ne predlaga, naj na univerzah ukinejo stolice za filozofijo in jih nadomestijo s philocafeji, ampak samo protestira proti pretiranemu učenjekarstvu, ki s svojo odtujenostjo življenju plaši laike. Ošlak je tudi preveč razgledan, da ne bi vedel, kakšna je razlika med publicističnim besedilom in strokovnim člankom, v katerem npr. neki avtor na 10 straneh uporabi okoli 20 naslovov virov in literature, s katerimi dokaže svoje poznavanje snovi in zavest o tem, koliko dela drugih strokovnjakov je vtkanega v obravnavano snov.

Kot magister znanosti Ošlak seveda ve, da more posameznik v določeni stroki s svojimi članki prispevati le drobce, morda nove vidike in poudarke, pri čemer uporablja standardizirano strokovno izrazje in metodo. – Takšna so pač po vseh univerzah na svetu pravila za pisanje strokovnih besedil od naravoslovja do družbenih ved in tudi filozofije.

Ker pa Ošlak hkrati ne dovoli, da bi mu kdorkoli utesnjeval duha, namesto takšne eksaktne strokovne resnobe in puščobnosti dosledno ubira svobodnejša pota ustvarjalne publicistike, pri kateri je dosegel pravo mojstrstvo. Tako Ošlak in Wuester v svoji knjigi seveda uporabljata ostrino logike in filozofski besednjak, vendarle pa ostajata pri poljudnem pisanju o aktualnih temah, ki je zato razumljivo za zainteresirane bralce.

Naj sklenem. Knjiga Sekira za dlako prinaša privlačno, mestoma celo žlahtno publicistiko, ki tu in tam nekoliko razposajeno obravnava nazorske nasprotne. Priznam: bolj prijetno in zabavno je brati Wuestra in Ošlaka kot kak Anthropolos ali Slavistično revijo.

PRIČEVANJE PREVALJSKEGA ROJAKA O 2. SVETOVNI VOJNI

Marjan Kolar

Septembra 2003 sta Kulturno društvo Mohorjan Prevalje in Mohorjeva družba Celje izdala prevod knjige prevaljskega rojaka Metoda Milača *Kdo solze naše posuši s podnaslovom Doživetja slovenskega dijaka med drugo svetovno vojno*. Knjiga je dokument in osebno pričevanje o tistem času, delno tudi družinska kronika. Iz angleščine jo je prevedel Jože Plešej, spremno besedo je napisal dr. Janez Rotar, prijazna priporočila na ovitku pa sedem znanih imen slovenskega javnega življenja na čelu z zunanjim ministrom Dimitrijem Ruplom.

Milačeva knjiga obsega 288 strani in prinaša številne dokumentarne fotografije. Razdeljena je na petnajst poglavij, ki jih uvajajo kratki zgodovinski prikazi vsakokratnega izseka časa. Avtor je zaradi čim večje objektivnosti vanjo vključil citate iz številnih zgodovinskih del.

Tistim, ki smo 2. svetovno vojno doživeli, Milač seveda ne more odkriti bistvenih novosti, zato je vrednost njegovih pričevanj predvsem v številnih podrobnostih, kakršne lahko pomni samo udeleženeec in ki obogatijo dokumentarnost.

Milač je bil rojen na Prevaljah leta 1924, torej je bil ob okupaciji Jugoslavije star 17 let, ob koncu vojne 21. Ta knjiga je izšla v angleščini lani, ko je imel 78 let. Presenetljivo je, da je po tako dolgem času ne samo uspel obnoviti številne dogodke z mnogimi imeni vred, ampak da se je znal vživeti v mišljenje in čustvovanje mladeniča z vso odkritostjo in naivnostjo, značilno za takšno starost. – V tem vidim še dodatno svežino in očarljivost, s tem pa tudi vrednost knjige.

Za Prevaljčane bo posebej dragocen prikaz prvih 12 let, ki jih je preživel med njimi kot osnovnošolec in skavt, preden se je družina leta 1936 preselila v Dravograd, kjer je Milačev oče nadaljeval svoje delo okrajnega glavarja. Za Dravograjčane bo zanimiv opis let, ko jim je nacizem začel groziti izza bližnje meje.

Šolanje je Milač nadaljeval kot dijak škofovske gimnazije v Šentvidu pri Ljubljani, kmalu pa se je začel tudi učiti igranja na klavir. Tu je dočakal začetek vojne in z njo naslednje postaje: Italijani so ga odpeljali v internacijo, partizani pa so vlak napadli in zapornike osvobodili. Milač je tako za mesec dni postal član delovnega bataljona, nakar so ga Italijani znova ujeli in poslali v taborišče na Rabu.

Po izpustitvi in povratku v Ljubljano je v gimnaziji čutil ostro razliko v nazorih pri sošolcih, med katerimi so bili eni aktivni v katoliških organizacijah, drugi pa simpatizerji OF. V odmorih so se včasih vneli pravi pretepi med enimi in drugimi. V družini krščansko vzgojen in jugoslovansko usmerjen je s starši vred ostal lojalen do kraljeve vlade v Londonu, zato ni bilo misliti, da bi se pridružil OF, čeprav je bil proti okupatorjem.

Junija 1944 je maturiral (njegova sošolca sta bila kasnejša znana književnika Mitja Mejak in Herbert Gruen). Brat Ciril se je pridružil domobrancem, Metod pa je ohlapno sodeloval s tistim krilom odpora, ki so mu partizani posmehljivo pravili plava garda. Nemci so ga zaprli in poslali v Auschwitz. Po razpustitvi taborišča je uspel pobegniti, se prebil v Gradec, kjer je nekaj časa delal, ter pričakal konec vojne blizu domačih krajev.

Skupaj z bratom se je maja 1945 znašel na Vetrinjskem polju in bil priča, kako so Angleži domobrancem obljubili, da jih bodo premestili v Italijo, v resnici pa so jih prepeljali na Jesenice, kjer so jih prevzeli partizani ter jih kmalu poslali na njihovo zadnjo pot v Kočevski rog; tam je končal tudi brat Ciril.

Milač je nekaj let prebil v avstrijskih begunskih taboriščih, študiral v Gradcu na akademiji za glasbo ter se leta 1950 izselil v ZDA. Dvanajst let se je preživljal kot tovarniški delavec, medtem pa diplomiral in magistriral iz glasbe, kasneje še iz bibliotekarstva. Leta 1962 je postal bibliotekar glasbenega oddelka na univerzi Syracuse v državi New York, kjer je tudi doktoriral.

Vsi vemo, kako presenetljivo hitro je Nemčija premagala Jugoslavijo, a Milač izpričuje, da so se na

Predstavitve Milačeve knjige na Prevaljah 17. oktobra. Od leve: prevajalec Jože Plešej, urednica Tadeja Petrovčič Jerina iz Mohorjeve družbe Celje, mag. Vinko Ošlak in Jožko Kert iz Kulturnega društva Mohorjan.

Med obširno predstavitvijo knjige je mag. Ošlak med drugim dejal, da je to "zrelo delo zrele in plemenite osebnosti". Po njegovem mnenju knjiga noče biti roman, a se zaradi izredne jezikovne kulture pisca bere kot roman; noče biti zgodovinska, saj avtor ni zgodovinar, a je v njej veliko zgodovine, saj Milač vsako osebno doživetje vstavi v širši kontekst; knjiga noče biti filozofska meditacija, a vendar je v njej veliko modrosti ...

Urednica Jerinova je poudarila povezanost Mohorjeve družbe in Prevalj, pomen knjige za potomce Slovencev, ki so bili prisiljeni v eksodus, saj jim omogoča vpogled v vojne dogodke, ter opozorila na razlike v primerjavi z angleškim izvirnikom, ki je lani izšel pri ameriški založbi Peter Lang, in sicer v zbirki Sodobna evropska zgodovina. Slovenski prevod nosi naslov, ki je verz pesmi Pavleta Boršnika (napisal je posvetilo v zadnje poglavje o Vetrinjski tragediji), vsebuje pa tudi fotografsko gradivo.

Prevajalec Jože Plešej, nekdanji profesor na ravenski gimnaziji, je dejal, da je bil nad besedilom navdušen in ga je kar takoj začel prevajati, pa četudi le za "svojo dušo", saj takrat še ni mogel vedeti, ali bo knjiga sploh izšla. Rekel je, da je prevajal okoli štiri mesece nekaj ur na dan, da jezik ni bil pretežak, je pa knjiga zaradi navajanja citatov in literature precej znanstvena. "Če bi Milač knjigo pisal za Slovence, bi jo mogoče drugače napisal," je dodal prevajalec.

O knjigi in avtorju so spregovorili tudi drugi udeleženci predstavitve. Dr. Jože Trček, ki je knjigo že februarja letos prvi predstavil v Delu, je povedal, da knjige, ko jo je začel brati, kar ni mogel odložiti. "Nekaj toplega, tipično koroškega, blagega je v njej." Prevajalcu je za njegovo delo izrekel čestitke. Spomine so obujali tudi Milačevi sorodniki in mladostni prijatelji, npr. Franc Telcer in Ivan Kugovnik.

Knjiga stane 4.500 SIT, prodajajo pa jo v Darilynem butiku in na Občini Prevalje ter v Mladinski knjigi Ravne in Slovenj Gradec.

(Besedilo in foto: A. Č.)

dravograjskem koncu graničarji pogumno spustili v brezupen boj in bili pobiti, prav tako so jugoslovanski vojaki za kratko uspeli preprečiti Nemcem prodor v Mislinjsko dolino.

Strašljiv je njegov opis doživetja, kako so se nekateri partizani hvalili z likvidacijami nasprotnikov.

Auschwitz nam živi v zavesti kot uničevalno taborišče, v katerem so nacisti pobili na stotisoče ljudi, posebno

Judov, zato je osupljivo, da v enem od tamkajšnjih delovnih taborišč, v katerem je bil zaprt Milač, o tem niso imeli pojma, saj so delali za tovarno I. G. Farbenindustrie, in ko se je tam privadil, življenjsko ni bil več ogrožen.

Več ocenjevalcev posebej poudarja, da Milačeva knjiga ne kliče po maščevanju in da v njej ni ne sovraštva ne jeze, razkriva pa, kako malo možnosti je na Slovenskem med drugo svetovno vojno imel posameznik, ki se je odločil, da se ne bo priključil ne levi ne desni. Plešejev prevod je skrben, gladek in tekoč, jezik pa tako domač, da se bralec ne zaveda, da Milač knjige ni napisal v slovenščini.

Nastaja Biografski leksikon Prevalj

Greta Jukič

Prevalje, kraj z bogato zgodovino, si zaslužijo spomin na nekatere ljudi, ki jih je rodila, hranila, vedno pa navdihovala koroška pokrajina in so dali svoj pečat občini, del katere smo. Dozorela je ideja, ki jo je že dolgo načrtoval prof. Tone Sušnik, poleg njega pa še kdo, da se ustvari pomnik na ljudi, ki so kakorkoli povezani s kraji prevaljske občine in so na družbenem, gospodarskem, podjetniškem, kulturnem, duhovnem ter na kateremkoli drugem področju s svojim delom zaznamovali čas in svoj kraj, od davnih začetkov naše zgodovine do današnjih dni.

Nastaja Biografski leksikon Prevalj (še delovni naslov), katerega uredniški odbor sestavljajo: **Meta Boštjan, Marjan Gerdej, Hedvika Gorenšek, Greta Jukič, Jožko Kert, Karla Oder, Marija Suhodolčan in Tone Sušnik.** Recenzenta sta **Alojz Krivograd, prof. zgodovine in Martin Grum, višji strokovni sodelavec Slovenske akademije znanosti in umetnosti.**

Odločili smo se za območje starih meja katastrske občine Prevalje.

V zapisih oz. člankih bodo predstavljeni ljudje:

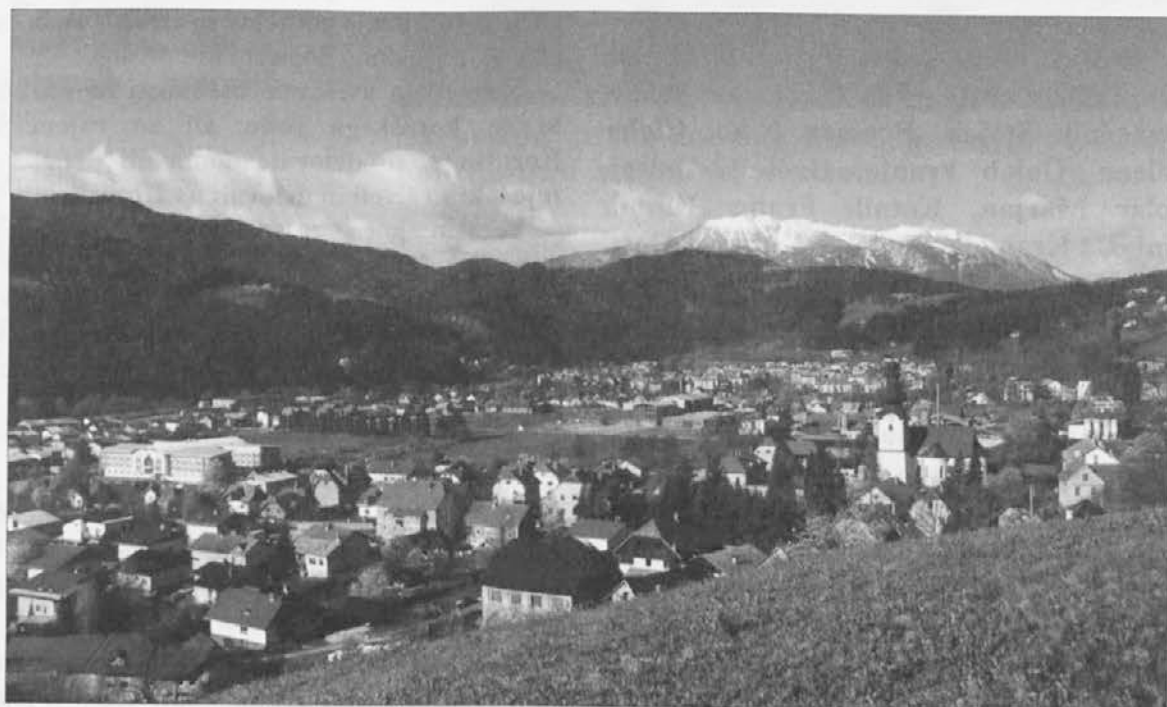
- v občini rojeni in tu delujoči,
- v občini rojeni, ustvarjajo drugje,
- tu so se udomili in tu ustvarjajo ali so ustvarjali ...

Zavedamo se zahtevnosti in obsega dela ter tveganja s spremembami katastrskih oz. občinskih meja. Projekt pomeni veliko raziskovalnega dela in pomoči stroke, zato datuma izida Biografskega leksikona Prevalj ne bomo napovedovali, želimo pa čimprej končati zahtevno delo.

Zelo težavna je odločitev, kje potegniti mejo, pravzaprav je to zdaj in še bo najtežji del opravljenega dela. Vodi nas načelo: pomen v danem zgodovinskem trenutku, ki se z današnjimi vatli nikakor ne more meriti.

Prvemu krogu ljudi smo že razposlali vprašalnike o podatkih, ki jih bomo uporabili v člankih. Odmevi so zelo pozitivni, odgovori prihajajo, ljudje pozdravljajo naše delo v prepričanju, da bo to lep poklon vsem, ki so sooblikovali našo podobo.

Izdajo biografskega leksikona bodo omogočili **Občina Prevalje in sponzorji.** Upamo, da bo prihajala sponzorska pomoč, ko bomo zanj prosili.

Na Prevaljah snujejo biografski leksikon, prvi te vrste na Koroškem.

(Foto: Franc Ocepek, arhiv Koroškega fužinarja.)

KOROŠKI BIOGRAFSKI LEKSIKON V ELEKTRONSKI OBLIKI

Simona Šuler Pandev

Koroški biografski leksikon, ki ga naša knjižnica ponuja uporabnikom v elektronski obliki na svoji domači strani (<http://www.rav.sik.si>), je nastal že leta 1999 ob proslavljanju 50-letnice Koroške osrednje knjižnice Ravne. Najprej je bil oblikovan kot predstavitev nekaj znamenitih domačinov in smo ga poimenovali Koroški obrazi.

Potrebe naših bralcev so bile osnova za nadaljnji razvoj gesel. Naša domoznanska zbirka oz. lokalna bibliografija nam nudi neizčrpen vir za ustvarjanje sekundarnih oz. terciarnih dokumentov, kakršen je Koroški biografski leksikon. Zanj smo se odločili tudi zato, ker veliko pomembnih domačinov v Slovenskem biografskem leksikonu (SBL) ni zajetih. Koroški biografski leksikon pa se skuša spomniti vseh teh ljudi, ki so sooblikovali koroško zgodovino.

Pri biografskem leksikonu smo upoštevali temeljna navodila in principe SBL. Pričakujemo, da bodo podatki iz naših gesel pomembno dopolnilo za pisce in sodelavce SBL in drugih leksikonov, predvsem pa hiter in lahko dosegljiv vir za naše uporabnike.

Do letos je bilo na spletni strani po abecedi urejenih 32 osebnih gesel: **(Berneker Franc, Brezočnik Stojan, Brumen Niko, Cigler Milena, Golob Franjo, Grošelj Andrej, Kolar Marjan, Kotnik Franc, Kotnik Janko, Kramolc Luka, Kuhar Alojz, Kuhar Avgust, Kuhar Ivan, Kuhar Lovro, Logar Lojze, Makuc Andrej, Mauko Marijan, Mavrel Blaž, Meško F. Ksaver, Mrdavšič Janez, Ošlak Vinko, Pečnik Franc, Pikalo Matjaž, Prenner Ljuba, Pungartnik Marjan, Simoniti Barbara, Suhodolčan Leopold, Sušnik Franc, Šipek Mitja, Tisnikar Jože, Turičnik Tone, Vogel Herman)**, letos pa smo dodali še 17 novih **(Ambrožič Melita, Arnold Stanko, Berhtold Franc, Borovnik Silvija, Boštele Anton, Boštjan Franc, Doberšek Karel, Dolenc Janko, Druškovič Drago, Hergold Peter, Jeseničnik Tomo, Kotnik Jaroslav,**

Kunc Maks, Kunc Mitja, Pečko Karel, Suhodolčan Primož, Sušnik Janko).

Kot prioriteto smo določili najprej književnike, pesnike, pripovednike in kasneje še likovnike in glasbenike in nekaj drugih pomembnih že umrlih in še živečih osebnosti.

V knjižnici se zavzemamo za čim bolj strokovno delo in bomo za izdelavo gesel pritegnili tudi zunanje sodelavce – strokovnjake domačine z različnih področij delovanja. Z dodatnim financiranjem, z možnostjo sodelovanja zunanjih strokovnjakov (piscev gesel), boljšo programsko opremo bi lahko letno dodali okrog 40–50 gesel.

Enkrat letno se dopolnijo in ažurirajo vsa gesla (npr. nova dela pri pisateljih, nove razstave pri slikarjih, nove izvedbe pri glasbenikih ...).

Prav tako se dopolnjuje fototeka – portreti osebnosti. Pri tem je največja ovira, da imamo fototeko obdelano le klasično (listkovni katalog) in da med programi za lokalno bibliografijo in izdelavo gesel ni povezave. Lotili smo se tudi načrtnega zbiranja portretov še živečih osebnosti, in sicer z vljudnim dopisom in s prošnjo.

V leksikon uvrščamo osebnosti in rodbine, ki so koroškega rodu ali so rojene na Koroškem, so delovale doma ali drugje, in tujce, ki so živeli in delovali na Koroškem.

Seznam imen za biografski leksikon po dolinah koroške krajine in po dejavnostih je že delno pripravljen, vendar še ni dosegljiv v elektronski obliki. S posodobitvijo programske opreme in z dodatnim financiranjem bomo v prihodnje realizirali tudi ta del.

Zavedamo se, da biografski leksikon ni le register dejstev in se želimo držati zahtev po znanstvenem pristopu pri pisanju posameznih člankov/gesel, preciznosti, natančnosti in jasnosti (pri osebnostih, kjer so na razpolago potrebni podatki).

Določena merila v dosedanem delu leksikona še niso upoštevana, vendar bomo težili k temu, da bo prikaz osebnosti v prihodnje čimbolj kompleksen.

Koroški biografski leksikon predstavlja **dostop do neknjižnih gradiv in virov informacij**. V elektronski obliki je dostopen najrazličnejšim znanstvenikom, strokovnjakom, ostalim knjižnicam in vsem uporabnikom v slovenskem prostoru in širše. Na takšen način je objavljen tudi **na internetu** in predstavlja neomejene možnosti uporabe. Biografski leksikon v elektronski obliki je vzorčnega značaja, saj se izvaja lokalno, ima pa možnost prenosa tudi v ostale knjižnice. **Podatki iz naših gesel pa bodo tudi pomembno dopolnilo za pisce Slovenskega biografskega leksikona, saj precej pomembnih domačinov ni zajetih vanj.**

Sestavili smo širšo in ožjo razdelitev gesel po strokah in po dolinah koroške krajine: **Mežiška dolina, Dravska dolina in Mislinjska dolina.**

Gesla po strokah so širše razdeljena na:

- književnike: pesnike, pripovednike ...,
- likovne umetnike,
- politike,
- pravnike,
- teologe,
- gospodarstvenike,
- glasbenike,
- tiskarje,
- založnike,
- šolnike – ravnatelje,
- športnike.

Merila za izbor po posameznih področjih so jasna:

vrhunski dosežki na področjih umetnosti, znanosti, javnega življenja, dosežki na drugih področjih – šport, zabavna glasba, dosežki na širšem področju – praktično delovanje: zdravniki, učitelji, vojaki, muzealci, galeristi, arhivarji, bibliotekarji, društveni delavci ...

Način zbiranja podatkov poteka na več načinov:

- pisci gesel podatke zbirajo sami s pomočjo dostopnih virov: knjig, zbornikov, periodičnih publikacij, drobnega tiska, katalogov, kartotek, biografij, COBISS-a ...

- podatki se lahko delno zbirajo tudi s pomočjo vprašalnikov, ki jih razpošljejo izbranim osebnostim.

Zaenkrat smo upoštevali samo prvi način zbiranja podatkov, pripravljamo pa se na delno

zbiranje podatkov s pomočjo vprašalnika, ki je v osnutku že izdelan.

V prihodnje bomo sestavili širši uredniški odbor, ki bo skrbel za strokovno dopolnjevanje gesel, in se povezali z različnimi institucijami, ki se ukvarjajo z izgradnjo biografskih leksikonov (SAZU ...). Do sedaj smo pisci gesel samo strokovni delavci Koroške osrednje knjižnice.

Veliko pa je odvisno od finančnih sredstev, torej posluha tako države kot lokalnih skupnosti Koroške.

Posamezniki in društva, ki se lotevajo izdelave biografskega leksikona (v knjižni obliki), bi se morali povezati in k sodelovanju povabiti institucije, ki že imajo izkušnje na tem področju. Zavedati bi se morali prispevka, ki je na tem področju že viden. Tovrstnih zadev bi se

Na spletni strani Koroške osrednje knjižnice najdete tudi Koroški biografski leksikon. (Foto: A. Č.)

morali lotevati bolj **sistematično** in z **medsebojnim sodelovanjem in koordinacijo**. Domoznanski oddelek Koroške osrednje knjižnice, ki izdeluje lokalno bibliografijo že od njenega nastanka, je namreč neizčrpen vir informacij, ki jih pridobivajo tudi pisci gesel biografskega leksikona. **Vseskozi pa izdelujemo tudi biografski register pomembnih Korošcev, avtorjev domačinov za celotno Koroško in zamejsko Koroško.**

Možnosti uspeha in prodora v širše okolje (Slovenija, Evropa) bodo za nas Korošce samo z načrtnim, s sistematičnim delom institucij in posameznikov celotne koroške krajine, ki mora potekati na vseh ravneh delovanja.

A.L.P. PECA – VIZIJA RAZVOJA

Povej mi, kaj počneš – in povem ti, kdo si

Davorin Rogina

Našo predstavitev bi lahko začel v suhoparnem telegrafskem stilu: podjetje A.L.P. PECA je bilo ustanovljeno leta 1994, trenutno šteje 12 zaposlenih, naše poslovne lokacije se nahajajo na Ravnah in Prevaljah ...

Zase lahko rečem, da več kot odstavek takšnih predstavitev ne zdržim, zato bom poskusil drugače.

Povabilo za pričujoči članek me je napeljalo k razmišljanju o smiselnosti načrtovanja. Dwight Eisenhower je izrekel tolikokrat citirano misel: *Načrt sam ni nič, načrtovanje je vse*. Pri tem je najbrž mislil, da noben še tako dober načrt ne more uspeti, če v njegovo pripravo in izvedbo ne vključiš zadostnega števila ljudi, s katerimi lahko deliš podobo prihodnosti.

Večkrat me kdo vpraša, kako bi z eno besedo opisal podjetje, kot je A.L.P., in moj odgovor se glasi: odprtost. Prepričevalni argument, ki sem ga do sedaj uporabljal pri opisovanju podjetja in njegovih bonitet, je bil izkoriščanje možnosti, ki jih omogoča dinamika sprememb v današnjih časih. V študentskih letih smo, hoteč biti vsečni in v trendu, rekli: *Sky is the limit*. Danes to povemo drugače: manageriranje lokalnih/regionalnih interesov v spremenjenih mednarodnih razmerah (procesu evropeizacije, liberalizacije, globalizacije in deregulacije številnih sektorjev) dobiva nove razsežnosti, lokalne skupnosti ter regije bodo morale tekrovati in se povezovati ne samo med sabo, ampak tudi v širšem evropskem in globalnem prostoru.

In prav iz te ugotovitve, upošteva je izkušnje mnogih, ki so v skoraj desetih letih pustili vsak svojo sled, gradimo današnjo podobo A.L.P. PECA.

Osnovna usmeritev podjetja A.L.P. PECA je, da ostane močno razvojno podjetje, ki iniciira in spremlja razvojne programe in projekte, koordinira in organizira njihovo izvajanje ter zagotavlja razvoj potrebne skupne infrastrukture do faze, ko je zrela za samostojno delovanje.

Sliši se dobro, porečejo mnogi, ampak kaj pa v resnici počnejo?

PROJEKT – ZNANJE, SODELOVANJE, PARTNERSTVO, ZAUPANJE

Beseda, ki se pri opisovanju našega dela pojavi največkrat, je najbrž projekt. Čisto neformalna definicija dobrega projekta se glasi, da je dober projekt tisti, kjer smo po koncu še vedno vsi prijatelji.

Vsakodnevna srečanja z ljudmi, ki me poznajo drugače in ne zaradi mojega dela, sprašujejo pa me o podjetju, mi vedno kotičke ustnic obrnejo navzgor. Vprašanje izpred nekaj dni se je glasilo: Kako pa kaj vaš projekt (potem premolk), pa kaj pa sploh delate? Odgovor je zgubljen v plazju priporočil, kako dotični(a) vidi našo vlogo v okolju. Ampak mogoče bi lahko poskusil nekako takole:

A.L.P. se je začel kot možnost, ki je v letih delovanja rezultirala eno najbolj močnih razvojnih podjetij v Sloveniji in pomenila začetek trem novim

podjetjem v regiji. Začetke A.L.P. PECA je potrebno iskati v izkoriščanju turističnih potencialov, zato je turizem tudi področje, kjer smo leta 1999 soustanovili novo podjetje: turistično zadrugo Park Kralja Matjaža. Da so turizem ljudje, potrjuje tudi njihovo delovanje.

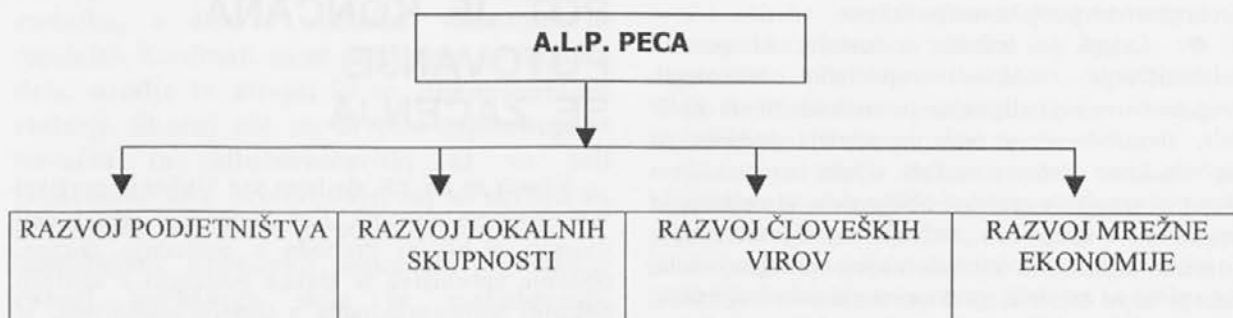
Poleg Parka Kralja Matjaža imata v A.L.P. PECA korenine še:

- RRA – Regionalna razvojna agencija za Koroško, ki je v letu 2003 prevzela koordinacijo regionalnega razvoja v koroški regiji. Do leta 2003 je A.L.P. PECA vzpostavil institucionalne okvire za doseganje skladnega regionalnega razvoja v koroški regiji, pripravil Regionalni razvojni program, izvedel postopek registracije RRA kot ključne regionalne

institucije, po končanih aktivnostih pa spet prevzel svoj prejšnji status.

- CELK – Zavod za razvoj podeželja je bil ustanovljen v letu 2003, predvsem z nalogami celostnega razvoja kmetijstva in podeželja. Tako smo tudi npr. prodajo mošta (oz. upravljanje blagovne znamke Dobrote izpod Pece), po kateri so nas nekateri najbolj poznali, predali v upravljanje novemu podjetju.

Kateri so torej projekti, ki rišejo obseg našega delovanja? Da bi jih naštel, jih je preveč, njihov opis bi presegel priporočeni obseg tega članka. Projekte pa tematsko povezujemo v t. i. programska področja, kjer naša podoba dobiva realen odsev.

PROGRAMSKO PODROČJE: RAZVOJ PODJETNIŠTVA

Področje pospeševanja razvoja podjetništva predstavlja obliko podjetniške svetovalne podpore, namenjeno malim in srednje velikim podjetjem in vsem tistim potencialnim podjetnikom, ki se odločajo za samostojno podjetniško pot. Osrednja storitev področja je podjetniško svetovanje – splošno in specialistično. Uporabnikom so na voljo tudi druge oblike podpore; informiranje, skupinsko podjetniško svetovanje in usposabljanje ter usmerjanje pri uresničevanju poslovnih zamisli, projektov, načrtovanju rasti in reševanju poslovnih problemov.

Poenostavljeno to pomeni, da uporabnikom npr. ni potrebno prebirati Uradnega lista, saj tedensko po elektronski pošti prejemajo povzetke relevantnih razpisov, ustrezne zakonodaje, objav strokovne literature ipd. Preko spletne strani www.alppeca.si so dostopne povezave na aktualne razpise, podjetja lahko koristijo državne subvencije pri pripravi prijav na razpise, poslovnih načrtov, investicijskih elaboratov, preverb poslovnih idej, marketinških, davčnih ter drugih oblik svetovanj.

PROGRAMSKO PODROČJE: RAZVOJ ČLOVEŠKIH VIROV

Podjetje A.L.P. PECA ima koncesijo za posredovanje dela in zaposlitve, ima status regijskega

izvajalca nalog s področja javnih del za območje koroške regije in koncesijo za izvajanje nalog usposabljanja s področja varstva pri delu.

Podjetje razpolaga z informacijami o gibanju na trgu dela, ima bazo podatkov o iskalcih zaposlitve, informacije o programih aktivne politike zaposlovanja, programih usposabljanja, možnostih sofinanciranja za spodbujanje zaposlovanja pri delodajalcih in prilagajanja strukture brezposelnih oseb potrebam na trgu.

Podjetje ima stalne stike z Zavodom RS za zaposlovanje, Ministrstvom RS za delo, družino in socialne zadeve ter Ministrstvom RS za šolstvo, znanost in šport, ki so ključni financerji aktivnosti na tem področju.

Na osnovi prepoznane strukture brezposelnih oseb in potreb v lokalnem okolju podjetje iniciira razvojne in zaposlitvene projekte, v katere vključuje značilne skupine prebivalstva in organizira partnerje za delo na projektu.

PROGRAMSKO PODROČJE: RAZVOJ MREŽNE EKONOMIJE

Panoga, na katero se nanaša delovanje A.L.P. PECA v zadnjih treh letih, spada v področje nove oz. mrežne ekonomije. Na Fari smo opremili multimedijško učilnico (imenujemo jo eCenter) in vzpostavili ECDL izpitni in testni center. Že v letu 1999 smo v partnerstvu z računalniško hišo KOPA RAČUNALNIŠKI INŽENIRING pridobili koncesijo za ECDL (Evropsko računalniško spričevalo). ECDL

(European Computer Driving Licence) je temeljni evropski izkaz splošne računalniške pismenosti, ki je že prerasel evropske okvire in se uveljavil v več kot 80 državah sveta. Zanimivo je, da je švedski Volvo vse svoje upravne delavce napolnil v ECDL izobraževanje. Vi lahko ECDL pridobite na Fari, veljal vam bo tudi na Švedskem.

A.L.P. PECA s svojimi projekti poskuša zmanjševati dve vrsti ločnic:

- prva je digitalna in pomeni omejeno možnost dostopa do sodobnih tehnologij za najširši krog uporabnikov. Projekti uvajanja stalnih podatkovnih brezžičnih omrežij so področje, kjer lahko to ločnico zmanjšamo. V novembru smo poslovne lokacije na Prevaljah in Ravnah povezali z brezžično širokopasovno podatkovno povezavo.

- Druga je ločnica v znanju, ki pomeni neizkoriščanje možnosti sodobnih tehnologij. Programi uvajanja digitalne pismenosti, novih oblik dela, fleksibilnosti v mala in srednja podjetja so vsebine, ki so dostopne na Fari. eDelo, kot v zadnjem času poimenujemo različne oblike dela na daljavo, je posledica uvajanja in razvoja novih tehnologij. Povečalo se je število možnih lokacij opravljanja dela, kar vpliva na trg dela, strukturiranost delovnega časa, organizacijske oblike, management, delovne odnose, pa seveda tudi na to, kako posamezniki delo povezujejo s svojim zasebnim življenjem. Mrežno gospodarstvo promovira istočasno individualnost in socialnost, zahteva večjo osebno odgovornost, omogoča večjo osebno svobodo in zahteva tesnejše in intenzivnejše sodelovanje. Pojem »služba« počasi izginja, mrežne tehnologije omogočajo izbor organizacijske oblike glede zahtevanih delovnih ciljev.

A.L.P. PECA je znanje o novih oblikah dela, učenja in poslovanja pridobil v elitnih evropskih programih, ki so praviloma rezervirani za raziskovalne institucije, univerze in inštitute. Bili smo eno redkih podjetij v Sloveniji, ki je bilo v 5. okvirnem programu zastopano s tremi projekti: Beep, FlexWork in PRISMA. Za več informacij o teh projektih vas vabimo na našo spletno stran. 6. okvirni program, ki se začne letos, pomeni nov izziv – edini nasvet, kako pridobiti evropska sredstva, je vztrajnost. Prav v dneh, ko pripravljam članek, smo v sodelovanju s tujimi partnerji na aktualni razpis 6. okvirnega programa oddali nove prijave.

PROGRAMSKO PODROČJE: RAZVOJ LOKALNIH SKUPNOSTI

Podjetje A.L.P. PECA je v dosedanjih devetih letih delovanja postalo osrednja razvojna organizacija v dolini/regiji, ki nudi celovito podporo razvoju širših lokalnih skupnosti. Zagotavlja stalno pomoč pri

pripravi razvojnih programov, spodbuja in usmerja iniciative za nove projekte, nudi asistenco pri razvoju perspektivnih dejavnosti in pridobivanju razvojnih sredstev ter organizira izvajanje konkretnih projektov. Pri uvajanju perspektivnih dejavnosti v okolje je podjetje še vedno aktivno vključeno s podporo za razvoj podeželja in kmetijstva ter turizma.

Letos z občinami sodelujemo pri pripravi razvojnih programov, pripravi investicijskih študij za večje projekte, postopkih registracije novih pravnih subjektov, projektih povezovanja z zamejskimi Slovenci, Phare projektih čezmejnega sodelovanja ...

POT JE KONČANA, POTOVANJE SE ZAČENJA

Včasih se mi zdi, da bom vse življenje preživel v prehodnem obdobju. Kot gimnazijci smo začeli dvomiti o bližini prehoda v naslednjo družbo, obdobje uporništvaja je zlahka postreglo z antitezo doktrini Samoupravljanja s temelji marksizma, le sinteza se je nekako izmikala. Pozna osemdeseta so nakazovala spremembe, ki so se v devetdesetih prevesile v tranzicijo. Novo tisočletje, nova razvojna paradigma, bližina Evrope, Oda radosti kot skupna himna – hm, sliši se lepo, toda evforijo približevanja prostoru »tradicionalnih vrednot« razblini hiter pogled na glavne ekonomske pokazatelje koroške regije. Vsi ugotavljamo, da regija potrebuje razvojni preboj in da je zadnji čas, da reinvestiranju v status quo naredimo konec.

Delovati razvojno pomeni spreminjanje mej, ki so v naših glavah. A.L.P. PECA pomeni alternativo dosedanjemu razmišljanju, uspešnost realizacije idej pa pomeni ne samo nova delovna mesta v podjetju samem, pač pa pritok sredstev na tista področja razvoja, ki jih trenutni razvojni tokovi puščajo ob strani.

Dinamika sprememb v današnjem času je zastrašujoča, sposobnost preživetja (ali uspeha) je odvisna od sposobnosti obvladovanja sprememb. Znani mislec Eric Hoffer bi v prostem prevodu dejal nekako takole: *V času hitrih in usodnih sprememb so dediči prihodnosti tisti, ki so sposobni hitrega prilagajanja in učenja – in samo hitro učeči se lahko preživijo v svetu, ki ne obstaja več.*

Teorija projektne managementa kot eno od preverjanj za odločanje o smiselnosti projekta priporoča vprašanje: Kakšno bi bilo stanje brez tega projekta? Odgovor o smiselnosti A.L.P. PECA je potrebno iskati pri njegovih partnerjih in rezultatih, ki jih je dosegel.

KOVAČI PRI RUDNIKU MEŽICA

Tadej Pungartnik

O rudarjenju je bilo že precej napisanega. Avtorji so pisali predvsem o zgodovini rudnika, o delu v rudniku, zbiralnici in topilnici. Zanimali so se predvsem za tehniko dela, orodje in stroje, ki so jih uporabljali rudarji. Skoraj nič pa ni bilo zapisanega o kovačih in ključavničarjih, ki so bili pomemben člen proizvodnje, saj so skrbeli za brezhibno delovanje orodja in naprav. V naslednjem prispevku poskušam predstaviti razvoj kovaškega dela in zaposlovanje kovačev pri rudniku Mežica.

Največje možnosti zaposlovanja so prebivalci zgornje Mežiške doline našli pri rudniku v Mežici. Konec 19. stoletja jim je podjetje nudilo reden mesečni zaslužek in določeno socialno varnost, povezano z invalidnino in s pokojnino. Zato ni čudno, da je bil med delavskim razredom poklic rudarja cenjen (Makarovič 1986: 86).

Seveda pa rudnik ni zaposloval samo moških, ampak tudi ženske in še med obema svetovnima vojnama tudi otroke. Slednji so se ponavadi zaposlili takoj po končani osnovni šoli in so sprva opravljali le lažja dela. Kandidati so se lahko glede na potrebe zaposlili kot kopači (hajerji), vozači (laufarji), vajenci (kutarji) ali delavci zunaj jame v topilnici (šmelcu), zbiralnici (aufparajntgi), pri žičnici (zajlponu) ali nenazadnje v kateri od delavnic (mašinhauzu). Kdor je dobil delo v delavnici, se je lahko zaposlil kot kovač, ključavničar, mizar ali mehanik. Rudnik je imel v lasti tudi precej gozdnih površin, zato so zaposlovali tudi gozdne delavce. Težje pa je bilo dobiti službo elektrika ali paznika, saj jih niso potrebovali veliko.

Delo v mežiškem rudniku je potekalo v treh obratih: jami, separaciji in topilnici. V vseh treh obratih so delali tudi kovači. Opomnim naj, da se je delo kovačev, ki so bili zaposleni pri rudniku, precej razlikovalo od dela podkovskih oziroma orodnih kovačev ali pa od tistih, ki so bili zaposleni v Kropi, Kamni Gorici, na Ravnah na Koroškem ... Tukaj niso izdelovali poljedelskega orodja, podkev, žeblice, ograj in okenskih mrež, čeprav so tudi rudniški kovači še pred drugo svetovno vojno včasih naredili kakšno

podkev za rudniške konje, s katerimi so prevažali rudo in hlodovino.

Za potrebe jamskih obratov je imel rudnik tri delavnice: na Glančniku, v Heleni in v Žerjavu. Vse tri delavnice so stale neposredno ob vhodih v jamo; ob vhodu v Glančnikov rov, pred glavnim vhodom v Heleni in pred Neuburgerjevim rovom.

V sklopu takšne delavnice so ponavadi bili kovačnica, elektro-strojna delavnica, priročno skladišče in pisarna nadrejenega. Na Glančniku pa sta v tem sklopu bili še ostrilnica orodja (širfernija) in mizarska delavnica (tišlerija). Delavnice so po drugi svetovni vojni spadale pod okrilje elektro-strojne službe.

Za delo kopača, vozača ali topilca ljudje niso potrebovali posebne izobrazbe in so jih zaposlili, če so jih le potrebovali. Nekoliko drugače je bilo v mizarstvu in kovaštvu. V mizarski delavnici ali kovačnici so se lahko zaposlili le tisti, ki so bili za to delo izučeni in so imeli pomočniški ali mojstrski izpit. Kasneje, po drugi svetovni vojni, pa so v kovačnicah zaposlovali tudi priučene kovače. Ti možje so se na primer izučili kovinarskih poklicev, nato pa so se kasneje zaradi potreb in lastnega veselja priučili za kovača.

Delovna mesta uradnikov, nadpaznikov in paznikov so pred prvo svetovno vojno večinoma zasedali ljudje nemškega rodu. Večino je pošiljala BBU iz domačega rudnika v Bleibergu (Makarovič 1986: 86). Kasneje, v obdobju med obema vojnama, v času, ko so bili lastniki Angleži, se je stanje nekoliko izboljšalo, in so uradniki in pazniki postali tudi možje slovenskega rodu. Tudi nekaj dobrih učencev iz Črne in Mežice je rudnik na svoje stroške poslal na šolanje.

Leta 1901 so v Heleni zgradili prvo večjo separacijo, v kateri so bili zaposleni tudi kovači. V separaciji so delali v dveh izmenah, od 6. do 17. ure in od 18. do 5. ure. V vsaki izmeni je bilo petdeset ljudi, od tega je bilo največ žensk. Pri separiranju je bilo zaposlenih štirinintrideset ljudi, pri žičnici štirje, en nadzornik, en kurjač, dva kovača, dva elektrika in šest pomožnih delavcev (300 let mežiški rudniki 1965: 169).

Omenjena separacija je obratovala do leta 1926. Ker je ruda postajala z leti revnejša, sta stremljenje po večjem izkoristku le-te in težnja po združitvi celotnega obrata v neposredni bližini topilnice, privedla do gradnje velike separacije v Žerjavu. Po

načrtih podjetja Humboldt iz Kölna so jo gradili med letoma 1912 in 1914. V gradnjo je bil poleg drugih podjetij vključen tudi tesar Ivan Potočnik iz Mežice, kovaške dele pa so izdelali v delavnici na Ziljici, na današnjem avstrijskem Koroškem (300 let mežiški rudniki: 169).

Pomembna razlika med rudniškimi kovačnicami in drugimi obrtniškimi kovačnicami ter fužinami v Mežici in Črni je bila, da rudniške kovačnice niso izrabljale vodne sile za pogon strojev in naprav, ampak električno energijo. Rudnik je za lastne potrebe že leta 1899 zgradil prvo hidroelektrarno v Žerjavu. Drugo hidroelektrarno so postavili leta 1901 in jo poimenovali Tópla (stavba še stoji), leta 1907 so zgradili še tretjo na Poleni. Kasneje se jih je zvrstilo še nekaj. Bile so povezane v skupno omrežje. Električna energija je bila zelo pomembna pridobitev za nadaljnji razvoj rudnika.

Naj opozorim, da so bile delavnice pomemben »servis« rudnika, ki je moral biti vedno na voljo za potrebe jame in tudi drugih dveh obratov. Zaradi tega je bilo pomembno, da so te delavnice bile čim bližje vhodov v jamo. Zgraditi kovačnice v neposredni bližini le-teh po pridobitvi elektrike tudi ni bila več težava, saj niso bili več vezani na silo vode, zato jih ni bilo potrebno graditi ob potokih.

Najstarejša kovačnica je bila helenska in je nastala že pred prvo svetovno vojno. Danes te stavbe ni več, ker je bila med urejanjem prostora pred glavnim vhodom v jamo leta 1999 porušena (TZ 2003).

Pred drugo svetovno vojno so kovači izdelovali tudi tesače ter drugo gozdarsko in tesarsko orodje, saj je imel rudnik obsežne gozdove. Kot sem zapisal že na začetku, so kovali tudi podkve za konje, s katerimi so vozili rudo oziroma svinec. Za rudnik so vozili tudi kmetje; v Heleni na primer Mihev, ki je imel po dvanajst konj, vendar je vsako leto kateri poginil, ker se je zastupil zaradi prahu pri »aufparajtngi« (TZ 2003).

Znamenita prevozniška družina so bili pred prvo svetovno vojno Krauti iz Mežice. Bilo pa je tudi nekaj manjših prevoznikov, ki so po zgraditvi ozkotirne železnice izgubili delo.

Helenski kovači so velikokrat priskočili na pomoč domačinom in so jim popravili »akse« na »garah«, s katerimi so vozili drva ali pa pridelke z njiv (TZ 2003).

Pred drugo svetovno vojno so tudi kovači nekaj časa delali v dveh izmenah. Takrat je bila v delavnici miza, ki je bila razdeljena na nekakšne predele, v katerih je po končanem delu vsak rudar pustil svoje obrabljene svedre in poškodovano orodje, da je iste dobil tudi nazaj. Zaradi takšne razdelitve je tudi kovač vedel, kateremu rudarju pripada orodje. Starejšim rudarjem so orodje popravljali najboljši kovači; ko pa se je kateri izmed njih upokojil, je dobrega kovača "podedoval" naslednji najstarejši rudar (TZ 2003).

Kovačnico v Žerjavu so zgradili na umetno pridobljenem nasipu ob vhodu v Neuburgerjev rov (Ravšerjevo), tik nad cesto Žerjav–Črna na Koroškem. Prošnjo za izgradnjo kovačnice in opornega zidu, ki

naj bi varoval novonastali nasip, je podjetje CEML 26. februarja 1926 poslalo na urad sreskega poglavarja na Prevaljah. Urad je 23. aprila izdal pozitiven odgovor na prošnjo, v dopisu pa je navedel devet pogojev, ki jih mora podjetje upoštevati pri gradnji, da bodo odobrili obratovanje delavnice. Med drugim tudi: »... v kovačnici se mora napeljati vodovod, ker se bo voda pri obratu v kovačnici, kjer se namerava postaviti stroj za brušenje svedrov, itak potrebovala. V kovačnici se naj nudi zaposlenim delavcem priložnost, da se lahko umijejo. Postaviti se mora higienskimi zahtevam ustrezajoče stranišče ...« (ARM – mapa z raznimi dopisi, dopis številka 2197/2).

Danes je v preurejenih prostorih kovačnice skladišče gradbenega podjetja iz Mežice.

DELO V DELAVNICAH

V delavnicah so bili zaposleni možje različnih poklicev, kajti velikokrat je šlo za skupinsko delo, pri katerem je vsak opravil svoj del. Zato so bili v delavnicah zaposleni kovači, ključavničarji, mizarji, elektrikarji, ostrilci in popraviljalci svedrov ter seveda tudi mehaniki. V tem poglavju bolj podrobno obravnavam delo kovačev in ključavničarjev, ki jih velikokrat sploh niso razlikovali, in so jih preprosto imenovali z eno besedo: kovači. Natančno delitev najdemo le redko v nekaterih letnih poročilih, kjer je dosledno zapisano blacksmiths (kovači) in locksmiths (ključavničarji) (ARM – Letno poročilo 1939/40).

Eno od najpogostejših del je bilo izdelovanje spojke (klamf). Izdelovali so tesarske »klamfe« in »tretnklamfe«. Slednje so spojke za debelne lestve, ki so narejene v obliki črke U. Večinoma so okrogle s premerom 12 milimetrov, prvotna osnovna dolžina droga pa je 36 milimetrov. Da »klamfo« lažje zabiješ, se jo na straneh tudi »ošpiči« oziroma priostri. (TZ 2003). Značilen kovaški izdelek so bili »pirkajzni«. To so rudarski krampi, ki se od navadnih razlikujejo po tem, da imajo ostro samo eno stran, druga pa je topa in se lahko uporablja za zabijanje.

Kovači so izdelovali tudi »škraparske« kline, ki so jih rudarji uporabljali pri prevozu (transportu) rude in jalovine. »Škraparski« klin se izdelava iz železnega droga (šine), dolgega od 40 do 45 centimetrov, in je del mehanizma, s katerim so z jekleno vrvjo (zajlo) vlekli rudo ali jalovino. Naslednji kovaški izdelek so bili tako imenovani polži: enojni in večstopenjski, ki so jih uporabljali za vezanje (stiskanje) jeklenih vrvi. Večstopenjski polži so imeli več zavojev in so prenesli večje obremenitve vrvi.

Izdelovali so tudi pilotne čevlje (pilotnšuhi), ki so jih uporabljali na terenu pri nasipih (haldah). Ti »pilotnšuhi« so potrebni pri konstruiranju – utrjevanju stebrov ali zidov, ki so zadrževali nasip oziroma zavarovali pobočje pred drsenjem. Značilen izdelek so bili stropni obrtači (firštnšteharji), ki so menda bili eden od najbolj zahtevnih izdelkov, saj je kovač za

izdelavo enega potreboval približno eno uro. Vse pa je seveda bilo odvisno od kakovosti oglja (TZ 2003).

Izdelovali so tudi tečaje (pante), členke (glide) za spojitev jamskih vozičkov ter »špange« za motike (kroce). »Španga« ima obliko črke T in je podaljsek kovanega ušesa, skozi katerega je nasajen ročaj (štil) motike. Ima funkcijo varovala oziroma z njo bolje pritrdimoto motiko na ročaj. Izdelovali so tudi sekače (majzljne) za sekanje jeklenih vrvi. Jamsko orodje pa so tudi popravljali. Tako motike, krampe in tudi stropne obrtkače.

Nenazadnje so znali narediti še vijake s posebnimi kovaškimi glavami, s katerimi so pritrjevali vodilnice. Teh vijakov se ne da kupiti v trgovinah, zato so jih izdelovali sami, imenovali pa so jih »firnge« (TZ 2003).

Spojka ali »klamfa« se lahko izdelata na dva načina: z ročnim kovanjem ali pa s strojnim kovanjem z udarnim kladivom. V Heleni so »klamfe« izdelovali večinoma ročno. Ročno izdelane imajo tudi lepšo obliko! Na Glančniku pa so jih večinoma delali z udarnim kladivom (federhamerjem). Tudi rudarji so raje uporabljali helenske, torej ročno izdelane, spojke, saj so jih lažje zabijali. Spojke so ponavadi delali na dveh ognjiščih, kajti medtem ko je kovač ene izdeloval, je preostale segreval. Delali so jih po pet hkrati, morali pa so paziti, da materiala niso zažgali. To pomeni, da železo ni smelo biti predolgo v ognju, ker bi se drugače začelo iskriti in bi bilo neuporabno. Pri izdelovanju spojok so morali kovači doseči

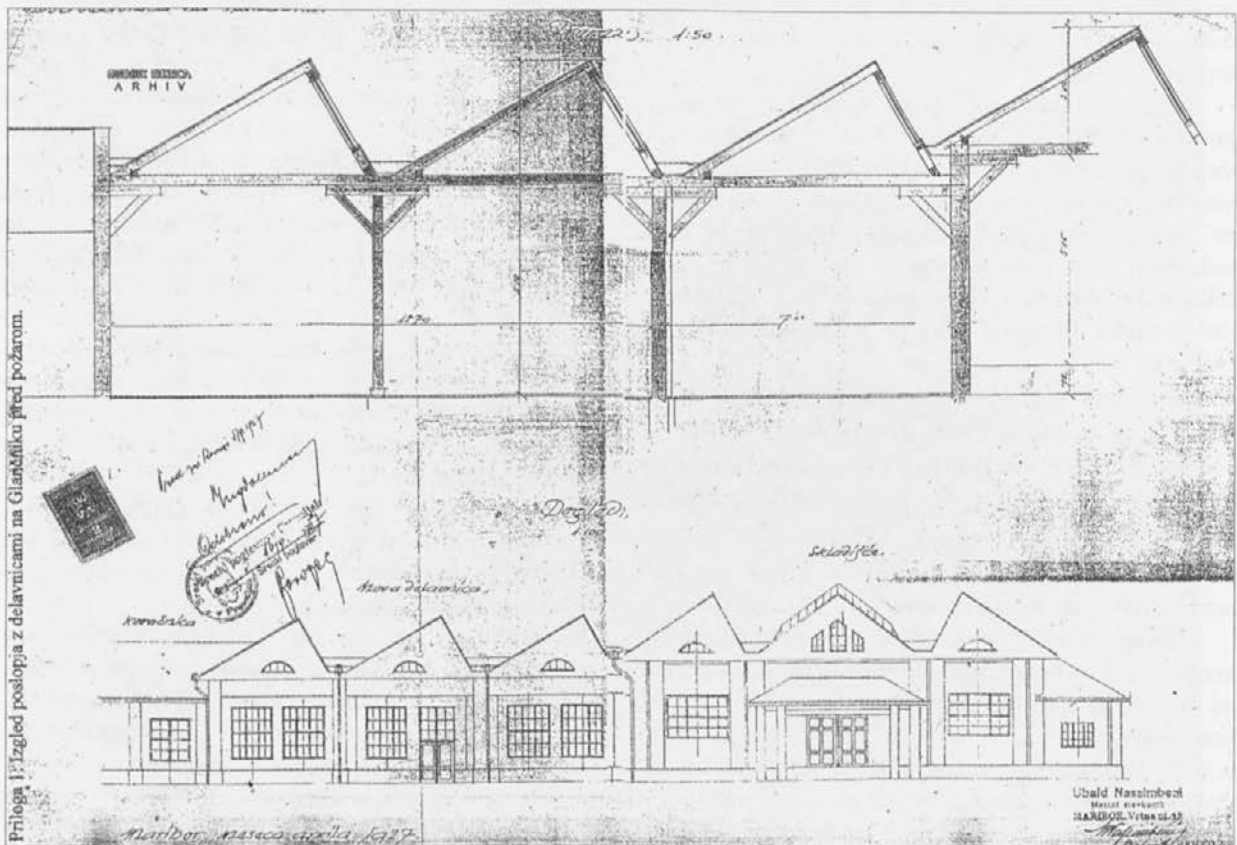
določeno normo: sto spojok v enem dnevu.

»Norma je bva, enkrat vem v Heleni, ko so blè čist divji na šte norme, so nam normo postajlè, je bvo sto klamf na šiht. Taj si mro pa res cel šiht fejst devat. Vredo devat!« (TZ 2003).

Železa oziroma izdelkov ponavadi niso ohlajali v vodi, ker je bolje, da se predmeti ohladijo po naravni poti. Spojke so izdelovali na zalogo in jih shranjevali v skladiščih, ki so bila v sklopu delavnic. Tudi v jami so bila manjša priročna skladišča, da rudarjem ni bilo treba venomer hoditi iz rudnika. Da so bila ta priročna skladišča dovolj založena, so skrbeli pazniki. Za dostavo izdelkov in rezervnih delov v priročna skladišča pa so bili zadolženi starejši delavci, ki niso več mogli opravljati težkih fizičnih del.

Omenil sem že, da delo kovača in ključavničarja pri rudniku ni bilo strogo ločena, zato so tudi kovači ključavničarjem pomagali pri univerzalnih ključavničarskih delih in seveda tudi obratno. »Mi smo bili univerzalni!« (TZ 2003).

V elektro-strojnih delavnicah so tako popravljali transportne kompresorje, ki so imeli zaradi lažjega premikanja kolesa (Sigma, Fagram, Jembach, Torpedo), ter nakladalne lopate, s katerimi so rudarji nakladali rudo in jalovino v vozičke. Popravljali so tudi raznovrstne črpalke, saj so jih na nižjih obzorjih zaradi vdora vode v rove potrebovali kar precejšnje število. Med njimi so bile polžaste črpalke (sulcer

Izgled poslopja z delavnicami na Glančniku pred požarom

črpalko) in potapljaške črpalke, ki se potopijo v vodo. Najpogosteje je bilo treba pri črpalkah menjati tesnila. Zelo pogosto delo je bilo popravilo jamskih vozičkov, pa tudi jamskih lokomotiv. Na Ravšarjevem v Žerjavu je bila v jami posebna delavnica za obnovo in popravilo vozičkov. Tam je menda vedno bila grmada novih, rezervnih koles za jamske vozičke. Velikokrat so se zaradi tresljajev polomili vijaki na podvozju ali kolesih. Seveda pa so obnavljali tudi kretnice in tire, kajti na stičišču mora biti vedno ista višina, da kompozicija ne iztiri (TZ 2003).

Popravljali in izdelovali so tudi skipe. To so vozovi na tirnicah, ki premagujejo višinske razdalje poševno med obzorji. Uporabljali so jih za prevoz rude in ljudi na Unionu in Grabnu. Loputo na skipu, skozi katero so izsivali material, so imenovali »švelo«. Popravljali in vzdrževali so še stabilne kompresorje in pokončna dvigala. Stabilni kompresorji (kretnice ali UKV) so bili na Moreingu, v Heleni in Grabnu. Vzdrževalci so jih morali popravljati v jami, prav tako pa tudi pokončna dvigala (zinkl šaht) v Heleni. Dela so seveda opravljali tudi na vseh ostalih izvoznih strojih.

Eno od zelo pogostih del je bilo tudi popravilo vrtalnih kladiv ter brušenje rezil in svedrov za vrtnanje v skalo. Te svedre so imenovali »vergistercveder«. Eden od značilnih izdelkov delavnice so bile tudi nečke (tregl), ki so jih izdelali iz pločevine (pleha). Rudarji so z njimi nakladali rudo v vozičke.

Za topilnico v Žerjavu so krivili razne ročaje in ostrili »štahe« za pnevmatsko orodje, ki so jih rabili pri vsakoletnem remontu peči. Z njimi so razbijali trdne dele, ki so nastajali skozi vse leto pri postopku topljenja svinca.

Tudi »akumulatorice« (tako so delavci imenovali jamske lokomotive) so, kar je bilo mehanskega dela, vzdrževalci sami popravljali. (TZ 2003). Zato je bil v »mašinhauz« napeljan tir in tako ni bilo večjih težav pri dostavi pokvarjenih lokomotiv. Sami pa so zanje izdelovali tudi ogrodje. Rudnik je imel štiri vrste lokomotiv: akumulatorske (General elektrik in Bartz), trolej, undra in ruske (manjše so tehtale 1000 kg, velike pa 8 ton).

Še enkrat naj poudarim, da vsa popravila strojev in orodij niso potekala samo v delavnicah, ampak so vzdrževalci odhajali na delo tudi v jamo. Zelo zahtevna je bila obnova jaška (šahta), ki je segal od 7. obzorja do kote +300 metrov. V primeru okvare je moral delavec premagati 1200 stopnic. »Tja smo šle peš, pa tudi nazaj. Nosli pa smo še vso orodje!« (TZ 2003).

Eno od najtežjih del je bilo delo varilca na terenu, ker je včasih varjenje potekalo v vodi, ko so na primer na koti +300 napeljevali nov vod oziroma cevi za komprimiran zrak in je bilo treba med varjenjem ležati v vodi, kajti na tem področju je bil zelo velik dotok vode (TZ 2003). Zaradi obilice vode so morali tja dostaviti tudi črpalke, ki so bile izdelane v Litostroju. »Najtežje devo je bvo spravilo litostrojskih črpalk na koto +300.« (TZ 2003).

Vsako leto so opravili tudi preglede dvigal, vrvi in vijakov na kolesih. Pri pregledu vrvi so bili pozorni na natrge in druge mehanske poškodbe. Komisija, ki so jo sestavljali pomočnik tehničnega vodje jame, vodja službe za varnost pri delu, vodja strojne in vodja elektro delavnice, je tako na primer opravila redni letni pregled naprav v vpadniku Graben. Po pregledu strojnih in elektro naprav ter signalizacije so vzdrževalci morali na podlagi komisijekega poročila odpraviti morebitne napake in pomanjkljivosti (ARSCM – fond elektro-strojna služba).

Tako so redno pregledovali tudi lovilne naprave na skipih in preizkušali prosti pad skipov. Vse meritve so morale biti opravljene do milimetra natančno.

Material, ki so ga potrebovali zaposleni v delavnicah, so večinoma dobivali iz železarne na Ravnah. Na Glančniku so imeli skladišče (magacin), ki je lahko sprejelo do dve toni materiala. V njem je bilo shranjeno tudi oglje, ki so ga potrebovali kovači pri svojem delu. V sosednjem skladišču so hranili rezervne dele kompresorjev, črpalk in lokomotiv.

IZGRADNJA KOVAČNICE NA GLANČNIKU

Enega največjih problemov je lastnikom rudnika, podjetju BBU, povzročala raztresenost posameznih jamskih revirjev, zbiralnic in topilnic (300 let mežiški rudniki: 43). Zato so leta 1886 začeli graditi Glančnikov rov, ki je povezal revirje Fridrih, Igrče in Heleno. Poimenovali so ga po upravitelju rudnika Tomažu Glančniku. Za ta rov so nekako do prve svetovne vojne uporabljali še eno ime, in sicer Dedni rov (Erb Stollen). Vhod je bil tik ob stari cesti, ki je vodila iz Mežice proti Poleni. To je bil tesen prostor med reko Mežo in strmim pobočjem, ki se dviga proti Gmajni in Štalekarjevemu vrhu. Kasneje so to območje z nasipom jalovine nekoliko razširili. Med letoma 1907 in 1908 so nekoliko nižje, ob stari strugi Meže, uredili novo cesto. Leta 1909 so nad njo zgradili še predor, preko katerega so iz jame odvažali jalovino na prostor med cesto in Mežo. Z novo cesto se je tudi prostor pred vhodom v jamo precej sprostil. Iz leta 1914 obstaja slika, ki prikazuje Glančnik: na njej so razvidni vhod v rov ter dve lesen, s skodlami kriti poslopji, v katerih so bili jamska pisarna, skladišče in klicalna soba (ferlezcimer). Kasneje, leta 1926, so na tem prostoru zgradili kovačnico in jamsko upravo ter nenazadnje še »mašinhauz«.

Glančnikov rov je eden najdaljših. Služil je kot vstopna točka za rudarje in izvozna točka za jalovino, ki so jo dolga leta nasipali v neposredni bližini vhoda. Skozi Glančnikov rov dandanes vstopajo obiskovalci turističnega rudnika in muzeja.

Glančnik se nahaja v neposredni bližini Polene, ki jo lahko označimo za predmestje Mežice. Na Poleni so že od leta 1834 upravna poslopja rudnika. Takrat je bila zgrajena prva upravna stavba. Imenovali so jo

»Herren und Beamthaus« (gosposka in uradniška hiša). Tudi zdaj ima uprava Rudnika Mežica d.d. sedež na Poleni, uprava Rudnika svinca in cinka Mežica v zapiranju d.o.o. pa na Glančniku.

Polena z Glančnikom je predstavljala eno od pomembnih točk rudnika še tudi po prvi svetovni vojni, ko so rudnik prevzeli Angleži. Leta 1926 so bili na Glančniku zgrajena kovačnica, novo poslopje

jamske uprave in vila rudniškega podravnatelja. Poslopje jamske uprave je dvonadstropna stavba, zgrajena v secesijskem slogu. V neposredni bližini te poslovne stavbe, v kateri je danes rudarski muzej, stoji poslopje z delavnicami, med njimi je tudi kovačnica.

V arhivu Rudnika Mežica hranijo dopis sreskega poglavarja s Prevalj, z datumom 11. junij 1926, poslan generalnemu ravnatelju The Central European Mines

Osrednji rudniški obrat v Heleni, tik pred prvo svetovno vojno. Zidana stavba, levo v ozadju je kovačnica. Original hrani RSC Mežica v zapiranju, d. o. o.

Limited, v katerem odgovarja na prošnjo, ki jo je podjetje poslalo na sresko glavarstvo 11. maja 1926. V odgovoru podjetju dovoljujejo zgraditi kovačnico in skladišče za jamski material ter speljati dovozni tir od glavne ozkotime železnice za potrebe jamskih obratov.

Celotno poslopje delavnic je bilo zidano, streha pa krita z opeko. Načrte za stavbo je izdelalo stavbno podjetje Ubald Nassimbeni iz Maribora. Načrti prikazujejo zgradbo nepravilne oblike z razgibano – členjeno fasado ter z velikimi okni, ki so prepuščala dovolj svetlobe v notranjost. Zanimiva je bila tudi streha, saj je bila strešna konstrukcija oblikovana iz več trikotnikov.

Dokončno uporabno dovoljenje je delavnica dobila 8. januarja leta 1929. Takrat je obsegala: ostrilnico, kovačnico, elektro-mehanično delavnico, pisarno, sanitarije, shrambo za olje, mizarsko delavnico in veliko skladišče. Slednje je bilo eno od glavnih skladišč rudnika in je imelo ogromne, zelo visoke regale, na katerih so bile zložene stvari. Do potrebščin, zloženih na vrhu, se je bilo treba povzpeti po lestvi.

Danes stavba ni v celoti ohranjena, tudi streha ima drugačno obliko, seveda pa je spremenjena tudi namembnost nekaterih prostorov. Kjer je bilo sprva omenjeno skladišče, je bila mnogo kasneje večja mizarska delavnica, ki pa je leta 1986 pogorela, takrat pa je bilo uničeno tudi prvotno ostrešje.

Kjer je bila nekoč ostrilnica rudarskega orodja, je danes lamparna – shramba za rudarske svetilke, ki jih potrebujejo turisti, če želijo obiskati rudnik. V prostoru nekdanje manjše mizarske delavnice je sedaj skladišče, le kovačnica še vedno stoji na svojem prvotnem mestu ...

ZASLUŽEK KOVAČEV

Najstarejši znani podatki o dohodkih zaposlenih pri rudniku so iz leta 1827 in jih povzemam po dokumentu Bergkopyy Protokoll, ki ga hrani arhiv Rudnika Mežica.

Tako je omenjenega leta jamski kovač za 26 gosposkih dnin in 10 naddnin dobil 21 goldinarjev in 34 krajcarjev, rudar kopač je za 26 gosposkih dnin in 16 naddnin prejel 19 goldinarjev in 36 krajcarjev, prebiralka rude pa za 25 gosposkih dnin 10 goldinarjev.

Plačilo je bilo odvisno od števila opravljenih dnin v mesecu, vendar enako število opravljenih dnin dveh delavcev na enakem delovnem mestu še ni pomenilo, da bosta tudi enako plačana. Ženske so bile precej manj plačane kot moški. Prebiralka rude je tako lahko zaslužila največ 10 goldinarjev. V tem obdobju so bili kovači med najbolje plačanimi delavci. Po mojem mnenju lahko to povežemo z dejstvom, da so za ta dela zaposlovali le kvalificirane ljudi, ki so imeli opravljen pomočniški ali mojstrski izpit. Za ostala delovna mesta pa to ni bilo potrebno. Dnina je bil zaslužek enega delovnega dne, gosposka dnina pa je

bil dnevni zaslužek, ki ni bil določen z akordnim ali normiranim delom. Naddnine pa bi v današnjem času lahko primerjali z nadurami ...

V obdobju med letom 1904 in 1914, ko je bila lastnica rudnika družba BBU, je bil kovačev dnevni zaslužek 3,89 krone. Za primerjavo: drvar je od kubičnega metra lesa, ki ga je posekal in spravil do ceste, v istem obdobju zaslužil 1 goldinar in 20 krajcarjev. Za ta denar si je lahko kupil en kilogram svinjskega mesa, hleb kruha in zavojček tobaka (Makarovič 1986: 93).

Kasneje, okoli leta 1935, je bil približni dnevni zaslužek kovačev 60 dinarjev, rudarjev vozačev od 40 do 45 dinarjev, kopačev od 48 do 56 dinarjev in paznikov 80 dinarjev. Jamski inženir je v tem obdobju zaslužil med 6.000 in 8.000 dinarjev na mesec, generalni ravnatelj rudnika, ki je bil tudi delničar, pa 90.000 dinarjev na mesec. Za primerjavo podajam nekaj podatkov o cenah živil v približno enakem obdobju. Kilogram krompirja je takrat stal 2 dinarja, liter mleka 3,5 dinarja in kilogram jabolk 3 dinarje.

V poslovnem obdobju 1938–1939 je bil dnevni zaslužek kovača 56,41 dinarja, šoferja 75,29 dinarja, topilničarja pri plavžu 99,86 dinarja, delavca v izbiralnici 75,76 dinarja, delavke pa 35,02 dinarja.

Razvidno je, da v obdobju tik pred drugo svetovno vojno kovaško delo ni bilo več tako cenjeno. Sedaj v sam vrh glede zaslužka sodijo zaposleni v tovarnah, ki so nastale v okviru rudnika. To so topilci, čistilci rude, delavci v valjarni in šoferji.

V primerjavi z obdobjem pred prvo svetovno vojno so se dohodki kovačev in ključavničarjev v kasnejših obdobjih zmanjševali. Po drugi svetovni vojni so jih obravnavali le kot nujen servis za popravila. Vodstvo se pač ni zavedalo, da tudi proizvodnja brez njih ne bi bila tako uspešna. Moramo pa priznati, da so bili eden od pomembnih členov rudarskega mehanizma, ki je skrbel za izdelavo in delovanje orodja ter strojev. Brez njihove prisotnosti bi proizvodnja ne tekla tako gladko.

V osemdesetih in začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja so kovači zaslužili približno dvajset odstotkov manj kot rudarji. Kot slednji pa so imeli tudi beneficirano delovno dobo (za dvanajst petnajst mesecev) ...

»Kovač je biv za ene dvajst al pa ptdvajst procentov majn plačan ko pa rudar strelec al pa kopač.« (TZ 2003).

PLAČILNI DAN

Zelo dolgo je bil plačilni dan pri rudniku dvakrat v mesecu, petnajstega in tridesetega. Denarja so se veselili tako delavci kot njihovi družinski člani. Na tak dan so delavci ali pa njihove soproge odšli in trgovino, da so kupili potrebne stvari ali pa plačali, kar so bili dolžni. Te dolgove so trgovci vpisovali v posebno knjigo. V Heleni je bila v hiši, ki je danes v lasti

družine Pernat, nekoč trgovina. Njen lastnik je bil Alojz Peče, ki je bil židovskega rodu. Ker je bilo v Heleni veliko prebivalcev, je hitro obogatel in je kasneje zgradil večjo trgovino na Prevaljah. Kot tudi drugod so tudi tukaj dajali stvari »na kredu«, zneske oziroma dolgove so zapisovali v posebne modre knjižice. Konec leta pa so seštelili, kdo je največ nakupil čez leto in je za to dobil nagrado (TZ 2003).

Že leta 1885 je bila na Poleni ustanovljena Gospodarska zadruga, v okviru katere so postavili skladišče, trgovino z živili in mesnico. To trgovino so rudniški delavci imenovali »Farajn«. Po prvi svetovni vojni je bil ukinjen in so namesto njega v Mežici osnovali tako imenovani rdeči konzum, ki je bil pod okriljem socialdemokratov. Nato so še krščanski socialisti ustanovili črne konzume. Rudniški delavci so večinoma kupovali v rdečih konzumih, kmetje pa v črnih.

V obdobju pred prvo svetovno vojno so zaslužek izplačevali tako, da so do 50 goldinarjev odšteli v zlatem denarju, preostalo pa v papirnatem (Makarovič 1986: 93). Plače so prvotno izplačevali na delovnem mestu, šele mnogo kasneje, v drugi polovici 20. stoletja, so zaposleni začeli dobivati odrezke – obvestila z napisanim zneskom zaslužka, ki so ga (tako kot danes) dvignili na banki.

PRIDOBIVANJE IN UPORABA OGLJA

Mežica in Črna na Koroškem sta bili v preteklosti poleg rudarstva poznani tudi po fužinah. Fužine pa so poleg vodne energije potrebovale tudi precej oglja, zato so po okoliških gozdovih prebivali številni ogljarji. Fužine pa niso bile edini odjemalec oglja, precejšnje količine ga je odkupoval tudi Rudnik Mežica. Ko je po letu 1916 fužinarstvo v Mežici zamrlo (v Črni pa že mnogo prej), se je tudi število ogljarjev precej zmanjšalo. Še vedno pa je oglje za potrebe svojih kovačnic odkupoval rudnik.

V okolici Črne so oglje kuhali po gozdovih Smrekovca, Ludranskega vrha in Bistre, v Mežici pa na pobočjih Gorne, Jankovca in Brusnije.

Za svoje potrebe je imel rudnik menda ogljarje predvsem v Bistri. Ljudje so jim pravili »švejgerji«. Doma so bili s Pohorja. Med obema vojnama (vse do leta 1935) so pri žagi v Mušeniku iz odpadnega lesa kuhali oglje (Makarovič 1986: 102).

Ogljarji so bili poleg Pohorcev tudi prišleki iz Furlanije, ki so se začasno naselili v Mežiški dolini. Nekateri Furlani pa so tudi ostali in si ustvarili družine. Potomci le-teh še danes živijo v okolici in jih lahko prepoznamo pod priimki Serno, Delalut, Čekon, Kapelari, Angeli, Andreatta in Peruzzi.

Oglje so pridobivali iz različnih vrst lesa, vendar je v kopi morala biti vedno ista vrsta lesa in ne mešanica različnih drevesnih vrst. Trše vrste lesa dajejo čvrsto in težje oglje; mednje spadajo bukov, hrastov, javorjev, gabrov in jesenov les. Oglje pa so kuhali tudi

iz smrekovega lesa, vendar to oglje ni tako kakovostno kot tisto iz bukovega lesa.

V nekaterih letnih poročilih rudnika so navedeni ogljarji, od katerih je podjetje odkupovalo oglje. V poslovnem obdobju 1926/27 je bilo odkupljenih 106.614 kilogramov oglja, za katerega je podjetje odštelo 98.108,41 dinarja. Oglje so odkupili od Josipa Kolarja, Franca Žagarja, Silvestra Šumaha, Silvestra Kogelnika, Josipa Budana, Antona Rozmana, Matije Juga, Josipa Janka in Ivana Obretana. Najbolj kakovostno oglje je verjetno kuhal Anton Rozman, saj ga je dostavil največ, in sicer 24.600 kilogramov (ARM – Letno poročilo 1926/27: 50).

V poslovnem letu 1927/28 je podjetje odkupilo 244.903 kilograme oglja, za kar je plačalo 218.610,37 dinarja. V tem obdobju so nabavili precej več oglja, vendar je bilo manj dobaviteljev. Med njimi zasledimo Jurija Vincenza grofa Thurn-Valsassino, Antona Rozmana, Josipa Janka in Ivana Obretana, ki je prispeval skoraj polovico vsega oglja – kar 244.903 kilograme (ARM – Letno poročilo 1927/28:52).

31. decembra 1946 je zaloga oglja v skladiščih znašala 42.360 kilogramov. Od tega so ga iz domače produkcije prejeli 39.085 kilogramov, kupili pa so 50.000 kilogramov, torej skupno 131.445 kilogramov oglja (ARM – Letno poročilo 1947: 15). Žal niso poimensko naštet dobavitelji, imamo pa dokaz, da je podjetje še po drugi svetovni vojni zaposlovalo nekaj ogljarjev, saj poročilo omenja domačo produkcijo.

Po letu 1947 oglja niso več kuhali v lastni režiji, zato ga je podjetje začelo kupovati na Pohorju. Vse do zaprtja kovačnic so uporabljali oglje in le redko koks. Slednjega so uporabljali le pri obdelavi debelega materiala, ker da večjo temperaturo. (TZ 2003).

ZAKLJUČEK

Jamski obrati so imeli tri kovačnice, na Glančniku, v Heleni in Žerjavu. Najstarejša je bila tista v Heleni, ki je nastala že pred prvo svetovno vojno, domnevno v obdobju 1900–1910. Žal natančne letnice izgradnje nisem uspel najti. Preostali dve kovačnici sta mnogo mlajši in so ju začeli graditi leta 1926. Največja razlika med rudniškimi kovačnicami in drugimi v Mežiški dolini je bila ta, da je naprave poganjala električna energija in ne parni stroj oziroma voda. Tako je na primer naprave v kovačnici laškega premogovnika pogajal parni stroj, fužine v Mežici pa potok Šumc.

Razlog, da je bila prva kovačnica zgrajena v Heleni, je bil, da so bila tam najbogatejša rudišča. Leta 1901 je znašala proizvodnja rude že 63 % celotne rudniške proizvodnje. Zaradi tega je bila v istem letu v Heleni zgrajena prva modernejša separacija.

Zanimivo je, da se je status kovačev z leti poslabšal. Sprva je bilo kovaško delo pri rudniku veliko bolj cenjeno in zato tudi bolje plačano. Kot kovači so se lahko zaposlili le tisti, ki so opravili

mojstrski ali pomočniški izpit. Za večino drugih delovnih mest v rudniku in topilnici pa to ni bilo potrebno. Kovači so bili vse do konca prve svetovne vojne razporejeni v višji plačilni razred. Če pogledamo nekdanjo rudarsko poklicno strukturo, so si poklici po hierarhični lestvici od zgoraj navzdol sledili takole: generalni direktor, pomočnik generalnega direktorja, tehnični direktor, obratovodja, tehnični in administrativni uradniki, nadpazniki, pazniki, starejši rudarji (predelavci), višji topilničarski delavci, višji strelni mojstri, zidarji, mehaniki, kovači, ključavničarji, električarji in mizarji. Sledili so pomožni kopači, topilničarji, jamski vozači in ostali jamski delavci, starejši zunanji delavci, mlajši zunanji delavci, starejše delavke, nazadnje pa še učenci, vajenci, občasni delavci in mlajše delavke (Oder 1995: 23).

Po drugi svetovni vojni se je položaj kovačev poslabšal. Če so prej bili v višjem plačilnem razredu, so sedaj spadali v nižji plačilni razred in so bili med najslabše plačanimi delavci v podjetju. Situacija iz leta 1960 kaže, da so bili najslabše plačani administrativni delavci v upravi, zaposleni v laboratoriju, družbeni prehrani, elektro-strojni službi in skladiščih. Ti delavci niso imeli akordnega dela tako kot rudarji, ki so si lahko s pridnim in z natančnim delom dohodek bistveno povišali.

Ob koncu zapiranja rudnika je bilo v delavnicah zaposlenih osem ljudi. Zadnji kovač je odšel v pokoj leta 1993. V zadnjih dvajsetih letih pa sta bila v kovačnicah, tako na Glančniku kot v Heleni, zaposlena po dva kovača.

Po izjavah informatorjev delo v delavnici ni bilo tako zelo fizično naporno, neugodna pa je bila zelo huda vročina, ki je nastajala ob ognjišču: »*Ob ojnjo je bva vejka vročina, zato smo večkrat pili mošt!*« (TZ 2003).

Videli smo, da delo zaposlenih v elektro-strojni službi ni bilo vezano samo na delo v delavnicah, kot so kovačnica, »mašinhauz« in elektro delavnica, ampak so odhajali na delo tudi v rudnik. »*Moje devo je bvo splošno povsod v celi jami, od Plešivca do Tóple.*« (TZ 2003).

POJASNILO

Objavljeni prispevek o kovačih pri rudniku Mežica je povzetek seminarske naloge, ki sem jo zagovarjal na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Naloga je nastala v sodelovanju z Rudnikom svinca in cinka Mežica v zapiranju, d. o. o., kjer v tem letu teče projekt obnovitve in ohranitve delavnic na Glančniku. Moja naloga je bila, da raziščem razvoj kovaškega dela in zaposlovanje kovačev pri rudniku, na podlagi tega pa podam osnovne smernice za preureditev kovačnice za muzejske in turistične namene.

VIRI IN LITERATURA

- Bergkopyy Protocoll
1827 'Bergkopyy Protocol'. Arhiv Rudnika Mežica (odslej ARM).
- Cimprešek, Mitja
1999 Oglarji in apnarji na Boču. Celje: Celjsko gozdarsko društvo.
- Gašpirc, Mateja
1997 Je ukuhano oglje: koparjenje na območju katastrske občine sv. Katarina. Tržišč: Tržiški muzej.
- Komisija Rudnika svinca in cinka Mežica, d. o. o.
1993 'Zapisnik o rednem pregledu strojnih naprav v vpadniku Graben z dnem 27. januar 1993.' Fond elektro-strojna služba. Arhiv Rudnika svinca in cinka Mežica v zapiranju, d. o. o.
- Letna poročila
1923–1947 'Letna poročila Rudnika Mežica.' ARM.
- Makarovič, Marija
1986 Črna in Črnjani: Narodopisna podoba koroškega delavskega naselja do druge svetovne vojne. Črna na Koroškem: Krajevna skupnost Črna na Koroškem.
- Mohorič, Ivan
1954 Industrializacija Mežiške doline. Maribor: Založba Obzorja.
- Oder, Karla
1995 'Rudarji rudnika Mežica.' Neobjavljeno magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.
- Služba za oblikovanje osebnega dohodka
1961 'Statistika osebnih dohodkov po obratih za časovno obdobje 1947–1961'. Fascikel 61-530/2. ARM.
- Sresko poglavarstvo Prevalje
1926 'Dopis sreskega poglavarja na Prevaljah podjetju The Central European Mines Limited z dne 26. februar 1926.' Dopis št. 2197/2. ARM.
- Sresko poglavarstvo Prevalje
1926 'Dopis sreskega poglavarja na Prevaljah podjetju The Central European Mines Limited z dne 11. junija 1926.' Dopis št. 3653/4. ARM.
- 300 let mežiški rudniki
1965 300 let mežiški rudniki. Mežica: Društvo rudarskih, metalurških in geoloških inženirjev in tehnikov Mežica.
- Terensko raziskovanje oziroma terenski zapisi (TZ)

PROSTOVOLJNO GASILSKO DRUŠTVO KOTLJE

Osemdesetletnica kronana z novim domom

Emil Pušnik

V dvajsetih letih prejšnjega stoletja so imela gasilska društva v Mežiški dolini že nekajdesetletno tradicijo. Med Hotuljci je bil še zelo živ spomin na hud požar v vasi leta 1899. Prišel je čas, da tudi v Kotljah dobijo svoje gasilsko društvo.

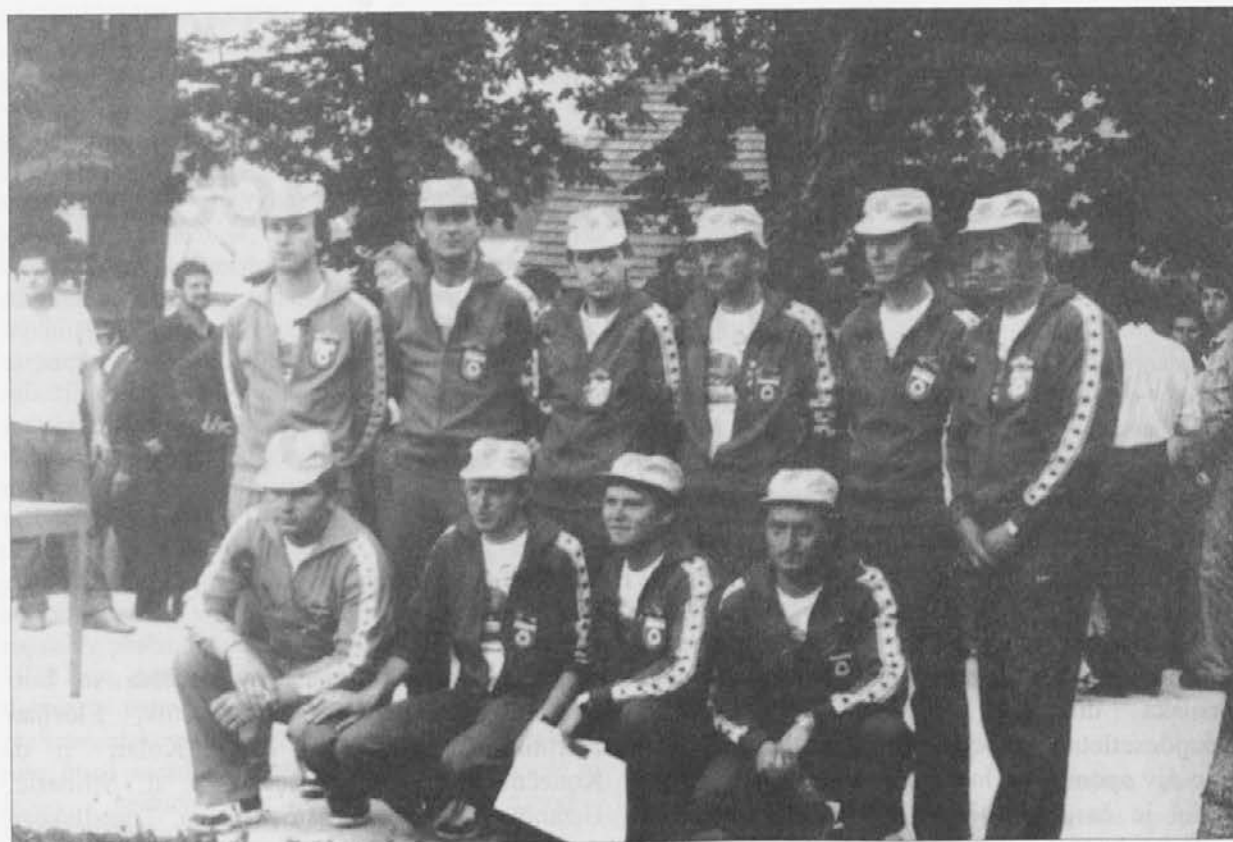
Pobudniki za ustanovitev društva so bili: Franc Hrovat, Jože Barl - Pavšetov, Florijan Ivartnik, p. d. Pavšer, Anton Kolar, p. d. Konečnik, in Franc Večko, p. d. Mlinarič. Ustanovni zbor Prostovoljnega gasilskega društva Kotlje je bil v avgustu 1923. leta. Na

USTANOVITELJI

Stojijo od leve proti desni: Jože Gorenšek, Ivan Šumah - Pušnekov (pristopil leta 1924), Jože Kolar - Konečki, častni predsednik PGD Kotlje, Anton Petrič - Tonij, Herman Franc - Hrvat. Od leve sedijo: Karel Kolar - Konečki, Karel Bevc, predst. Guštanske župe, Florijan Ivartnik - Pavšer, poveljnik, predsednik in dolgoletni (dosmrtni) blagajnik PGD Kotlje.

(Foto: arhiv društva.)

Zlati tekmovalci na mednarodnem gasilskem tekmovanju CTIF v Böblingenu v Nemčiji, slikani pred gasilskim domom v Kotljah takoj po vrnitvi domov leta 1981. Od leve proti desni stojijo: prvi cevar Rudi Breznik, prvi vodar in zastavonoša Štefan Gorenšek, strojnik Zoran Sedar, sel Marjan Rožen, desetar Mirko Gerdej, poveljnik Mirko Naglič; čepijo: drugi cevar Branko Jamnik, drugi vodar Drago Rožen, drugi napadalec Ernest Srebot ml. in prvi napadalec Jože Kotnik. (Foto: arhiv društva.)

Ob visokem jubileju so hotuljski gasilci dobili nov in sodoben dom v središču vasi. (Foto: Fotostudio Ocepek.)

njem so izvolili štiričlanski upravni odbor, ki so ga sestavljali: načelnik Jože Barl, poveljnik Franc Hrovat, blagajnik Florijan Ivartnik in tajnik Anton Kolar.

Člani društva so se v osemdesetletnem delovanju ubadali s številnimi težavami zaradi prostorov in opreme, dosegali pa so tudi zelo lepe uspehe – ne le na organizacijskem področju, temveč tudi na številnih tekmovanjih. Tu ne moremo mimo velikega uspeha društva, ki je s svojo desetino leta 1981 na mednarodnem tekmovanju v Böblingenu osvojilo zlato odličje.

Na naših policah je veliko pokalov, priznanj, tudi občinskih, vendar nam največ pomeni, da smo bili v vseh teh letih tesno povezani s krajem in z njegovimi prebivalci. Ni dogodka v Kotljah, pri

Gasilska parada je bila uvod v dvodnevno (19. in 20. julij 2003) praznovanje 80-letnice delovanja PGD Kotlje. (Foto: Fotostudio Ocepek.)

Obrambni minister dr. Anton Grizold je v svojem nagovoru poudaril, da je prostovoljno gasilstvo v Sloveniji tradicija in ena od istovetnosti slovenstva že več kot sto trideset let. (Foto: Fotostudio Ocepek.)

Prav za to priložnost so "skupaj stopili in zapeli" Hotuljci, ki sicer sodelujejo v različnih zborih. (Foto: Fotostudio Ocepek.)

Prapor je društvu predal Silvo Komar, predstavnik generalnega pokrovitelja družbe Petrol, d. d.

(Foto: Fotostudio Ocepek.)

Novi gasilski dom je blagoslovil kanonik dr. Stanislav Lipovšek, stolni župnik iz Maribora, ob prisotnosti nekdanjega in sedanjega župnika v Kotljah Avgušтина Raščana in Marjana Plohla.

(Foto: Fotostudio Ocepek.)

katerem nismo sodelovali. Naši sokrajani pa so nam tudi vedno bili pripravljeni pomagati, posebno pred tridesetimi leti, ko smo ostali brez doma. Uredili smo ga v stari Križanovi »štali« in smo ga vseskozi z veseljem uporabljali. Vendar nam je dom postajal pretesen in tudi lokacija ni bila najbolj primerna, zato smo pred desetimi leti sklenili, da bomo začeli graditi nov dom.

Leta 1998 smo položili temeljni kamen za stavbo, ob letošnjem jubileju pa smo se vanjo tudi vselili. Novi dom bo s svojo lokacijo in prostornostjo kos nadaljnjemu razvoju društva in kraja. V pritličju ima štiri garaže, garderobe, skladišče in kotlovnico. V nadstropju so učilnica, kuhinja in pisarni, v mansardi pa sta stanovanji za poveljnika in gospodarja. Dom smo zgradili v petih letih. Opravili smo preko 25.000 prostovoljnih delovnih ur, s prispevki so nam priskočili na pomoč Hotuljeci in mnogi drugi. Del finančnih sredstev sta zagotovila tudi Občina Ravne na Koroškem in Ministrstvo za obrambo RS. V zadnjem desetletju je bila gradnja doma

naše glavno delo; zdaj ko imamo boljše razmere za delovanje društva, bo 180 članov lahko vse svoje sile usmerilo ne le v osnovno poslanstvo gasilcev, temveč bomo z različnimi akcijami še razširili svoje delovanje. Naše dosedanje delo pa je povzeto v Kroniki Prostovoljnega gasilskega društva Kotlje, avtorja Roka Gorenška, in v priložnostnem almanahu, ki sta izšla ob jubileju.

Pred osemdesetimi leti so vrli Hotuljci ustanovili naše gasilsko društvo in odkar deluje, se je zamenjalo kar nekaj političnih sistemov. Naše društvo pa je rastle, se širilo, doživljalo uspehe in vseskozi ohranjalo vrednote, ki so narekovale ustanovitev društva: pomoč, prijateljstvo in druženje.

V kulturnem programu je sodeloval tudi ženski pevski zbor PGD Kotlje pod vodstvom dirigentke Monike Plestenjak.

(Foto: Fotostudio Ocepek.)

Slovesnosti so se poleg številnih krajanov in gostov udeležili tudi (od leve proti desni) župan Občine Ravne na Koroškem Maks Večko, podpredsednica državnega zbora Slovenije in koroška poslanka Irma Pavlinič Krebs, obrambni minister dr. Anton Grizold in predsednik Gasilske zveze Slovenije Ernest Eöry.

(Foto: Fotostudio Ocepek.)

Spomini na RAD – Reicharbeitsdienst

TRDA PREDVOJAŠKA VZGOJA MLADIH FANTOV

Franc Gornik

Jeseni leta 1943 me je vojna pot zanesla na letališče Thalerhof južno od Graza. Po večmesečni pripravi za Flugzeugführerschule (letalsko pilotsko šolo) sem po raznih letališčih, kot so Deinungen, Holzkirchen bei München, Ödheim in Nordlingen, vadil na jadralnih letalih, dokler se julija ni pričel naslednji letnik pilotske šole. Položil sem izpite iz jadralnega letalstva ter z učitelji pričel leteti s šolskimi letali Jungmeister in podobnimi dvokrilci, in sicer nad poligoni v okolici Graza. Praktična vožnja mi je šla nekako od rok, zataknilo pa se je pri teoriji. Nemško sem znal pomanjkljivo. V zgoščenem teoretičnem programu sem zato zaostajal. Počasi so me dali na stranski tir.

Nekega dne sem se smukal okoli glavnega vhoda, ko je na letališče prismaširala kolona mladeničev v rjavih uniformah RAD (Državna delovna služba), ki je bila takrat za mlade fante obvezna, obsegala pa je dvomesečni ali pa tudi daljši program.

Vodeči je dal komando: »Ein Lied!« (»Pesem!«) Z omahljivimi glasovi so začeli peti nekaj o »plavih dragonarjih«, vendar brez prave zagnanosti. Prikorakali so do mene in na veliko presenečenje sem opazil, da je med njimi mnogo Mežičanov. Glej, glej: Viktor Janže, Dretnikov Karli, Skudnikov Friedl, Mališnikov Slavko, Ježev Pepi, Blatnikov Štef, Čegovnikov Stanko in še mnogo drugih.

Pozanimal sem se, kje imajo taborišče, ter jih pozneje v kraju Lang bei Lebring pri Grazu večkrat obiskal. Preizkušeni stari vojaški mački so jih podili od jutra do večera. Nenehno s piščalko v ustih, ki je dajala takt za hitro, gor in dol, sem in tja do onemoglosti in še naprej. Vmes pa apeli – kontrola s pikolovskimi pregledi, če je v sobah in z opremo vse v redu. Šli so tako daleč, da so štel žeblje, če ne manjka kateri na podplatih. Namesto puške je bila njihova ljubica lopata, ki se je na soncu svetila kot ogledalo. Hrana za tako mlade ljudi po velikih obremenitvah je bila pomanjkljiva in vedno je je bilo premalo. Po vsakem obroku so morali vstati, se prijeti za roke in zakričati: »Wir sind alle satt, heil!« (»Mi smo vsi siti, živio!«) Večkrat sem znancem v »krušni torbi« nesel kako štruco vojaškega »komisa«, ki ga na letališču ni manjkalo.

V tistih septembrskih dnevih je pred zavezniško vojsko, ki je zasedala italijanski škorenj, kapitulirala Italija. Nad letališče je priletelo dvanajst borbenih lovcev, dvokrilcev Fiat CR 42 Falco, ki so v zraku izvedli nekaj vragolij ter nato pristali. Nemški piloti so letala takoj po kapitulaciji Italije, da jih ne bi dobili v roke protinemški zavezniki, odpeljali na Thalerhof.

Mežičani v RAD (od leve proti desni): **Stanko Čegovnik, Pepi Jež, Štefan Blatnik, Slavko Mališnik in Friedl Skudnik.**

(Foto: fotokopija originala, ki ga hrani Franc Gornik.)

Nekaj dni so stala ob ograjah okoli letališča, potem pa je padlo povelje, da jih je potrebno nemudoma vkopati in prekriti, da ne bodo na očeh vedno gostejših preletov zavezniških bombnikov, ki so takrat že bombardirali Maribor. Za to delo so organizirali RAD iz Lebringa, v katerem so bili Mežičani. Cele dneve so kopali poševne jame, v katere so potem zapeljali letala ter jih prekrili z lisastimi ponjavami.

Na letališču Thalerhof so bila tudi lovška letala Fiat CR 42 Falco.

(Uporabljali so jih Nemci, Italijani, Belgijci in Madžari ter Švedi. Značilnosti: razpon kril 9,7 m, dolžina 8,27 m, višina 3,59 m, maksimalna hitrost 430 km/h, radij delovanja 775 km. V letih 1939–1944 so izdelali 1700 tovrstnih letal.)

(Foto in vir: Mike Spick, The Illustrated Directory of fighters, Salamander Book Ltd, UK, 2000.)

V tem času nisem imel posebne zadolžitve, pa sem jih lahko večkrat pri tem delu opazoval. Posebnega nadzora tam ni bilo, pa so si fantje lahko podrobno ogledali letala od zunaj in znotraj. Viktorju Janžetu je prišlo na misel, da bi bilo dobro, če bi letala na kak način onesposobili. Ko sva nekega dne pohajkovala okoli teh letal, je dal idejo, da bi odmontirala glavni kompas. V naslednjih dneh sva onesposobila tri. Viktor je obdržal enega, jaz pa dva. Vse seveda v največji tajnosti. Ko sem čez nekaj dni prejel telegram, da mi je umrla sestra, sem dobil tri dni dopusta in takrat sem odnesel kompase domov.

Pozneje sem izvedel, da se je te sabotaže lotil tudi Dretnikov Karli in mogoče še kdo. Tudi v bencinske tanke so vsipali pesek. Dobro smo se razumeli in med nami ni bilo izdajalca, ki bi nas prijavil. Bili smo pobalinsko lahkomišelni, saj bi lahko imelo odkritje za nas nepredvidljive, usodne posledice!

Sreča je bila, da se je dvomesečno delo te mežiške skupine v okviru RAD v Lebringu končalo. Prestavljeni so bili v novo taborišče, bližje Grazu.

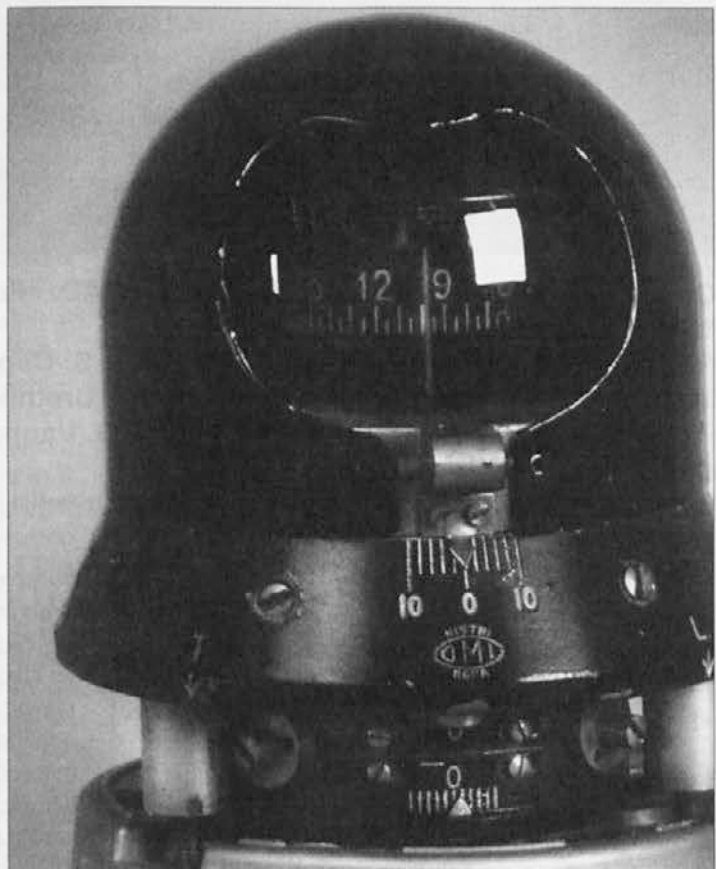
Mene so ob koncu leta 1943 premestili v Wyškov na Slovaško, kjer sem po treh mesecih končal letalsko mehanično šolo za vzdrževanje letal M2 109, FW 190 in Štuke

JU 57. Prestavljen sem bil na letališče Brno. Dobil sem zadolžitev, da skrbim in vzdržujem lovsko letalo FW 190-3A – letalo pri udarni eskadrilji 101, 1. Staffel (oddelek).

(Mimogrede, še v letu 1945 so me poklicali na milico, kjer so mi očitali, da zadržujem vojni plen. Zvedeli so za nesrečne kompase. Po dolgem prerekanju sem jim izročil enega, drugega pa zadržal, saj to ni bil vojni plen, temveč nevarna sabotaža.)

Po vojni smo se preživeli večkrat pogovarjali o naših vojnih dogodivščinah. Beseda je nanesa na moje zgoraj opisano srečanje z mežiškimi fanti na letališču Thalerhof. Zanimalo me je, kako se je nadaljevala njihova vojna pot. Zanimiva je pripoved Karla Dretnika o celotni usodi mežiških fantov.

Od nemških oblasti so dobili poziv, da se morajo fantje, letnik

Demontirani kompas – spomin na sabotažo

(Foto: Franc Gornik.)

1926, javiti 1. avgusta 1943 z najnujnejšo opremo pred občinsko hišo v Mežici. Tam je nanje čakal vojaški tovornjak z mitraljezom in s strelcem na kabini. Na hitro so se morali spraviti v vozilo. Gorje tistim, ki bi se na kak način upirali ali protestirali! Med gledalci se je širila zaničljiva pripomba: »Heimat kann beruhigt sein, es rücken schon die Kinder ein.« (»Domovina je lahko mirna, saj vstopajo v vojsko že otroci.«) Tovornjak je fante odložil na Prevaljah pred občino. Na hitro so jih postrojili po spisku. Morali so se sleči in iti mimo naborne komisije, ki jih je naglo razdelila na pionirje in fanteriste ter topničarje.

Ob vpoklicu fantov, rojenih leta 1926, v RAD. Fotografirano 1. 8. 1943 na Prevaljah.

Na fotografiji so prepoznavni: A. Abraham, S. Čegovnik, F. Gruber, M. Kunc, F. Lasnik, I. Čepin, J. Krevh, K. Dretnik, M. Skudnik, R. Pečovnik, J. Jež, R. Verhovnik, V. Janže, D. Vauput, A. Oderlap, Š. Blatnik, L. Jaser, J. Praper in S. Mališnik.

(Foto: fotografija je last Karla Dretnika.)

Pot so nadaljevali na železniško postajo in nato v taborišče RAD v Lebring pri Grazu. Pridružile so se jim še druge skupine iz Mežiške doline in Dravograda. Srečanje v oktobru sem v začetku že opisal, sedaj pa nadaljujem z njihovo nadaljnjo usodo.

Konec januarja 1944 je vodstvo RAD Lang bei Lebring zbralo vse taboriščnike v veliki jedilnici. Na odru so poleg vodstva sedeli še oficirji SS. Prvi govor je imel komandant taborišča, ki je govoril o veliki sreči, da bodo fantje dobili priložnost služiti vojsko v najbolj elitnih enotah Reicha. Nato so nastopili in prevzeli besedo oficirji SS. Opisovali so elito nemške

vojske, ugodnosti, ki jih bodo imeli oni in njihovi starši, in kako večno slavo jim bo izkazoval nemški narod. Pozvali so jih, naj se z dviganjem rok prijavijo. V jedilnici je nastala smrtna tišina. Nihče se ni javil. Komandant jim je razočaran očital, da je bila vsa njegova vzgoja usmerjena v njihov odhod v elitne enote, sedaj pa vsi molčijo. Ponovno so prevzeli prepričevanje oficirji SS. Pri vnovičnem pozivu, naj se javijo, je bil rezultat enak. Eden od oficirjev je ves jezen pokazal na Viktorja Janžeta iz Mežice in ga pozval, naj pride k mizi. V roke mu je silil peresnik ter mu vodil roko v podpis. Viktor se je še vedno branil podpisati.

V jedilnici je nenadoma završalo. Pojavili so se klici: »Bežimo!« V trenutku so vdrli skozi vrata in polomljena okna ter tekli do bližnjega gozda, kjer so se poskrili.

Komanda taborišča jih je klicala in zahtevala zbor. Do polnoči so čepeli v gozdu in se nato počasi vračali na zborna mesto. Od njih so zahtevali, naj se pripravijo na »vežbe«, ter jih nato dve uri maltretirali z najtežjimi vajami.

Februarja 1944 so jih potem, ko so morali oddati vso opremo RAD, razen obleke, postrojili. Na čelo zbora se je postavilo

vodstvo taborišča RAD, na drugo stran pa oddelek Wehrmachta.

Zaukazan je bil odhod na železniško postajo. Tam je sledila primopredaja fantov vojaški komandi. V vlaku so jih razdelili po določitvi naborne komisije ter odpeljali v kasarne. – Namesto da bi jih po šestih mesecih spustili domov, so jih prisilno vključili v nemško vojsko.

Priznati je treba, da so bili mežiški fantje, letnik 1926, ki so bili vključeni v RAD, drzni, vsa čast jim in priznanje! Imeli so srečo, da so se izognili kazenskim ukrepom za nedisciplino in saboterstvo.

STO PLANINSKIH POHODOV SLOVENSkih ŽELEZARJEV

Besedilo in fotografije:
Andreja Čibron-Kodrin

**Organizator
planinskih pohodov**

Franci Telcer:

**»Največja zahvala
za moje delo je,
da so vsi zadovoljni,
srečni in
nasmejani ob vrnitvi«**

Zgodbo o stotih železarskih pohodih tokrat začnimo na koncu, – ki, kot boste brali v okvirčku, v resnici ni konec, ampak le nadaljevanje –, do začetka pa pridemo nekje na sredi teksta.

Ko sem konec letošnjega septembra obiskala **Francija Telcerja**, je ravno 'urejal papirje' o pohodu na Obir, ki je bil nekaj dni prej. Na izlet so se podali le Ravenčani, zato me je seveda zanimalo, ali za to obstaja kakšen poseben razlog oziroma ali to napoveduje spremembe v pohodništvu slovenskih železarjev.

Pojasnil je, da je edini razlog navdušenje pohodnikov. »Ko smo se vrnili s Triglava, je vzniknila želja, da bi letos šli še na en pohod, nekateri pa so že večkrat predlagali Obir,« je razložil gospod Telcer. Obetalo se je lepo vreme, zato je pripravil izlet na zeleni vrh. Da je bila odločitev pravilna, so pokazale tudi številne prijave. Dva manjša avtobusa sta bila takoj zasedena, napolnili bi bili še tretjega, če število udeležencev ne bi bilo omejeno.

Odziv iz drugih železarskih središč ni bil ravno naklonjen takšnemu organiziranju pohoda. Telcer pa meni, da tovrstna reakcija zgolj dokazuje, kako železarje združuje pohodništvo, in zagotavlja, da to ne napoveduje osamosvajanja. »Pohod na Obir je bil le izpolnitev želja pohodnikov. Če bi bilo lepo vreme tudi v oktobru, bi šli še na Olševo, ki so jo v vsej njeni dolžini videli z Obirja. Ne moremo ljudem reči ne; če bi bilo primerno vreme, bi za Ravenčane organizirali tudi ta jesenski izlet.«

V pričakovanju jubilejnega pohoda so se – ob slovesnosti dogodka – pojavljale tudi mnoge dileme in bojazni, kako bo s pohodi v prihodnje. Že pred leti, ob začetku privatizacije Slovenskih železarn, je prevladovalo mnenje, da bo nekje v letu 2003 le-ta zaključena, novi lastniki pa da ne bodo podpirali tovrstne rekreacije zaposlenih. Privatizacija se je nekoliko zavlekla, zvrstilo

Bojazen, da pohodov ne bo več, je odveč

Na letnem zboru planinskih vodnikov slovenskih železarjev, ki je bil 29. novembra letos v Žirovnici, je 34 udeležencev pregledalo letošnje delo in razpravljalo o načrtu za prihodnje leto. Vodniki so – kljub temu da v nekaterih podjetjih pohodom niso najbolj naklonjeni in jih tudi denarno ne podpirajo – izrazili pripravljenost, da svoje delo nadaljujejo. Določili so tudi časovni okvir pohodov v letu 2004: majskega bosta pripravila organizatorja iz nekdanjih Verige in Plamena, prvega junijskega Štorčani, drugega junijskega pa Ravenčani (za cilj je določena Olševo), četrti pohod bodo avgusta organizirali vodniki z Jesenic.

se je sto pohodov, porajajo pa se nova vprašanja. Na primer, ali naj se pohodov udeležujejo le aktivno zaposleni in ne več tudi upokojeanci. Franci Telcer na takšna razmišljanja odgovarja: »Razpis bo namenjen vsem, najprej seveda zaposlenim, kolikor pa bo še prostora, pa se bodo lahko prijavi vsi, ki to želijo.« Nasprotuje pa miselnosti, da bi vsem, ki so 'zunaj podjetij', onemogočili udeležbo na pohodih. »Druži nas spomin na delovno organizacijo, skupaj smo preživeli lepe dneve na pohodih.«

Rojstvo in razcvet pohodov

Skoraj tri desetletja in pol železarskih pohodov je dolgo obdobje, v tem času se je spremenilo marsikaj.

»Zunanji videz pohodnikov je bil nekdaj popolnoma drugačen, kot je zdaj. Nekateri so bili zelo slabo opremljeni. Na prvem izletu na Triglav je bil eden od Ravenčanov celo v 'črnem gvantu' z aktovko v rokah! Kljub temu je bil tako dober hodec, da je vse prekosal,« razlaga Franci Telcer.

Ko je stotnija Ravenčanov prispela na Jesenice, so takoj opazili, da so tamkajšnji železarji bolje opremljeni. Temu je po Telcerjevem mnenju botroval razvoj turizma na Gorenjskem, saj so tja prihajali tuji planinci, ki so bili železarjem za vzgled, nezanemarljiva pa je tudi bližina nakupovalnih središč v bližnji Avstriji.

A pohodniki z Raven, kot pravi Telcer, glede kondicijskih sposobnosti nikoli niso zaostajali za drugimi.

Opremljenost pohodnikov je dandanes seveda povsem ustrezna, ljudje so usposobljeni za hojo v gore, znajo uporabljati tehnične pripomočke, zavedajo se pomena športa in rekreacije za zdravje ...

Prvi pohod so organizirali Jeseničani, nanj pa so povabili tudi ravenske železarje. Ideja se je 'prijela' in razširila.

»Ravenčani smo izrazili željo, da bi bili tudi mi organizatorji pohodov in bi naše koroške vrhove razkazali drugim železarjem,« se spominja Franci Telcer. Za cilj prvega pohoda po Koroški so izbrali Peco. Podobno željo so nekaj let pozneje izrazili tudi Štorčani in potem še planinci iz t. i. predelovalnih podjetij. V prizadevanjih (ki so že spominjala na tekmovanje), da bi bili kot organizatorji kar najboljši gostitelji, so se tudi na Ravnah zelo trudili. Telcer se z nasmehom spominja 10. pohoda na Peco, ko je zjutraj pohodnike pričakala celo železarska godba.

Pohodništvo se je v naslednjih letih razmahnilo, veliko je bilo spremljajočih dejavnosti. O pohodih je na Ravnah obširno pisal Koroški fužinar, izdajali pa so tudi samostojne biltene. Na vsakem pohodu so udeleženci prejeli spominsko značko, ki jo je v zadnjih letih (skoraj na vsakem pohodu) zamenjala spominska majica.

Ker so bili v železarskih podjetjih tudi alpinisti, se je rodila pobuda, da bi se tudi ti srečevali vsako leto. Organizirali pa so le dve alpiniadi, in sicer leta 1977 ter 1978, nato pa je ideja zamrla.

Prav tako očitno ni bila posrečena zamisel, da bi se sto železark samih (brez moških partnerjev) vsako leto podalo na Stol, ki so si ga izbrale za svoj simbol. To so storile le dvakrat.

Po zgledu železarjev so si tudi mežiški rudarji zaželeli pohode, a so bili ravenski organizatorji preveč angažirani pri železarskih izletih, da dodatnih niso zmogli.

Pohodi tudi v sliki in besedi

Ravenski organizatorji so se pri pripravi pohodov vsako leto dobro izkazali.

Po dosegljivih podatkih je t. i. Organizacijski odbor za pripravo pohoda Železarne Ravne pod uredniško taktirko Francija Telcerja izdal priložnostni almanah vsaj osemkrat: leta 1975, 1981, 1982, 1984, 1985, 1986, 1987 in 1988. Takšna knjižica je ponavadi vsebovala: opis poti, predstavitev gorskega cilja, nagovor direktorja železarne in predsednika sindikata ipd. ter nekaj črno-belih fotografij gorskega sveta ter utrinkov s prejšnjih pohodov (avtorja Štefana Vevarja in drugih sodelavcev). Publikacija je včasih obsegala tudi do 20 strani formata A 5. Naklada se je gibala od 500 do 600 izvodov, razdelili pa so jo med udeležence pohoda.

Glas o pohodih železarjev je segel celo čez republiške meje. Iz Zenice je na Jesenice prišla delegacija pogledat, kako takšna zadeva poteka. A navdušenju ni sledila akcija niti kakšni pohodi slovenskih železarjev v drugih republikah nekdanje Jugoslavije.

V tem času se je spremenila tudi miselnost. Javnost je vse manj podpirala množičnost v gorah, ekološka osveščenost je naraščala. Telcer pravi, da so ga očitki o uničevanju narave s strani železarjev zelo užalostili, a pohodov niso prenehali organizirati.

Planinski vodniki so duša pohodov

Gonilna sila planinskih pohodov so planinski vodniki. Telcer razlaga, kako jih je na Ravnah izbral med najboljšimi pohodniki, potem pa so se udeležili tudi tečajev pri PZS. Nekateri so tudi prenehali s to dejavnostjo, ker zanje pač niso bili motivirani, saj ni plačana. Drugi so zamenjali zaposlitve, nekaj jih je že umrlo ... V 'najboljših' letih je v okviru Slovenskih železarn delovalo okrog petdeset planinskih vodnikov, ki so nosili značko z napisom planinski vodnik železarjev.

Planinski vodniki na Ravnah so: Franc Podmeninšek, Ferdo Igerc, Jože Apat, Toni Cifer, Vili

Burjak, Franci Šisernik, Štefan Vevar in Franci Telcer. (Vsi naštetni in organizatorica pohodov Vlasta Tihi s SKEI so na letošnji slovesnosti v Krmi tudi prejeli priznanja.) Žal treh planinskih vodnikov ni več med nami: Jožeta Krivca, Vinka Krevha in Jožeta Tevža.

Planinski vodniki se srečujejo vsako leto in pregledajo opravljeno delo ter načrtajo nove cilje. Nekateri vodniki imajo pri svojem delu večje težave kot drugi. Še najtežje je v Štorah, kjer novi lastnik ni imel posluha za to dejavnost. Tam pohode zdaj organizira PD Štoran ali bivša planinska organizacija v Železarni Štore. »Tudi na Ravnah so bile pobude, naj bi imeli planinsko sekcijo v železarni. Temu nisem bil naklonjen, saj bi to pomenilo razdrobitev in neenotnost pri delu. Ostali smo člani PD, kamor smo bili včlanjeni,« razlaga Franci Telcer. Res pa je, da so modelu prirejanja pohodov sledila mnoga planinska društva in tako prispevala k razcvetu pohodništva. Število železarjev pohodnikov je vplivalo tudi na povečanje števila članov PD. Slovenski železarji so znaten delež sredstev prispevali tudi za gradnjo oziroma obnovo planinskih postojank.

Planinskim vodnikom so na pohodih pomagali tudi člani GRS – s postaje Prevalje, pa z Jesenic, iz Celja, Mojstrane in Radovljice, odvisno pač, na 'čigavem' območju je bil pohod.

Pri pohodih se je vključeval tudi sindikat, pohodništvo je namreč dojemal kot del svoje dejavnosti. »Referenti za šport in rekreacijo so bili veseli naših aktivnosti, saj so bile najbolj množične, stale pa so najmanj,« nekoliko hudomušno pripomni Franci Telcer in opozori tudi na pozitivno vlogo Družbenega standarda na Ravnah.

Vodstvo tovarne je pohode vedno podpiralo, predvsem v času direktorovanja Gregorja Klančnika. Njegova zamisel, ki jo je izrekel na Triglavu 9. oktobra 1969. leta, o planinskih pohodih slovenskih železarjev, je obrodila sadove. Udeležil se je skorajda vseh pohodov, vedno je na koncu povedal kakšno bodrilno besedo. Telcer se spominja, da so pozitivne učinke pohodništva v železarni ugotavljali tudi skozi statistiko: pohodniki so bili tudi pridni delavci z najmanj izostanki z dela!

Naj poudarim, da le še planinski vodniki slovenskih železarjev vztrajajo pri dejavnosti, ki so jo začeli ob nastanku združenega podjetja Slovenske železarne; vsi drugi (godbe, športniki, pevci itd.), ki so tudi prirejali železarska srečanja, so jih že davno opustili.

Skromni rekorder

Šele na slovesnosti ob 100. pohodu so razkrili, da se je Franci Telcer udeležil vseh pohodov, a tam nekako tega ni hotel priznati. Vprašala sem ga še enkrat in potrdil mi je, a takoj skromno pristavil: »Vesel sem, da sem se lahko udeležil vseh pohodov. Ne želim pa se izpostavljati. Smatram, da sem enak vsem drugim pohodnikom. Vesel pa sem, če lahko komu kaj pomagam.«

Franci Telcer je na čelu ravskega odbora za pripravo železarskih pohodov. »Vedno sem si želel, da bi svojo pripadnost planinam, izkušnje s številnih pohodov in spoznanja o gorskem svetu prenesel tudi na tiste, ki jim je vse to še nepoznano.« Kako pa si zamišlja vlogo organizatorja planinskih pohodov? »Naloge organizatorja so predvsem, da izbere ljudem prijetne vrhove, ustrezne letnemu času, predvsem takrat, ko so ti najlepši – na primer ob času cvetenja v različnih časovnih obdobjih. Upoštevati je tudi treba, da je izbrani kraj dostopen in primeren za skupino, ki bo šla na pohod.« Organizator pohoda ima tudi nalogo, da – po možnosti – poskrbi za malico in majico (prevoz plačajo pohodniki sami), torej sredstva izprosi pri podjetjih.

Na Telcerja pa so se za pomoč obračale tudi druge delovne organizacije, saj je bil vedno pripravljen priskočiti na pomoč. »Sam tega dela ne bi zmožel. Ker pa sem imel somišljenike tudi drugod, se je pohodništvo razvijalo.« Pravi, da je sodelovanje z drugimi organizacijami vedno potekalo lepo in razumevajoče.

Na srečo tudi nikoli ni bilo neljubih nezgod in nesreč, le tu in tam je bilo treba oskrbeti kakšen žulj ali odpraviti slabost. Bilo je tudi mnogo veselih trenutkov, ko so komu podtaknili kamen v nahrbtnik ipd. Pohodniki so vse bolj osveščeni, ne pijejo alkohola, na povratku pa si zadnja leta zaželi postane v Velenju – za sladoled.

In kakšno sporočilo ima Franci Telcer za 'svoje' pohodnike? »Želim, da bi se naših pohodov spominjali, da bi o njih pripovedovali svojim družinam, predvsem otrokom, da bi jim povedali, kaj so doživeli, kako so spoznavali naš slovenski gorski svet, in da bi se po možnosti pohodov še udeleževali. Upam, da tudi v drugih podjetjih ta misel ne bo zamrla in da bomo še enkrat prehodili vse že obiskane planinske poti.«

ZA JUBILEJ NA TRIGLAV

Za cilj 100. pohoda so si slovenski železarji izbrali Triglav (2864 m). Organizatorji z Jesenic so se potrudili, da je vse potekalo po načrtih in brez težav. Tudi vreme je bilo 26. in 27. julija letos kot naročeno. 317 pohodnikov iz vseh železarskih središč (z Raven sta odpeljala dva avtobusa) se je s Pokljuke prek Studorskega sedla, mimo Vodnikove koče in koče Planika povzpelo na vrh Triglava in prenočilo v bližnjih kočah. Naslednji dan so dogodek počastili še s slovesnostjo pod pokroviteljstvom Acronija Jesenice pri Kovinarski koči v Krmi.

Tabela: Planinski pohodi slovenskih železarjev v letih 1969–2003 glede na organizatorja in cilje

Leto	Železarna Jesenice	Železarna Ravne	Železarna Štore	'Predelovalci'	Število pohod.	Število let
1969	Triglav – ob 100-letnici Železarne Jesenice					
1970	Triglav			Op.: Pod to besedo so zajeta naslednja (bivša) podjetja: Veriga Lesce, Plamen Kropa, Žična Celje, Tovil Ljubljana in Institut za kov. materiale in tehnologije.	1	1
1971	Triglav				1	2
1972	Triglav				1	3
1973	Triglav	Peca			2	4
1974	Triglav	Peca			2	5
1975	Triglav	Peca			2	6
1976	Triglav	Peca			2	7
1977	Triglav	Uršlja gora	Kam. sedlo		3	8
1978	Triglav	Raduha	Kam. sedlo		3	9
1979	Triglav	Peca	Kam. sedlo		3	10
1980	Stol	Olševa	Kam. sedlo		3	11
1981	Golica	Uršlja gora	Kam. sedlo		3	12
1982	Mežaklja	Peca	Kam. sedlo		3	13
1983	Boh. vrata	Olševa	Strelovec	Begunjščica	4	14
1984	Stol	Raduha	Strelovec	Snežnik	4	15
1985	Triglav	Uršlja gora	Svetina	Vodiška pl.	4	16
1986	Prisojnik	Peca	Kam. sedlo	Begunjščica	4	17
1987	Mojstrovka	Raduha	Korošica	Nanos	4	18
1988	Sleme	Uršlja gora	Svetina	Ratitovec	4	19
1989	Stol	Smrekovec	Paš. kozjak	Viševnik	4	20
1990	Triglav	Olševa		Porezen	3	21
1991	Sleme	Obir		Črna prst	3	22
1992	Vršič	Kepa	Boč	Blegoš	4	23
1993	Debela peč	Prist. Storžič			2	24
1994	Mangart	Peca			2	25
1995	Blejska koča	Uršlja gora			2	26
1996	Špiček	Smrekovec	Svetina		3	27
1997	Mojstrovka	Okrešelj	Kam. sedlo		3	28
1998	Krn-Kobarid	Peca	Strelovec		3	29
1999	Golica	Češka koča	Strelovec		3	30
2000	Vajnež	Korošica	Lisca		3	31
2001	Ratitovec	Rogatec	Menina	Krim	4	32
2002	Cipernik	Peca	Raduha	Pokljuka	4	33
2003	Triglav	Travnik	Mozirska k.	Grmada	4	34
Štev. pohodov	34	31	22	13	100	34

Po številu udeležencev so prednjačili pohodi na Triglav – udeleževalo se jih je med 500 do 600 pohodnikov (na prvem pohodu jih je bilo celo 650, na stotem, tudi na Triglav, pa 317). Najbolj množičen obisk železarjev je doživela Peca (752 pohodnikov). **V 34 letih se je pohodov slovenskih železarjev udeležilo 36.958 pohodnikov.**

Železo nam je dajalo kruh, gore zdravje, delavnost, razum, dobro voljo, razgledanost in korajžo.

Brez jekla planinci ne bi mogli zorati ledine, v kateri so se bogato kalile misel, ljubezen in pripadnost slovenskim planinam.

Franci Telcer, iz govora na slovesnosti v Krmi 27. 7. 2003

Anketa med pohodniki na Triglav

NAVDUŠENI NAD POHODI

Ob zaključku letošnjega jubilejnega pohoda sem z nekaj naključno izbranimi sogovorniki in s sogovornicama poklepetala o vzponu na Triglav in o njihovem odnosu do železarskih pohodov.

Franc Duler, SŽ-Metal Ravne:

»Prvič sva bila z ženo na planinskem pohodu železarjev – sicer bolj slučajno – že pred mnogimi leti, ko smo se povzpeli na Špičko. Zelo nama je bilo všeč, predvsem zaradi druženja. Od takrat sva se pohodov dokaj redno udeleževala. Bila sva skorajda na vseh. Vedno je bilo vse v redu. Vsak pohod je bil zanimiv in doživetje zase, saj so bili izbrani različni in privlačni vrhovi. Najin cilj pa je bil Triglav.

Govori se, da pohodov zdaj ne bo več. To se ne bi smelo zgoditi. Pohodniki smo zainteresirani, da se družimo tudi v prihodnje.«

Marica Kolmančič, upokojenka:

»Pohodov železarjev se udeležujem zadnja štiri leta. Bila sem skoraj na vseh. Všeč so mi, ker tako srečam svoje nekdanje sodelavce. Druženje z udeleženci je prijetno. To so zelo lepi izleti. Ture niso preveč zahtevne. Cilji so dobro izbrani.

Izlet na Triglav je bil 'špica'. Tudi vreme nam je služilo. Mislim, da se bodo izleti še nadaljevali. V največji meri pa je to, seveda, odvisno od udeležencev. Če bodo ti zanje zainteresirani, bodo pohodi živeli.«

Janez Stočko, SŽ-Metal Ravne:

»Na izlete železarjev hodim zadnji dve leti. Poskušam se jih redno udeleževati, čeprav je to zaradi mojega štiriizmenskega dela nekoliko težje. Zakaj grem na pohode? Doživljam jih zelo pozitivno. Pritegnejo me cilji, pa tudi druženje z železarji. Škoda, če jih ne bi bilo več. Sicer pa tudi sam veliko hodim v planine.

Na Triglavu sem bil že večkrat, okoli petnajstkrat. Na tem pohodu pa so tudi moji sodelavci.«

Alfonz Polajner, upokojenec:

»Z železarji sem bil prvič na Triglavu leta 1974. Vreme je bilo takrat izjemno slabo, saj smo se na vrh povzpeli v megli. Pohodi so bili sprva namreč septembra, ko je bilo vreme že nekoliko bolj sveže. Potem sem se začel redno udeleževati pohodov. Tudi letos sem bil na vseh štirih.

Pohodi so zanimivi, saj se ni treba vračati po isti poti, ampak se prestavi avtobus. To je tudi priložnost za druženje z domačimi železarji in ostalimi. Kar pritegne pri pohodih, je druženje na prijateljski osnovi. V hribe rad hodim in to je tudi primerna rekreacija.«

Nada Abraham, SŽ-Metal Ravne:

»Železarskih pohodov se udeležujem že kar nekaj časa. Če mi čas dovoljuje, se odločim za turo. Teh pohodov se udeležujem zaradi druženja, pa tudi zaradi rekreacije.

Izlet na Triglav si zasluži oceno odlično. Na vrhu sem bila že drugič.«

Avgust Čekon, upokojenec:

»Na železarske pohode hodim že dolgo, na vseh sicer nisem bil, vendar se jih nekaj zadnjih let redno udeležujem. Tudi letos sem bil na vseh. Z menoj gre tudi žena.

Pohodi me pritegnejo zaradi rekreacije in druženja. Ker planinarimo isti udeleženci, se že dobro poznamo med seboj. Vsi pohodi so mi ostali v lepem spominu. Tudi tokratni Triglav. Je namreč enkratno vzdušje, ko se srečamo znanci iz vseh železarn, saj se le tako dobimo, drugače se ne bi.

Še je veliko krajev, kamor bi lahko šli. Tradicija planinskih pohodov se ne sme prekiniti, kakorkoli že jo je treba nadaljevati.«

Miha Prikeržnik, SŽ-Metal Ravne:

»Na pohodu železarjev sem bil prvič leta 1985. Tudi takrat smo se povzpeli na Triglav. Sicer pa na pohode ne hodim redno.

Na Triglavu je bilo 'super', vreme je bilo v redu, tudi družba ... Na pohodih sploh najbolj pritegne družba – večinoma hodimo isti. Vrhovi so v redu izbrani. Organizacija je dobra.«

TAKIH SO OBLIK KOT SANJE

(Fontainebleau, Francija, 17.–26. oktober 2003)

Robert Jamnik

Naj že kar na začetku povem, da je naslov sposojen iz članka mojega dobrega prijatelja, ki je s temi besedami opisal neke druge, nam veliko bližje balvane, kot so tile, o katerih bo govor. A če kje, potem je v Fontu balvaniranje takšno, kot ga lahko le sanjaš.

Koroški obiski Meke evropskega balvanskega plezanja – Fontainebleauja v Franciji imajo zdaj že več kot pol desetletja dolgo tradicijo. Prvi obisk območja, ki leži dobrih 60 km južno od Pariza in je, kar zadeva posutost z balvani, veliko nekako tako kot Koroška, je v zdaj že davnem letu 1997 opravila ekipa dveh Jamnikov in dveh Prepadnikov. V teh šestih letih smo v Fontu Korošci verjetno najbolj zastopani gostje iz Slovenije. Rekordno je bilo lansko leto, ko nas je bilo tam med 16 Slovinci kar 12. Vsega spoštovanja vreden je še en podatek: Franjo Prepadnik se je leta 2002 tja odpravil kar s kolesom. Šest dni celodnevnega kolesarjenja je nato dopolnil še z dvotedenskim plezanjem. Najprej noge, potem roke, bi lahko dejali. Kje je pri tem glava, se odločite sami.

Skupno tem obiskom je naslednje: kar polovica tistih, ki so bili tam, se najmanj enkrat še vrne. Le malo koga pusti »laboratorij gibanja«, kot Francozi imenujejo Font, povsem ravnodušnega. Korošci v Fontu ne izstopamo po vzponih najvišjih težavnostnih stopenj. Vzrokov je več; najbolj očiten, po drugi strani pa tak, ki ga je najtežje priznati, je ta, da enostavno nismo dovolj dobri. S tem sem povedal bistvo, od zdaj naprej je le še iskanje opravičil. Prvo opravičilo je to, da je način plezanja v Fontu povsem drugačen kot pri nas oz. kjerkoli v naši bližini: drugačna je skala, drugačno je gibanje, tudi časi naših obiskov niso bili vedno optimalni. Drugo opravičilo, verjetno najpomembnejše, pa je to, da se gremo v Font naplezat, ne pa se mučiti, ampak uživati v plezanju. Tam si lahko damo duška ob pomanjkanju tovrstnih izzivov pri nas. Ko vidimo na enem mestu tolikšno izobilje balvanov skoraj nezemeljskih oblik, od previsov, plošč, počki in vsega drugega, kar ti lahko poželi srce, se je skoraj nemogoče zapičiti v en sam problem. Enostavno hočemo in moramo preplezati vse, kar vidimo, z vsemi štirimi želimo zajeti čimveč gibov po teh čudežnih skulpturah narave in konec dneva

obsedeti s prsti, obrabljenimi do mesa, z utrujeni mišicami, lačni, žejni, a nasmejani, srečni, zadovoljni in z mislimi že pri naslednjem dnevu. In če ne izstopamo po vzponih najvišjih težavnostnih stopenj: iz plezališča odhajamo vedno zadnji. Carpe diem!

Letos je odšla na pot zelo mešana družina ljubiteljev kratkih in težkih smeri. Starosta ekipe Robi Jamnik, je, kar se obiskov Fonta tiče, verjetno prvi med Slovinci. Nič ne zaostajata Anica Prepadnik in Vid Jamnik, ki pa jima je plezanje bolj stvar dnevnega navdiha. S po dvema obiskoma se lahko pohvalijo še David in Iztok Mencinger ter Nejc Čuješ. Novinki sta bili letos dekleti: Katra Petre in Eva Simetinger. Starost, pravzaprav bi morali reči mladost ekipe (če odštejemo veterana Jamnika in Prepadnikovo), daje upanje na svetlo prihodnost balvaniranja v naši dolini, kjer ima balvansko plezanje prvenstvo v Sloveniji. Balvani Tople, ki jih je pred slabim desetletjem tam za plezalno javnost otvoril Uroš Perko, so

David Mencinger: ni tako lahko, kot izgleda.

(Foto: Igor Plešivčnik.)

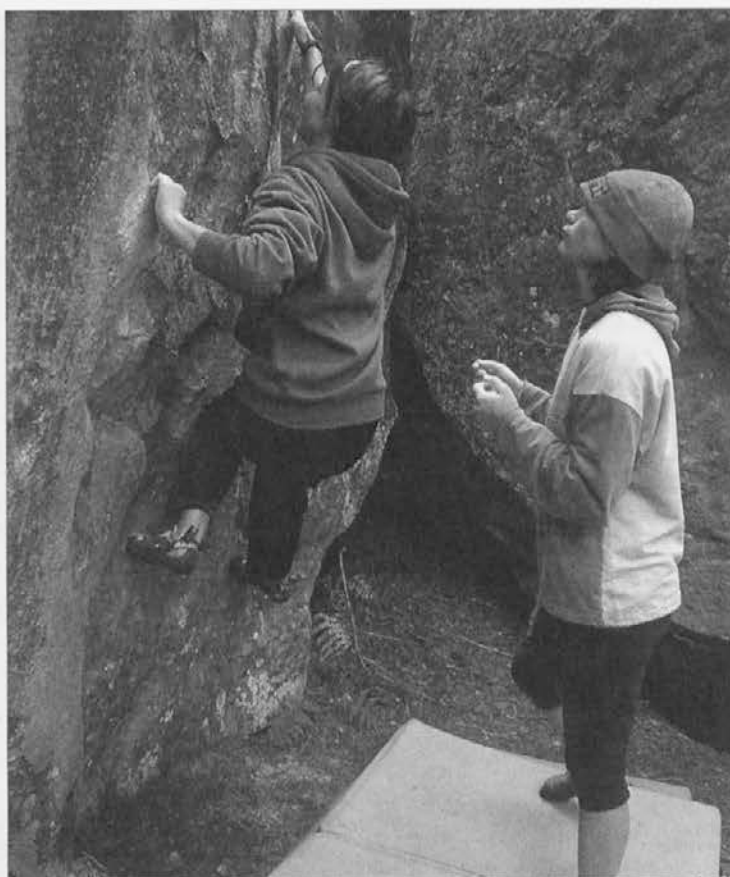
bili prvi pri nas in še danes spadajo med najbolj urejene slovenske balvane.

Na pot smo letos odšli dokaj pozno: 17. oktobra. Datum je bil izbran kot kompromis med časom, ki je bil na voljo, in obljubljenimi dobrimi plezalnimi razmerami, ki naj bi bile v jesenskih mesecih. Za čas se je na koncu izkazalo, da ga itak ni nikdar dovolj, razmere pa so bile tudi bolj tako-tako. Jeseni je dan kratek, jutranje temperature so bile že krepko pod ničlo in so šele po poldnevu dopuščale kolikor toliko civilizirano plezanje brez bund in rokavic. Finese, to je vrhunsko trenje, pa pridejo do izraza le pri smereh, v katerih odločajo še zadnje malenkosti. Teh pa, kot že rečeno, nismo naskakovali. Zaključek: lahko bi šli tudi kak teden prej, pa ne bi nič zamudili – le boljše bi lahko bilo.

Z nastanitvijo smo bili tudi letos zelo zadovoljni. Hiša, del velikega stanovanjsko-gospodarskega poslopja sredi 450 hektarev velikega posestva, je ponujala več udobja, kot ga plezajoči Slovenec pričakuje. Popoln mir, prebujanje ob petju petelinov, jutranji pogled na okoliške travnike, na katerih se pasejo konji, vzhajajoče sonce, zakrito z jutranjimi meglicami ... Skoraj kičasto lepa so bila jutra. Le strganje ledu s stekel kombija je motilo vso to idilo pred odhodom v pekarno.

Vreme nam je malo ponagajalo. Po prvih treh plezalnih dneh je bil en dan dežja, nato en lep dan, pa spet dež in na koncu lepo vreme do odhoda. Prve dni smo plezali v sektorju Franchard Cuisinere, ki je ponujal za vsakega od nas obilico izzivov. Dva dneva po dežju smo obiskali Col du chien in 95.2, ki sta med vsemi sektorji eni od najbolj hitro sušečih se področij. Skratka: če ne dežuje, lahko plezaš. Resnici na ljubo tudi dež ni problem, saj je sektor pod Kalvarijo suh tudi v najhujših nalivih. A kak dan počitka moraš obrabljene koži prstov tako in tako privoščiti.

Splezali smo cel kup (le kdo bi vedel, koliko?) balvanov s težavami do 7a in enega 7b. Cel kup 7a-jev je letos pokazal, da smo boljše pripravljene kot prejšnja leta, ko so bili balvani teh težav med redkimi tako težavnimi vzponi. Kako težek je 7a v Fontu, si najlažje predstavljaš, ko poskusiš v kakem 4 ali 5+ težkem problemu. Neskončno so težki. Najdejo se sicer taki, ki ti bolj »ležijo« in jih premagas v dveh, treh poskusih, po drugi strani pa se najde tudi kak 6a, ki ga ne zlezeš kljub vsem naporom, iskanju skritih oprimkov, skakanju in drugih ukanah. Včasih pač enostavno ne gre. Morda najbolj pohvale vreden je bil letos miselni preskok iz iskanja primerno težkih balvanov po vodniku k plezanju vsega, kar nam je bilo všeč – ne glede na težave. Veselje po preplezanem, ne pretežkem, a zelo lepem balvanu je povsem primerljivo tudi z dokaj težjim vzponom. Bolj

Katra Petre in Eva Simetinger v enem njih težjih balvanov.

(Foto: Igor Plešivčnik.)

»za dušo«, bi lahko rekli. In predvsem zaradi tega se bomo v Font, vsaj nekateri od nas, še prav gotovo vrnili.

Tehnično-finančni del:

Da smo lahko zagotovili prevoz za vse interesente, smo najeli kombi. Relacijo Ravne-Celovec-Muenchen-Stuttgart-Strasbourg-Nancy-Fontainebleau (približno 1300 km) smo prevozili v slabih 15 urah (če vozi Iztok, gre hitreje, a je možakar potem dva dni povsem »skurjen«). Za najem kombija, gorivo (za skupno okrog 3000 km), vinjeto in plačilo predora v obe smeri smo odšteli 680 evrov ali 85 evrov po osebi.

Tudi letos smo si za bivanje najeli hišo. Najem hiše v okolici Fontainebleauja je najlažji preko agencije (www.gites-de-france.fr/eng/index.htm). Le pravočasno morate urediti rezervacijo, saj so hiše ta čas večinoma zasedene. Za nadstropni objekt z veliko dnevno sobo, dobro opremljeno kuhinjo, dvema spalnicama in dvema kopalnicama smo letos za 7 nočitev osmih ljudi odšteli 400 evrov ali 50 evrov po osebi.

Nekaj malega potrebujete še za sveže baguette zjutraj, makarone zvečer, pa še za kako malenkost, kar znese dodatnih 160 evrov ali 20 evrov po osebi. Skupno torej potrebuješ za teden Fonta slabih 200 evrov.

Trganje po mišicah še cel teden kasneje je gratis.

VABILO NA NEDELJSKI IZLET

Gozdno-turistična pot Plešivec

Besedilo in fotografije: **Andreja Čibron-Kodrin**

Ni treba daleč, da človek odkrije lepe "kotičke". V svet pod Uršljo goro ali Plešivec vabita krajevna enota Zavoda za gozdove Slovenije iz Slovenj Gradca in tamkajšnje turistično društvo. Gozdno-turistična pot Plešivec, ki so jo odprli avgusta lani, se začenja (in končuje) pri gostilni Suhodolnik v Suhem Dolu, pet kilometrov od Podgorja. Dolga je dobrih deset kilometrov, višinska razlika pa dosega 550 m. Pot vodi po gozdnih cestah in stezah ter je dobro označena. Obpotni panoji pohodniku nudijo dovolj podatkov o zanimivostih oglednih točk. Osnovni podatki o poti so predstavljeni tudi v zloženki, še podrobneje pa je to območje obdelano v knjižici dvanajstih avtorjev.

Tu objavljamo le nekaj utrinkov s poti; saj ponovno velja, da z besedami vsega ni mogoče povedati – treba jo je doživeti!

Soteska Kaštel je ena najlepših sotesk na Koroškem – s številnimi slapovi, tolmuni, spodmoli ...

Trikilometrski dokaj udobni pot ob Suhodolnici (pred neurjem leta 1995 je bila tu celo gozdna cesta) je zaradi goste sence prijetna tudi poleti.

Ob opuščnem Plešivškem mlinu navduši drevored divjega kostanja.

Mokrišče pri Plešivškem mlinu je življenjski prostor mnogih, tudi redkih, rastlinskih in živalskih vrst.

Plešivški dvor – še iz preostalih stavb in ruševin je mogoče slutiti mogočnost nekdanj največjega in najlepšega posestva na Uršlji gori.

Samotna kmetija Verneršek je najvišja točka na poti (1.100 m n. v.) – znana predvsem po ovčereji.

V prostranih gozdovih, ki se bohotijo skoraj do vrha Uršlje gore, je dom divjadi – zato je tu tudi dom LD Podgorje.

Ruševine domačije Potočnikovih, rodbine Hermana Potočnika (1892–1929), prvega načrtovalca vesoljskih poletov. Pod psevdonomimom Noordung je izdal knjigo Problemi vožnje po vesolju.

KO SONCE NE ZAIDE

Marijan Lačen

Halldor Laksness (edini islandski nobelovec za literaturo; kar je pravzaprav na število prebivalcev veliko, glede na to, da na Islandiji živi samo okoli 300.000 ljudi) je v svojem romanu *Islandski zvon*, ki je velika epopeja o islandskem narodu, zapisal:

In Danec je rekel: "Moj gospod je v znamenitih knjigah bral, primo, da je na Islandiji več strahov, pošasti in hudičev kakor ljudi; secundo, da Islandci zakopljejo morske pse v gnojišča in jih pozneje žro; tertio, da Islandci sezujejo čevlje, če so lačni in jih potem žro kot pogačo; quatro, da živijo Islandci v zemeljskih luknjah; quinto, da Islandci ne znajo opravljati nikakega dela; sexto, da Islandci posojajo hčere tujim možem, da z njimi spijo; septimo, da islandsko dekle velja za nedotaknjeno devico, dokler ne dobi sedmega nezakonskega otroka."

Jon Hreggvidson (Islandec) je nekaj časa stal z odprtimi usti.

"Ali je to res?" je povprašal Danec.

Jon je pogoltnil slino, da bi si omočil grlo, in dejal:

"Moj ded Gunnar Hlidarendijski je bil dvanajst komolcev visok. In učakal je tristo let. In okoli čela je

imel obroč iz zlata. Njegovo kopje je zvenelo z najlepšim glasom, ki ga je bilo kdaj slišati na severu. In device so mlade in vitke in prihajajo ponoči in rešujejo može iz njihovih okov in imenujejo jih plavolasa dekleta in pravijo, da imajo vilinska telesa."

Če k temu dodamo še visok mrzel sever, pa gejzire in vročo vodo sredi ledenikov, bi bila predstava vsakega povprečno informiranega človeka, ki se je vsaj malo zanimal za Islandijo, popolna. In če temu pridamo še polnočno sonce in štiriindvajset ur svetlobe na dan, je takšna bila tudi naša predstava, ko se malo pred eno uro zjutraj prve dni julija spuščamo na reykjavíško letališče Keflavik. Sonce je sicer ravno zašlo, za kakšno uro, a je svetlobe še vedno dovolj, da skozi majhno letalsko okno zagledamo veliko črno planoto polja iz lave, ki je tako zelo razbrazdano, kot da ne bi bili na našem planetu. Ko pa to čudno, razdrapano temino od časa do časa prekrijejo kot sneg beli stebri vodne in žveplene pare, ki se dvigajo visoko v nebo, je občutek nezemeljskosti popoln.

Seveda zato ni nič nenavadno, da so občasni obiskovalci davne Islandije le-tej pripisovali

Krafla, izrazit primerek vulkanske in geotermalne aktivnosti

(Foto: Milan Savelli.)

nadnaravno moč in izvor najrazličnejših demonskih sil, ki da obvladujejo ta del sveta in se občasno preselijo tudi v bolj urbane zemeljske predele. Ti demoni naj bi predvsem izhajali iz najbolj dejavnega in najvišjega islandskega vulkana Hekle. Tako je bila Hekla dolga stoletja za ves islandski svet izvor demonov in maščevanja bogov za neposlušnost zemljanov. Okrog Hekle so se spletale najbolj verjetne in neverjetne zgodbe. Hekla je bila v stalni zavesti Islandcev in tujcev. Kako tudi ne, saj je bila daleč naokoli vse tja do italijanskega Vezuva edini delujoči vulkan. Ljudje pa si niso znali razložiti njene uničujoče in tuje moči. Ona pa je bruhalo in bruha približno vsakih šestdeset do osemdeset let, zadnjič v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja.

Sploh je Islandija območje, kjer je zemeljska skorja najbolj ranljiva, in se nikoli ne ve, kdaj se bo kaj zgodilo. Tako so Islandci po eni strani lahko zadovoljni, da imajo najcenejšo energijo na celem svetu. Vročna voda jim namreč neprestano prihaja iz zemlje, le-to pa uporabljajo za ogrevanje ali pa jo pretvarjajo v električno energijo. Predvsem po tej zaslugi je Islandija ustvarila enega najvišjih življenjskih standardov na svetu in je poleg Japonske najbolj draga država na svetu. Na našo nesrečo, naslednjih petnajst dni. Po drugi strani pa Islandci s to zemeljsko dejavnostjo niso nič kaj zadovoljni, saj nikoli ne vedo, kdaj jih bo odneslo v zrak, kot v kakšni stari smodnišnici. Tudi nastala je Islandija tako. Ko je bila Evropa že milijone let umirjena, se je naenkrat morje med Ameriko in Evropo odprlo in začelo bruhati iz zemeljskih neder. Ko se je zemlja v svoji notranjosti umirila, je za sabo pustila v Atlantiku izgubljen otok, Islandijo; Island, kot ji pravijo domačini.

In na tem otoku je ta trenutek pristal naš boeing 747. Za začetek se nam ne zgodi nič nezemeljskega, temveč čisto zemeljska, človeška napaka. Anka in Leči ostaneta brez enega kosa prtljage, in to najbolj vitalnega. Zato kujemo načrt, kako bosta lahko preživela, če prtljage ne bo. Načrt je kaj hitro narejen, saj se za kopalke in puloverje lahko dogovorimo, kdo jih bo posodil. Težje bi bilo, če ne bi dobila drugega kosa prtljage, v katerem je pivo, kupljeno na kopenhagenskem letališču. Le-to nam tukaj predstavlja pravo dragocenost, saj njegova cena doseže tudi petkratnik naše domače cene. Ampak to tisto pravo pivo, ki ga tukaj lahko kupiš samo v posebnih trgovinah z alkoholom. V marketih pa lahko kupiš le pivo z nižjo vsebnostjo alkohola, ki ga štejejo med prehranske artikle in ima zato zelo nizko ceno; za islandske razmere! V naslednjih dneh pa bomo ugotovili, da so te razmere takšne, da je vse, tako, približno trikrat dražje kot pri nas. Prtljaga potem po treh dneh pripotuje za nami. In se tako nesrečni začetek srečno zaključí.

Izgleda, da Islandija za Slovence, vsaj letos, ni nič kaj zakotna destinacija. Kar nekaj znancev je že bilo

letos tu in še za nekaj jih vem, da bodo za nami. Pred dnevi je bil tukaj celo pevski zbor. Zato imata Elenka in Peter kar nekaj dolžnosti, da razdelita fotografije, ki so nastale pred mesecem dni. To je tako tudi za nas dobra priložnost za nova poznanstva ter "vzpostavitev diplomatskih odnosov za vsak slučaj", če bo na dolgi poti okoli celega otoka šlo kaj narobe. Naš plan je pravzaprav zelo enostaven: osem ljudi, en kombi s prikolico, približno 3000 km okrog in okrog Islandije, bivanje v mladinskih hostlih (to je v zadnjih letih dovoljeno tudi seniorjem in je glede na tukajšnje cene zelo dobra možnost za bolj plitve žepe) ter seveda videti čimveč od te zanimive, raznolike in za nas tako različne dežele. Dežele, ki jo je za približno polovico bivše Jugoslavije in ima samo za eno Ljubljano prebivalcev. Ljudje živijo izključno v priobalnem pasu in kot živ pristan obdajajo celoten otok. In ko se voziš ob obali, imaš občutek, da je dežela še kar gosto naseljena. Celotna notranjost otoka pa je popolnoma nenaseljena in tudi neprimerna za človeško življenje. Prebivalci Islandije so Islandci, ki so se oblikovali v narod s svojim jezikom v zadnjih tisoč letih kot priseljeniški Vikingi iz Norveške. Priseljenc, ki naj bi se prvi za stalno naselil na Islandiji, je bil Ingolfur Arnarson, in to 874. leta. Vseh tisoč in več let so se ljudje borili z okrutno naravo, kjer je zaradi visokega severa življenje na morsk gladini podobno življenju v Evropi na višini od 3.500 do 4.000 m. Če pa se povzpneš na najvišjo islandsko goro Hvannadalshnukur 2119 m visoko, vladajo na njej razmere kot na kakšnem šesttisočaku, le kisika imaš v izobilju. Zato ni čudno, da je skoraj petnajst odstotkov dežele pokrite z ledeniki in imajo tudi največji evropski ledenik, Vatnajokull. Prav tako okoli petnajst odstotkov Islandije pokrivajo polja lave, ki so danes zarasla z mehki mahovi, in je hoja po njih prav prijetna. Nadaljnjih deset odstotkov islandske površine obsegajo vode s številnimi rekami in jezeri. Samo en odstotek površine je obdelan in primeren za poljedelstvo. Več kot petdeset odstotkov celotne dežele pa zavzemajo kamnita, peščena, prašna, mrtva gorska področja, zanimiva izključno za atraktivne turistične ogleda. Tu lahko obiskovalci doživljajo čisto prave nezemeljske poglede neverjetnih oblik in barv, kakršnih še ni ustvarila nobena človeška fantazija.

A pred to obetavno potjo moramo opraviti še obljubljeni dolžnosti. Ker se naše poti s slovenskim častnim konzulom (ki je Islandec in predvsem podjetnik za uvoz najrazličnejših vin iz celega sveta v Islandijo) nekako ne pokrijejo, z njim komuniciramo samo po telefonu, darilo pa mu izročimo kar po hitri pošti na naslov slovenskega častnega konzulata. Več sreče (in to izrazito kratke!) pa imamo s koroškim rojakom Marjanom, ki živi na Islandiji že okoli četrto stoletja in predstavlja eno tridesetino slovenskega življa, živečega v tej deželi. Marjana pričakamo kar v njegovem lokalnem Opera bar v strogem središču islandske prestolnice. In ko pride, ima točno eno uro

časa, ker nato odleti. Kam? Kakšno naključje – v Slovenijo. Zakaj? Še eno naključje – na dopust, na praznovanje 50-letnice. Peter pa je prišel sem in bomo čez nekaj dni praznovali njegovo 50-letnico. In zato fanta silovito trčita, in še enkrat, in še enkrat. Kar veliko za eno uro. Tudi mi ne ostajamo žejni. A naključij še ni konec. Zakaj? Ko praznujemo čez slab mesec Petrovo pomivalco 50-letnice v Slovenj Gradcu, se nam pridruži tudi Marjan. In zopet le za dobro uro, saj bo že čez nekaj ur z Brnika letel nazaj v svojo drugo domovino. Kljub kratkemu druženju nam kar nekaj uspe izvedeti o Marjanovem dinamičnem in pestrem življenju. A ker mi ni dal nobenih pooblastil, da bi pisal o njegovem življenju, o tem le, zakaj se je odločil, da bo Islandija postala njegova stalna domovina. Enkrat pred leti, kmalu po slovenski osamosvojitvi, se je odločil, da se vrne za stalno domov. Prodal je velik del svojega premoženja, preostalega pa je natovoril na ladjo za Koper. Ko je tudi sam prispel v Koper, da bi dvignil premoženje, se je začela njegova kalvarija. Tekal je od uradnika do uradnika, obravnavali so ga skoraj kot zločinca, a tovara ni mogel dobiti. Po tednu dni birokratiziranja mu je bilo vsega dovolj, odločil se je, da v takšni državi že ne bo živel. Ves tovor je poslal nazaj v Islandijo in se odločil, da se ne bo več nikoli selil.

Tretje darilo šele čez nekaj dni na naši poti izročimo zborovodji pevskega zbora v Skalholtu. Skalholt je bil približno 800 let upravno, ekonomsko, kulturno in versko središče Islandije; šele pred slabimi

200 leti je te funkcije prevzel Reykjavik. Ko se vozimo proti Skalholtu, pričakujemo vsaj malo ohranjenega dostojanstva in spomina na to bogato preteklost. Zato je naše razočaranje toliko večje, ker v Skalholtu resnično ničesar ne spominja na to. Ko stojimo pred skalholtsko cerkvijo, razen nje ni ničesar iz preteklosti. Kamor seže oko, in tega ni malo, vidimo le nekaj skromnih, raztresenih kmetij, ki bi jih lahko prešteli na prste rok duhovnika in njegovega mežnarja. Tudi katedrala (precej manjša od cerkve na Uršlji gori) je nova, saj je tista, v kateri so maševali še škofje, preden so se preselili v Reykjavik, pogorela. Zato pa nam župnik in zborovodja naslikata kar nekaj zanimivih dejstev iz islandске predvsem verske zgodovine. Kot da bi čutila naše razočaranje, da tukaj ni ničesar videti, se še posebej potrudita, da bi pričarala pomen Skalholta. Tako izvemo, da se je od tu začelo pokristjanjevanje in se širilo po vsej deželi ter da je leta 1000 krščanstvo postala vseislandska religija (daleč najpozneje v Evropi). Tu so bivali vsi katoliški škofje, vse do zadnjega, ko je bilo v dobi reformacije katoličanstvo dokončno pregnano iz Islandije. V Islandiji je danes 95 odstotkov prebivalcev protestantov. Vse do 18. stoletja so tukaj bivali najvišji protestantski dostojanstveniki. Nato nam pokažeta še zvon, ki naj bi včasih pozvaljal med zasedanjem prvega evropskega parlamenta nedaleč od tu. Islandci verjamejo, da je to ta zvon in je zato to ena največjih dragocenosti v deželi. Posebno pa je cenjen od tedaj, ko je na tem mestu vse pogorelo, ostal pa je

Skogarfoss, eden izmed več tisoč slapov na Islandiji (Foto: Milan Savelli.)

samo ta zvon in se kot feniks dvignil iz pepela. Zato ima, kot zvonovi v Islandiji nasploh, zelo veliko sporočilno moč. Zaradi tega jih tudi nikoli ne vzdavajo v cerkvene stolpe, temveč jih na stolpe postavijo tako, da so vidni v vsej svoji veličini in slišni v polnem zvenu. Tukaj je seveda daleč najbolj zvedav Tone. Ko mi že dolgo sedimo v kombiju, se počasi in zamišljeno priziblje. Čeprav je poklicno vezan na drugo vero, ga je tudi ta močno zainteresirala, kar kaže na univerzalnost ekumenskega gibanja.

NA MESTU NAJSTAREJŠEGA EVROPSKEGA PARLAMENTA

Končno po dveh dneh priprav krenemo na islandski krog. Prvi cilj: nič več in nič manj kot kar prvi evropski parlament: Thingvellir! Ni zelo oddaljen od Reykjavika, tako da prvi test po ozkih islandskih cestah opravimo brez prestanka do visoke planote nad jezerom Pingvallavatn. Islandske ceste so ozke in le malo jih je asfaltiranih. Skoraj v celoti je asfaltirana le A1, to je cesta, ki pelje okoli celega otoka in ji bomo v glavnem sledili tudi mi; ko pa zapelješ izven te ceste, je le malo katera pot asfaltirana, z izjemo vasi in mest, kjer so asfaltirane vse ceste. Velika posebnost islandskih cest so tudi mostovi, ki so skoraj po pravilu tako zoženi, da je promet mogoč le v eno smer. Zato opozorila, še posebej tujcem, za povečano pozornost pri vožnji preko mostov niso nikoli odveč. Najprej se človek vpraša, zakaj ima država s tako visokim življenjskim standardom tako skromne (ne slabe, saj lukenj na cestah ni) ceste. A odgovor se ti ponudi kar sam, če ne prvi dan pa zanesljivo v enem naslednjih dni: zakaj bi gradili široke ceste, zakaj mostove z dvojno širino, ki porabijo tudi dvakrat več materiala, če pa lahko voziš po več ur in boš srečal le nekaj avtomobilov, pa še od teh jih je skoraj polovica turističnih.

Pingvallavatn se s svojo mirno jezersko gladino razprostira daleč spodaj pod nami. Vse od njegove gladine proti nam pa se še z večjo nežnostjo pnejo mehki mahovi rumeno zelene barve. Takšni mahovi lahko očitno zrastejo le na lavastih tleh. Ko se mi z vso svojo dolžino zleknejo po tej naravni preprogi, se Milan v iskanju novih kadrov (kar je njegova neprestana naloga!) kar precej oddalji od nas. Ko že skoraj zadremam na prijetnem skandinavskem soncu, opoldanska temperatura se je dvignila na zelo visokih 18 °C, zaslišim Milana, ki nekaj kriči, a ne razumem, kaj. Dvignem se in pogledam v smer, od koder prihajajo glasovi. Zagledam Milana, kako teče proti

nam in krili z rokami. Ko že mislim, da je ves navdušen, ker je našel kak odličen kader, zagledam dva srednje velika ptiča bele barve, ki krožita nizko nad njegovo glavo. Od časa do časa pa se kateri od njiju strmo spusti na njega in preizkusi trdnost njegove lobanje. Očitno je bila dovolj trdna in je prestala vse napade, saj Milan v enem kosu in nič kaj okrvavljen, a ves zadihan, priteče do nas. Ptiča pa dostojanstveno in brez kakršnegakoli strahu zaokrožita nad nami in odletita v smer, od koder so malo prej vsi trije tako hrumeče pridrveli.

"A ste videli, kako sta me napadla," začne Milan, sedaj bolj ponosno kot prestrašeno razlagati.

"Že, že, a malo prej si se čisto drugače obnašal kot zdaj. Dveh ptičev, da se tako ustrašiš," se Tone malo zafrkljivo obregne vanj.

"Ja, ti bi pa zagotovo čisto drugače reagiral!" mu vrne Milan.

"Čigri sta bili, čigri," ugotovi Leči in učeno nadaljuje: "Čigre so zelo bojovite ptice severnih morij. Še posebej brezkompromisno se borijo, če začutijo, da je ogrožen njihov zarod. Očitno je Milan prišel preblizu njihovem gnezdu z mladiči."

Ta trditev se res potrdi. Ko namreč z daljnogledom z varne razdalje opazujemo oba ptiča, vidimo, kako pridno prinašata hrano v gnezdo za svoje mladiče. Dobra šola za začetek, za spoštljiv odnos do čiger, ki jih bomo še srečevali na naši poti. In še mnogo, mnogo drugih ptičev. V vseh turističnih vodnikih, ki smo jih prebirali pred prihodom na Islandijo, je zapisano, da so ptiči ena glavnih značilnosti te dežele. Na Islandiji ne živi nobena avtohtona žival, ki bi bila večja od večjih ptičev. Vsi večji sesalci, ki danes živijo na Islandiji, so tja prišli s prvimi priseljenci. Na Islandiji živi več kot petsto vrst ptic, od tega jih je okoli sedemdeset vrst ptic stalnic, ostale pa so selivke. Pri tem nobena ptičja vrsta ni ogrožena, saj lahko vse živijo popolnoma enako, kot so pred tisoč leti; tu namreč ni preveč ljudi kot njihovih glavnih sovražnikov in tudi ljudje še niso uspeli onesnažiti okolja. Ptičev je tukaj res veliko, ptiči so povsod. Večina jih gnezdi v skalnih pečinah in praktično ni skalne poličke, ki ne bi imela svojega ptiča, in to še posebej v severnih predelih Islandije. Tu imajo tudi edinstvene prometne znake na svetu: Pozor, ptiči na cesti. Kar nekajkrat se prepričamo, da imajo ti znaki zelo uporabljivo vrednost. Preprosto se ne da in ne sme voziti več kot 10 km na uro; saj voziš dobesedno skozi oblake ptičev, ki posedajo po cesti, po avtomobilu in bi se tudi zaletavali vate, če bi le malo pospešil. Najbolj simpatična in atraktivna ptica med vso to množico pa je brez dvoma papiga severnih morij. Več milijonov parov gnezdi vzdolž obale, predvsem v severnem delu dežele. Papiga je nekoliko večja kot naš golob, po hrbtu je vranje črna, po trebuhu pa snežno bela, plavutaste noge so oranžno rdeče. Prav tako živo rdeč je njen simpatično zaokrožen kljun. Ta kljun je pravo morilsko orožje za

ribe, ki jih papiga zelo spretno lovi. Njen lov rib kot tudi beg pred nevarnostjo pa je sploh nekaj najbolj atraktivnega, čemur smo bili priča. Ko smo se z ladjo vozili proti severu in iskali kite, smo srečevali na stotine papig, ki so počivale na vodi. Ko smo se jim približali, so zaplahutale s krili, vzletele tik nad vodo, s krili udarjajoč po vodni gladini, ter se po štirih, petih metrih v trenutku spustile navpično globoko pod vodo. Kje in kdaj so prišle ven, pri tej množici ni bilo mogoče ugotoviti.

preoddaljena in neuporabna. Z rastočim številom ljudi pa je rasla tudi potreba po socialni organiziranosti in določenem redu. Zato so sklenili, da se bodo enkrat na leto na tem mestu srečevali in tukaj sprejemali pravila (zakone) ter tudi izrekli sodbe. Sprva so se tukaj srečevali vsi ljudje, kasneje pa samo predstavniki, izbrani iz vrst ljudstva iz cele dežele. 869-krat, prav toliko let zapored, brez prekinitve, se je sestel ljudski parlament, Althing po islandsko, ob koncu junija in zasedal dva tedna ter sprejemal vse pomembne

Nad Thingvellirjem, prvim evropskim parlamentom (Foto: Milan Savelli.)

Počasi in spoštljivo stopamo po ozki stezi, ki jo vsake nekoliko metrov prekine majhen most. Ta preči široko razlito reko, ki se leno preliva v jezero Þingvallavatn. Ko prečimo reko, stojimo na tleh najstarejše evropske parlamentarne demokracije. Ko so v Evropi vladali še kruti fevdalno-tlačanski odnosi (in marsikje še skoraj suženjski), se je prav tukaj kalila široka demokracija. Dvignemo se slabih dvajset metrov v hrib; z dobre razgledne točke se pod nami odpre pogled na široko ravnico, prepredeno z rečnimi strugami in okljuki. Nekje sredi njih na manjši vzpetini stoji lesena cerkev, ob njej pa je okrogla travnata površina, pod katero bolj slutimo kot vidimo ostanke nečesa. In to nekaj je prostor najstarejšega evropskega parlamenta. To, kar vidimo, pa je tudi vse, kar je ostalo od njega, ko je leta 1799 prenehal delovati. Sicer pa kaj veliko več na tem prostoru tudi takrat, ko je parlament še deloval, ni bilo videti. Od leta 874, ko je prvi človek za stalno ostal na Islandiji, pa do leta 930 se je tukaj nabralo kar nekaj ljudi. Le-ti so živeli bolj ali manj vsak za sebe in brez skupnih pravil ter določil; tista norveška pa so bila

odločitve od zakonodajnih do izvršnih. Tukaj so izrekli tudi smrtne kazni za hude prekrške, ki so bile nato takoj izvršene. Čeprav je bila vse to obdobje Islandija formalno sprva pod norveško in potem dolga stoletja pod dansko oblastjo, so ljudje odločitve thingvellirskega parlamenta veliko bolj spoštovali kot odločitve danske krone. Razlog za to je bil dokaj jasen: odločitev parlamenta so sprejemali kot del sebe, kot del lastne volje.

"Ja, ne vem, če bo to čisto držalo," naše dokaj enotno glasno razmišljanje prekine Peter ter nadaljuje: "Zakaj se pa potem mi ne strinjamo z mnogimi odločitvami našega parlamenta, ki je tudi od ljudstva izbran?"

Da, res, zakaj vendar ne! Sicer pa dosti o politiki, takšni in drugačni. Tudi mi smo politično precej raznolika grupa in če bi nadaljevali v tej smeri, bi še med nami prišlo do trenj, ki jih sicer ni. No, še en dokaz, kako se brez politike složno živi in kam te tudi lahko le-ta pripelje. In to na prizorišču prve in najbolj čiste (ali celo edine čiste?!) demokracije v Evropi.

Na parkirišču nas čaka prijetno presenečenje. Ob našem izposojenem avtomobilu stoji kombi volkswagen z ljubljansko registracijo, ki ima na stranski šipi velik plakat z vrisano potjo (iz Slovenije na Islandijo in nazaj) in mnogimi gesli, od katerih je največje: Slovenija gre naprej. Ko končamo pripis ... in mi Korošci z vami ..., se k avtomobilu približajo lastniki. Srečamo se z najbolj pogumnima, za nekatere avanturističnima in za druge norima Slovencema. Pred nami namreč stoji sedemčlanska družina: oče, mati in pet otrok; najstarejši ima okoli dvanajst let, najmlajši dve leti ali nekoliko več, ostali trije pa so nekje vmes. Avantura, da te kap! Po še kar dolgem klepetanju jim zaželimo srečno potovanje in si resnično iz vsega srca želimo, da jim bi bilo do konca poti lepo in varno.

MED GEJZIRJI IN SLAPOVI

Mi pa naprej, v predel najmočnejše geotermalne aktivnosti zemlje na Islandiji in najmočnejše vodne energije. To sta danes dva glavna izvora visokega življenjskega standarda v Islandiji in vzroka, da zdaj življenje ni več tako težko, kot je bilo celo tisočletje nazaj. Islandci danes geotermalno in vodno energijo zelo spretno izkoriščajo v industrijskem in turističnem smislu. Vodna energija številnih rek in slapov jim daje neizčrpen vir cenene in ekološko čiste električne energije. Geotermalno energijo uporabljajo za ogrevanje; v zadnjih letih pa so jo uspeli pretransformirati tudi v električno energijo ter združiti oba elektro sistema (vodnega in geotermalnega) v en sistem ter z njim pokriti celotno državo. In ravno to je pomenilo štartno osnovo za razvoj Islandije na stopnjo razvitejših dežel sveta.

Nas pa seveda bolj kot industrijski zanima turistični potencial geotermalne in vodne energije. Efekte prvega smo od daleč že nekajkrat videli; saj se je vsake toliko časa iz zemlje preprosto kadil bel dim in bi ljudje povsod po svetu naredili pravo paniko, češ da gori. Tu na Islandiji pa sta ta razpočenost zemlje in zelo neposreden stik ljudi z dogajanjem globoko v zemeljski notranjosti nekaj popolnoma vsakdanjega. Tega smo se sedaj že tudi mi vsaj malo navadili in se tako nekako pripravljani približujemo Gejziru. Že na daleč opazimo gejzirske izbruhe vroče vode, ki se v enakomernih presledkih približno vsake tri minute dvigne visoko v nebo. Kmalu smo na področju najbolj znane in največje geotermalne aktivnosti v Evropi; v svetu pa je ta aktivnost zanesljivo večja in močnejša v Yellowstoneškem parku v ZDA in v Rotorui na Novi Zelandiji. Da je informacija o tem območju obšla cel svet, najbolj zgovorno priča beseda gejzir. Gejzir

namreč danes pomeni vse presihajoče izbruhe vode na svetu. Prvotna beseda Gejzir pa je ime za točno ta vrelec, pred katerim stojimo sedaj (Geysir). Dodatna zanimivost v zvezi s tem imenom pa je ta, da Geysir, ki je včasih bruhal vodo 70 m visoko, sedaj zaradi tektonskih premikov že od tridesetih let prejšnjega stoletja ne deluje več. V spomin nanj in na posplošeno ime gejzir pa je ostal le večji krater. Zato pa v njegovi bližini neumorno bruha vodo gejzir Strokur. Njegovi izbruhi dosežejo le višino 15 m, a dajejo občutek precejšnje višine, tako da si kar težko predstavljamo 70 m višine prvotnega Geysira.

V veliki množici turistov, ki je s celega sveta prišla gledat to čudo, se Trezki kar milo stori:

"Oh, ko bi mi v Črni imeli kaj takega, se nam ne bi bilo potrebno nič kaj zelo truditi, pa bi turisti in denar kar leteli skupaj!"

"Ali pa bi še to za...", pridane Leči.

"Vamos," zakličem, da bi prekinil nadaljnjo razpravo, in pritisnem za plin na našem polterencu, ki se za sedaj kar dobro obnaša.

Po zelo kratki vožnji po tipični islandski pokrajini, posuti z raznobarnimi kameninami vulkanskega izvora, ki se kopljejo v zaplatah vulkanskega pepela, se ustavimo na vrhu strmega kanjona, iz katerega prihaja zamolklo bučanje in se dvigajo prave zavese razpršene vode. Pod nami se peni Gulfoss, slap, ki mu med več tisoč slapovi na Islandiji pripada primat najmočnejšega; ni najvišji, ker je to Gullmurfoss z 200 m višine, nima največ vode, ker jo ima Godafoss, je pa zanesljivo najbolj atraktiven. Tisoči kubikov vode padajo v dveh skokih 64 m globoko na okljuku rečnega kanjona, ki se na tem mestu spektakularno prelomi za 60°. Fizična sila vode ter občutek neverjetnega doživetja naravne stvaritve jemljeta dah. Stojim na skrajnem robu kipečega vodnega brezna, z vsakim trenutkom bolj zavedajoč se silovitosti narave in njene neobvladljivosti ter majhnosti človeka v primerjavi z njeno silo. Še dobro, da si človek ne more podrediti vsega, ker potem ne bi bilo več tako čisto in lepo.

Sploh so slapovi ena največjih atrakcij Islandije. Zanesljivo jih je več kot deset tisoč. Ko se tako vozimo skozi deželo, ugotovimo, da ima takorekoč vsaka kmetija svoj slap, ki je vsak v velikosti Peričnika ali Rinke; če pa sta skupaj vsaj dve kmetiji, mimo hiš buči slap z vodno močjo slapa Boke. Velika večina slapov pa je precej mogočnejša, kot so naši največji slapovi. Dežela se mora temu razkošju slapov, ki jo resnično krasijo, zahvaliti v vodi netopnim kameninam. Voda namreč v milijon letih ni uspela raztopiti ali odnesti kamenin, zato pada iz enakih višin, kot je pred mnogimi leti. Naše reke pa so izpodjedle lastno strugo in se pogrezale vedno globlje in s tem izgubljale svojo atraktivnost.

AVANTURA S KONJI

V naslednjih dneh nas pot nezadržno vodi naprej proti jugovzhodnemu delu dežele. Po cesti, čez 20 km široko povodje iztekajočega se ledenika v morje, katera je skoraj v večini na mostovih, ki pa jih spomladanske ujme vedno znova porušijo in potem ljudje z muko do naslednje ujme zgradijo nove, dosežemo najjužnejši del največjega islandskega ledenika Vatnajökull. Tukaj, v Jokulsarlonu, se ledenik lomi v morje. Doživetje, ki je rezervirano na severu za Arktiko in Grenlandijo ter na jugu za Antarktiko in Ognjeno zemljo, se je v manjšem delu preneslo tudi sem. Ledene gmote, ki so se ob krajni počti zlomile v morje, sedaj kot manjši ali večji kosi plavajo po zalivu in jih bo prej ali slej zaneslo na odprto morje. Največji odlomi bi lahko potopili še kakšen Titanic. Ledeniki so kot reka, so živi in neprestano tečejo. Njihova starost je ocenjena na milijon let. Zato je zelo vznemirjujoč občutek, ko držiš v rokah kos ledu in le-ta počasi izginja, zavedajoč se, da to ni led iz hladilnika, temveč, da je le-ta nastal v davni preteklosti, sedaj pa bo z neverjetno hitrostjo izginil. Prav tako pa v današnjih klimatskih razmerah precej hitro izginjajo ledeniki kot celote. Saj se na primer islandski ledeniki skrajšajo za 100 m na leto, kar lahko vidimo na zelo svežih spodnjih in stranskih

morenah. Po oceni znanstvenikov je to delno posledica spremenjenih naravnih pojavov, predvsem pa toplogrednih pojavov, za katere je kriv človek. In to je eden od največjih negativnih vplivov človeka na okolje na Islandiji.

Vožnja z majhno ledeniško ladjo Dreki po laguni ledenika med ledenimi bloki je nekaj posebnega. Ne toliko zaradi arktične klime, ki je z vstopom v laguno zavela skozi vse ozračje, zato si sredi julija natakemo rokavice in bunde visoko čez nos, temveč predvsem zaradi čistosti okolja, ki temno modro morje in snežno bele ledene gmote pomeša v tako čudovit akvamarin, ki ga ni moč doživeti nikjer drugje v naravi in na nobeni umetniški sliki. Peter, ki so mu barve med drugim tudi poklicna preokupacija, nekaj časa fotografira, nekaj časa vzdihuje, nato pa čisto obupan obsedi in izdavi:

"Kaj tako lepega ne bomo mogli nikoli narediti, pa če bomo stari kot ti ledeniki."

Od tu naprej bomo nekaj dni potovali samo še proti severu, dan bo vse daljši. In če bi bili tukaj slab mesec prej, okoli 20. junija, bi na najsevernejšem delu naše poti dosegli točko, ko sonce ne bi zašlo. Samo dotaknilo bi se obzorja in nato zopet začelo vzhajati. Sedaj pa že zaide za kakšno uro, čeprav tega zaradi slabega vremena, ki nas spremlja že nekaj dni, ne vidimo. Vidimo pa, da svetloba ne ugasne celih 24 ur na dan in da držijo nasveti, da baterij v Islandijo v poletnih mesecih ne kaže nositi, če želite racionalizirati svojo prtljago. Zato pa pozimi vzemite

Husey – značilna islandska pokrajina (Foto: Milan Savelli.)

vsaj tri, saj boste tudi do 20 ur v popolni temi.

Zelo na severu naše poti prispemo v Husey, ki je nizka, 20 km dolga ravan, stisnjena na dveh kilometrih širine med dvema rekama, ki se leno valita proti Severnemu morju. Dolina je v vsej svoji dolžini tako nizka, da se zdi, da jo bo prva plima ali malo višji močan val v celoti zalil. A se to ni zgodilo, vsaj zadnjih 800 let ne, odkar tukaj žive ljudje. Ta dolina je očitno zaradi ugodnih klimatskih razmer in izredno nizke nadmorske višine prava islandska rastlinska posebnost: v Islandiji lahko v posameznih predelih najdete največ 120 rastlinskih vrst, v dolini Husey pa jih raste 180 (kar pa je za evropske razmere še vedno sila skromno). Zaradi bogatega rastlinja je bogat tudi živalski oz. ptičji svet. Tu gnezdiijo vse vrste ptičev, ki živijo na Islandiji. In ko se človek tako tiho in mirno usede na huseyske trave ter prisluhne, si lepšega, bolj ubranega koncerta res ni mogoče zamisliti. Nedaleč stran v reki pa se poigravajo simpatični tjunlji. Na desetine jih je prišlo iz Severnega morja in se kot turisti sončijo na toplih peščenih bregovih reke ter leno in očitno uživajoče plavajo v sladki vodi. S svojimi simpatičnimi in zvedavimi pogledi iz vode človeku kar polepšajo dan, če ne dva.

Polepšati pa si ga želimo tudi z jahanjem; jahanjem islandcev, kar je tukaj v Huseyu še posebej popularno. Islandci so manjši konji, po velikosti nekako med poniji in običajnimi konji. Njihova značilnost je košata griva, ki jih dela izredno simpatične. Na Islandijo so prišli s prvimi priseljenci iz Norveške. Še danes pa ni popolnoma razjasnjen njihov razvoj. Ali so bili pred tisoč leti evropski konji tudi tako majhni in so na Islandiji ostali takšni, medtem ko so se v Evropi razvijali naprej. Ali pa so na Islandiji nekako degradirali zaradi skromnih življenjskih razmer. Njihova edinstvena posebnost pa je hod, ki ga ne zmorejo drugi konji na svetu. Hodijo namreč lahko tudi tako, da premaknejo naprej obe levi nogi hkrati, nato obe desni, pa zopet obe levi in tako naprej. Danes je konj na Islandiji poleg ovce najbolj popularna in koristna domača žival. Pase se po travnikih kot pri nas krave (krav praktično ni), uporablja pa se predvsem za hrano in seveda tudi za jahanje, v zadnjih letih pa jih veliko tudi izvažajo; in so že tudi v Sloveniji postali precej popularni.

Pet se nas odloči, daleč od doma, daleč od kakršnekoli bolnišnice, za jahanje, čeprav smo vsi popolni jahalni začetniki. Po zelo kratki uvodni lekciji v hlevu ga počasi v gosjem redu zapustimo, z eno vodičko spredaj in z drugo zadaj. Vsi na konjih, seveda, vsaj zaenkrat še. Jaz sem na sivem starejšem Polarnem siju. Konj je ves čas nekam nemiren in živ ter neprestano sili naprej in iz vrste. Čisto v nasprotju z naravo Islandcev, za katere velja, da so pohlevni in vodljivi. Počasi vodimo konje čez nizko, nekoliko močvirnato podrast. Ptičev je toliko, da se jim morajo konji skoraj izogibati. Dan se počasi nagiba v večer, svetloba zlagoma ugaša in z njo tudi močne barve, v

zraku je vse manj ptičev, tjunlji lenobno ležijo na rečnem bregu, zdi se, da še reka na podvečer teče bolj lenobno. Po kakšni slabi uri je že vodička vpraša, če bi želeli konje pognati v rahel tek. Vsi smo za to. In očitno še najbolj moj Polarni sij. Ko ga rahlo vzpodbudim, je takoj za akcijo. Požene se naprej, v dir. Nekaj časa ga še obvladujem, nato pa naenkrat samo še on obvladuje mene. Hitrost mi postaja nesprejemljiva. Naenkrat pa, kot da bi se zaletel v zid, se Polarni sij ustavi ter se postavi na sprednje noge. Ne vem, čemu se imam zahvaliti, da zadnji hip zgrabim za košato grivo in se stisnem h konju ter tako ne poletim kot puščica skozi zrak. V naslednjem trenutku pa se Polarni sij postavi na zadnje noge, kar je pa že preveč za moje rodeo spretnosti. Jaz z vso težo na tla, konj pa z vso hitrostjo v dir; in se tako rešiva drug drugega. Polarni sij bo imel še zanesljivo veliko jahalcev, jaz pa zlepa ne bom več sedel na kakšnega konja. Tako se nečastno zaključuje moja jahalna kariera. A to še ni vse: vse naslednje dni, do konca potovanja, sem predmet vesele zabave ostalih štirih jahalcev. A tudi to še ni vse: v zabavo se vključijo tudi oni trije tipi, ki na konjih sploh niso bili.

"LOV" NA KITE

Čez dva dni pa s konjev presedlamo na kite, zanesljivo največjo atrakcijo, ki jo lahko ponudi Islandija svojim obiskovalcem. V začetku zadnjega desetletja prejšnjega stoletja je bil s pomočjo Organizacije združenih narodov sprejet sklep, da se zaradi ogroženosti vrste prepove lov na kite. Le-ta je bil za Islandijo daleč najbolj dobičkonosen posel. Zato jih je ta prepoved zelo prizadela tako v ekonomskem smislu, kot tudi v smislu aktivnosti, ki je pomenila za njih nacionalni ponos; saj so se imeli za ene najboljših kitolovcev na svetu. Da bi imeli danes od kitov vsaj nekaj, so razvili turistično opazovanje kitov, najboljši kitolovci pa so postali najboljši turistični vodiči. Danes na tisoče ljudi prihaja sem, da bi doživeli bližnje srečanje z največjimi sesalci na zemeljski obli. Tukaj v Husaviku, nekdanjem glavnem središču za lov na kite, na visokem severu Islandije ti ponujajo 99,7-odstotno možnost, da boš videl vsaj enega izmed kitov (kitov je osem različnih glavnih vrst), ter 73-odstotno možnost, da boš videl sinjega kita, 30-metrskega velikana, ki je najbolj neposredna vez z dinozavrsko dobo. Eden od njih, njegovo okostje seveda, je obešen na stropu husaviškega muzeja. Ko pogledam navzgor, se kar zgrozim, in si ne morem predstavljati, da tako velika žival sploh obstaja in da se lahko na morju celo srečaš z njo.

"Ja, saj v ta njegov trup bi lahko šla vsa naša ekipa s kombijem in prikolico vred," ugotovi eden izmed nas. Za objektivno informacijo: to ni nobeno pretiravanje!

Ko plovemo proti severu ter čakamo na kite, mi je ta slika ves čas pred očmi, tako da že ne vem več, ali je močnejša želja, da bi ga srečali, ali bojazen, da ga raje ne bi. Bolj ko vozimo proti severu, bolj mrzlo postaja, valovi so vse višji in že kar krepko nas premetava sem ter tja. Na sebe smo nataknili že vso obleko. Bolj občutljivi turisti imajo tudi volnene kape in rokavice. No, po eni uri jih nimam več za občutljive, tudi meni bi bilo zelo prijetno, če bi si lahko nataknil rokavice. Prsti so že kar dobro trdi, fotoaparata držim vse bolj nerodno v rokah. Naš kapitan pa nas s povelji: "pozor, možnost kita na 9, ne na 11, pozor na 3, pogledjte na 8," itd., itd. obrača kot vrtavke. To pa je tudi edina možnost, da se malce ogreješ.

"Vaaaaaaah," se naenkrat približno iz tridesetih grl utrga vzdih, ko vsi obrnjeni na 11 pred sabo zagledamo sivo lesketajoče se telo, ki se elegantno dvigne iz vode in se počasi spusti nazaj v njo. Fotoaparata nisem uspel niti slučajno aktivirati. Podobno se ponovi še nekajkrat. Končno pa mi le uspe uskladiti vsa gibanja: moje trde prste, divje pozibavanje ladje, lebdenje kita zunaj vode, kukalo fotoaparata in ... klik! Upam, da je uspelo. Podobno akcijo ponovim še enkrat. V eni izmed naslednjih se ladja sunkovito dvigne, Trezka prileti name z vso silo, jaz na neko Nemko in tako naprej; pa se nas deset znajde na kupu ob vratih neke kajute, ki je preprečila naše nadaljnje padanje. Udarjena noga in malo pregriznjen jezik je na srečo vse, kar mi ostane, ostane tudi fotoaparata. Kiti so medtem že vsi odplavali. Naša ladja pa se počasi obrne proti Husaviku. Na ladji sicer ni nobenega kita, je pa veliko kitov v naših doživetjih: in tako, kot že mnogo let, za mnoge ljudi, če ne bodo lova na kite zopet legalizirali, za kar si prizadeva kar nekaj dežel na čelu z Japonsko. Islandija pa si po uvedbi opazovanja kitov ne prizadeva za ponoven lov nanje. Pri lovu pa se je v celoti usmerila na lov na polenovke in losose. Predelava le-teh je njihova največja in edina industrija. Bogat ulov jim omogočajo velike teritorialne vode, saj so edina država na svetu, ki je svoje teritorialne vode razširila na 200 milj (približno 380 km) od obale. Pri tem je potrebovala veliko diplomatske spretnosti in tri ribje vojne z Veliko Britanijo.

V Osorju smo še zadnji dan tako severno, da se nam obeta polnočno sonce, in prvi dan, da je vremenska napoved tako ugodna, da bi lahko to sonce tudi videli. Zadnjih nekaj dni je bilo namreč precej oblačnih. Če nam danes to ne uspe, se to ne bo zgodilo na tem potovanju in za večino od nas nikoli v življenju.

SLOVENSKI STEBER V ZAMENO ZA BOGATA DOŽIVETJA

Ko smo dva dni kasneje na skrajnem zahodu Islandije na rtu ob Severnem morju, ki se je brez preprek širilo tja do Grenlandije in Amerike, tik

pred odhodom domov ocenjevali naše potovanje, je bilo doživetje polnočnega sonca že za nami. Že na začetku poti smo sklenili, da bomo, če se bo vse srečno izteklo in če bodo doživetja prijetna in bogata, postavili na zahodni obali kamnitega možica. Vsi smo stopili v polno akcijo, morda bolj kot na poti kadarkoli. Kamenje je prihajalo skupaj z vseh strani in možic je hitro rasel. Kmalu je bil višji od največjega izmed nas. Ko smo zapuščali zahodni rt in se po divji makadamski cesti počasi oddaljevali od možica, ki je štrlel visoko v zrak in razbijal sicer monotono lavasto polje, je bila naša odločitev soglasna, možic je namreč dobil ime Slovenski steber. Nekako na simboličen način smo želeli tukaj pustiti nekaj našega, v zameno za vsa bogata doživetja, ki jih bomo vzeli tej deželi in jih odnesli s seboj. Prej tuja, neznana dežela nam je postala blizu: presunjeni smo bili od njenih čudovitih tako nezemeljskih barv, očarali so nas snežno beli ledeniki, ki v kontrastu s črno lavo še bolj izstopajo, znova in znova smo bili vzhičeni nad silovitostjo in tisočero variacij slapov, v celoti nas je prevzelo ptičje bogastvo, ki je nepredstavljivo za vsakogar, ki tega ni doživel, razveseljevali so nas navihani pogledi tjulnjev, čudili smo se ustvarjalnosti narave, ko so mimo nas plavali velikanski kiti, s pozitivno energijo nas je navdala vera do ljudi, ko smo spoznavali domačine in se vedno znova in znova prepričali, da se za prislovično skandinavsko hladnostjo skrivajo zelo prijetni in globoko čuteči ljudje. Uresničila se nam je napoved Jona Hredviddsona, da so to visoki ljudje. Da, ampak visoki po duši in volji, ker drugače skozi mnoga stoletja ne bi mogli kljubovati silovitosti narave. Uresničila se je tudi napoved, da je ta dežela lahko tudi strašljiva, če je ne poznaš. Ko pa jo spoznaš, uvidiš, da je to lepa in atraktivna dežela; res pa kar precej drugačna od naše.

Sedaj pa stojimo na manjši vzpetini nad morjem, pod nami se leno preteguje velika kolonija tjulnjev, tam v daljavi pa se sonce začne dotikati obzorja, postaja vse bolj oranžno rdeče, svetloba počasi izgublja svojo moč, a še vedno je svetlo kot ob kakšnem oblačnem vremenu pri nas. Čez minuto ali dve bo ura polnoč! Tudi to je ena izmed posebnosti te dežele, ki je včasih strašila prve priseljence, a danes budi domišljijo njenih obiskovalcev ter bogati njihova doživetja. Polnočno sonce tudi nam ostane globoko v srcih.

Avtorjem,
 bralcem,
 sponzorjem
 in vsem
 prijateljem
 Koroškega
 fužinarja
 voščimo
 obilo
 sreče,
 zdravja,
 zadovoljstva
 in
 uspehov
 v
 novem
 letu.

Uredništvo

AVTORJI V TEJ ŠTEVILKI

- dr. Kristina Brenkova, Ljubljana
- mag. Andreja Čibron-Kodrin, urednica Koroškega fužinarja, Fužinar Ravne, d. o. o.
- dr. Helga Glušič, redni univ. prof. za slovensko književnost na FF (v p.), Ljubljana
- Franc Gornik
- Robert Jamnik, predsednik Alpinističnega kluba Ravne na Koroškem
- Simona Javornik, univ. dipl. prim. ide. jezik. in prof. umet. zgod., kustodinja za kulturno zgodovino Koroškega muzeja Ravne na Koroškem
- Greta Jukič, članica uredniškega odbora Biografskega leksikona Prevalj
- Marjan Kolar, pisatelj
- Marijan Lačen
- Janez Mrdavšič, prof. slovenskega jezika in književnosti
- Miroslav Osojnik, strokovni sodelavec dokumentalist Koroškega muzeja Ravne na Koroškem
- Anže Pečnik, 7. c, OŠ Prežihovega Voranca Ravne na Koroškem (mentorica: Vanja Benko)
- Miro Petek, novinar časnika Večer
- Tadej Pungartnik, študent etnologije in kulturne antropologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani
- Emil Pušnik, predsednik Prostovoljnega gasilskega društva Kotlje
- Davorin Rogina, direktor podjetja A.L.P. Peca, d. o. o.
- Simona Šuler Pandev, univ. dipl. soc., bibliotekarka v Domoznanskem oddelku Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem
- Anne Marie Valentar, predsednica Kulturnega društva Kotlje

Koroški fužinar je ustanovila Železarna Ravne leta 1951. Ta številka je izšla s pomočjo objavljenih pokroviteljev. Izdal in založil jo je Fužinar Ravne, d. o. o., Koroška cesta 14, Ravne na Koroškem.

Uredništvo: glavna in odgovorna urednica mag. Andreja Čibron-Kodrin, tehnična urednica Jelka Jamšek. Lektoriranje: Miran Kodrin, prof. Fotografija na naslovnici: Pobič s solzicami v Kotljah (avtor kipca Stojan Batič), foto: A. Č.

Tel.: (02)-82-870-6441 Faks: (02)-82-23-013

Elektronski naslov: Andreja.Cibron@sz-metal.si

Naslov uredništva: Fužinar Ravne, d. o. o., Koroška cesta 14, 2390 Ravne na Koroškem.

Tisk: ZIP center, d. o. o., Ravne na Koroškem.

Na podlagi zakona o davku na dodano vrednost (Ur. list RS, št. 89/98) sodi časopis med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 %.

Ponatis prispevkov ni mogoč brez dovoljenja uredništva.

ISSN C500-0610

POKROVITELJI

PETROL

Energetika

Koroška cesta 14
2390 Ravne na Koroškem
Tel.: 02 870 6100
Fax: 870 6106

Styria
Vzmeti

Styria Vzmeti d.o.o.
Koroška c. 14 - 2390
Ravne na Koroškem - Slovenia
Tel.: +386(0)2 82 17 69
Fax: +386(0)2 82 20 793
E-mail: ravne@styriagroup.com

**SISTEMSKA
TEHNIKA d.o.o.**
SKUPINA VIATOR & VEKTOR

Koroška c. 14, 2390 Ravne na Koroškem, Slovenija

SŽ-OPREMA RAVNE

Pnevmatika, hidravlika, orodja in tehnološke linije d.o.o.
Koroška cesta 014, 2390 Ravne na Koroškem, Slovenija

**KOVANI VALJI
RAVNE d.o.o.**

Koroška c. 14, 2390 Ravne na Koroškem, Slovenija

SLOVENSKE ŽELEZARNE
NOŽI·RAVNE d.o.o.

2390 Ravne na Koroškem • Slovenija

SERPA d.o.o.

Inženiring • proizvodnja •
diagnosticiranje in obnova strojev

Koroška cesta 14
2390 Ravne na Koroškem
Tel.: +386 (0)2 870 63 06
Fax: +386 (0)2 870 63 03
prodaja@serpa.si
www.serpa.si
info@serpa.si

Biro za Varnost pri Delu - Ravne, d.o.o.

Koroška c. 14 / 2390 Ravne na Koroškem / tel. & fax: (02) 82 155 67

POOBlašČENO PODJETJE ZA IZVAJANJE STROKOVNIH NALOG
S PODROČJA VARSTVA PRI DELU IN VARSTVA PRED POŽAROM

TRANSKOR
PREVOZI · SERVIS · TRGOVINA

Prežihova
Ustanova
ustanova

KOROŠKI
97,2 FM Radio
SLOVENJ GRADEC

študijska knjižnica

KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA
RAVNE

VP 260/2003 b

658(497.12)(085.3)

3008447

COBISS